JESÚS HUERTA DE SOTO

Economie & Societate Liberă

Teoria eficienței dinamice

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA" IAȘI

JESÚS HUERTA DE SOTO

Teoria eficienței dinamice

Colecția ***Economie şi Societate Liberă*** *este o marcă înregistrată lansată sub egida Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi în anul 2011. Obiectivul major al acestei colecții este de a contribui la publicarea în limba română a unor opere fundamentale scrise de cei mai importanți apărători ai libertății individuale, ai proprietății private, ai economiei şi societății libere.*

Referenți ştiințifici:
Prof.univ.dr. Vasile Işan
Conf.univ.dr. Dan Chirleşan

Redactor: Mariana Pricop
Coperta: Manuela Oboroceanu
Tehnoredactor: Percic Stanislav, Marius C. Apostoaie

Toate drepturile rezervate.
Este interzisă reproducerea totală sau parțială a acestei cărți, prin orice procedeu electronic sau mecanic, fără permisiunea scrisă a autorilor.

ISBN 978-973-640-663-8

The Theory of Dynamic Efficiency, Jesús Huerta de Soto, 2009.
World copyright © Jesús Huerta de Soto, 2009.

© Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", 2011
(Colecția Economie şi Societate Liberă)

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2011
700109 – Iaşi, str. Pinului, nr. 1A, tel./ fax: (0232) 314947
http:// www.editura.uaic.ro e-mail: editura@uaic.ro

Jesús Huerta De Soto

Teoria eficienței dinamice

Traducere de Gabriel Mursa

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI
2011

Jesús Huerta de Soto este doctor în economie şi drept, membru al Societății Mont Pèlerin, al Royal Economic Society of London şi al American Economic Association. Distins cu Premiul Internațional pentru Economie al Regelui Juan Carlos (Madrid, 1983), Premiul Adam Smith (Buxelles, 2005), Premiul Memorial Franz Cuhel pentru Excelență în Educația Economică (Praga, 2006), Premiul Gary G. Schlarbaum pentru Libertate (Salamanca, 2009); doctor honoris causa în ştiințe sociale al Universității „Francisco Marroquín" (Guatemala, 2009), doctor honoris causa al Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi (2010).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
HUERTA DE SOTO, JESÚS
Teoria eficienței dinamice / Jesús Huerta de Soto ; trad. de Gabriel Mursa. - Iaşi : Editura Universității "Al. I. Cuza", 2011
Bibliogr.
ISBN 978-973-640-663-8

I. Mursa, Gabriel (trad.)

CUPRINS

Prefață 7

Lista tabelelor 16

1 Teoria eficienței dinamice 17

2 *Methodenstreit*-ul Şcolii Austriece 70

3 Istoria conjecturală şi dincolo de ea 121

4 Antreprenoriatul şi analiza economică a socialismului 124

5 Criza socialismului 157

6 Antreprenoriatul şi teoria ecologiei de piață liberă 170

7 Teoria naționalismului liberal 184

8 Teoria liberală asupra imigrării 203

9 Teoria crizei şi reformei securității sociale 218

10 Băncile centrale şi sistemul bancar liber cu rezerve fracționare. O analiză critică din perspectiva Şcolii Austriece 257

11 Teoria băncii libere cu rezervă fracționară: o notă critică 273

12 Principiile etice ale capitalismului 314

13 O strategie hayekiană pentru implementarea reformelor de piață liberă 335

14 Viitorul liberalismului: destructurarea statului prin democrația directă 365

15 Juan de Mariana şi scolasticii spanioli 371

16 Teoria bancară a Şcolii de la Salamanca 385

17 *Acțiunea Umană* a lui Ludwig von Mises, manual de economie 418

18 *In memoriam* Murray N. Rothbard 475

19 Testul lui Hayek pentru un bun economist 480

20 Efectul Ricardo 483

Index 486

Colecția **Economie şi Societate Liberă** 496

Prefață

Spre deosebire de companioanele sale din lumea viului, omul a venit pe lume cu o profundă foame epistemică. Dincolo de învelişul său biologic, ce l-a dotat cu înclinații primare, vitale pentru propria-i supraviețuire, individul uman s-a dotat cu o epidermă culturală reprezentată de dorința sa insațiabilă de a cunoaşte; el vrea să ştie, să-şi explice, să cunoască. În fața lumii ce îl înconjoară, el se miră, nu înțelege, îşi pune întrebări şi caută explicații rezonabile. De-a lungul timpului, reacția sa la această stare de încordare generată de curiozitatea intelectuală şi ne-cunoaştere a constat în confecționarea unor răspunsuri minimale, al căror scop esențial îl reprezenta evadarea, măcar temporală, din peştera platoniciană a ignoranței. În cea mai mare parte a istoriei sale, pentru a-şi ostoi măcar parțial setea nestăpânită de a şti, omul s-a folosit de simple gânduri, de *pre-judecăți*, obiceiuri, tabuuri, cvasi-teorii. Ştiința, în fond, un ansamblu articulat, relativ coerent de teorii plauzibile, constituie, doar de puțin timp, instrumentul de lux cu care se înarmează în lupta sa multimilenară cu ne-cunoaşterea.

Aşadar, datorăm ştiinței încercarea neobosită (şi iluzorie, de altfel) de a ieşi din ignoranța noastră originară. În ciuda titlului său pretențios şi intimidant, ea nu este altceva decât un instrument al cunoaşterii, un soi de bisturiu cu care înlăturăm puțin câte puțin stratul gros al propriei epiderme de ne-ştiință, o ustensilă utilă (nu şi unica) şi relativ fiabilă (deci, imperfectă) a cărei funcție primordială constă în găsirea de răspunsuri la întrebarea „de ce?". Dacă ar fi să simplificăm la maximum prezentarea modului de funcționare a sistemului făurit prin corvoada lui Galileo Galilei, ar trebui să spunem că acesta se bazează, în ultimă instanță, pe stăruința şi valențele a doi inşi: creatorul şi propovăditorul.

Omul de ştiință-propovăduitor joacă un rol esențial în acceptarea pe scară largă a teoriilor. Îmbrăcat cu o sutană specifică şi hirotonit într-un mod aparte, educat, citit, doct, el umblă din poartă în poartă folosindu-se

de *mass-media*, predică (uneori, în zadar) prin săli şi amfiteatre plictisite, scrie cărți şi articole trasmițând teorii, ipoteze, concepții la a căror creare nu a participat. El este doar un *medium*, aflat într-o uşoară transă, prin care ştiința încearcă să capete o pretinsă dar iluzorie acceptare de masă. Omul de ştiință-propovăduitor îşi asumă vocația de apostol; pare să fie un soi de Sfânt Petru trimis să răspândească învățăturile lui Isus. De regulă, o face cu o doză ridicată de conformism; de aceea, el însuşi crede în ele. Doar dacă moşteneşte ceva de la Sfântul Toma mai are, din când în când, izbunciri non-conformiste de genul „nu cred până nu văd"; la extrem, funcție de gena sa oportunistă, poate deveni un veritabil Iuda Iscarioteanul. De regulă, pentru a fi mai eficient, îşi însoțeşte mesajele cu îndemnul „crede şi nu cerceta". Însă, indiferent de haina purtată, apostolul nostru joacă un rol esențial în „democratizarea ştiinței", în convingerea şi educarea publicului larg. Rolul său nu este deloc de neglijat şi presupune calități didactice, abilități oratorice şi dexterități speciale în persuadarea ne-inițiaților. El trebuie să explice clar, să ofere detalii, să vorbească „pe limba mulțimii", adică să traducă vulgului teorii şi concepții aparent ezoterice. În fapt, „apostolul" reprezintă piramida pe care se sprijină sistemul ştiinței. Fără el, ştiința nu şi-ar mai îndeplini menirea de a satisface pornirea intrinsecă a omului de a cunoaşte şi a avea explicații savante. În absența sa, între creator şi mase s-ar produce o falie a cărei consecință ar fi, pe de o parte, izolarea şi „vorbitul de unul singur" al creatorului şi ignoranța, ne-ştiința veşnică a celor mulți. Aşadar, avem suficiente motive să credem că omul de ştiință-apostol prezintă o „utilitate socială" indiscutabilă.

Însă, indiferent de importanța acestuia, rolul protagonist în arealul ştiinței aparține creatorului. După cum îi spune şi numele, el este cel care creează, produce ceva nou, generează valoarea adăugată a ştiinței. Spre deosebire de breasla „apostolilor", numeroasă şi relativ accesibilă oricărei persoane dispuse să trudească pe altarul ştiinței, creatorii fac parte dintr-un cerc select, restrâns şi, fără nicio urmă de iz peiorativ, elitist. Ei constituie vârful piramidei ştiinței. Prin urmare, fac parte dintr-un soi de sinod (sau,

poate, conclav) unde accesul este rezervat aleşilor. Pentru a păşi pe holurile tăcute ale acestui templu, trebuie să convingi că te distingi de ceilalți, că aportul tău nu se rezumă la a repeta ce-au spus alții, că gândeşti şi scrii cu un grad acceptabil de originalitate, că, în ciuda ritmului exponențial de creştere a cunoaşterii, poți ieşi din aria propriului domeniu de cercetare. Fără a fi el însuşi pe deplin original, creatorul vine şi altoieşte ramuri ale arborelui cunoaşterii crescut de-a lungul timpului; nici nu dărâmă copacul existent, nici nu sădeşte altul, doar curăță crengile debile şi le altoieşte (în sensul bun al cuvântului) dând posibilitatea ca întreaga coroană să se dezvolte.

Dacă luăm în considerare cartea de față şi opera sa în ansamblu, din această castă a creatorilor de ştiință face parte, fără îndoială, profesorul Jesús Huerta de Soto. Înzestrat cu o inteligență pătrunzătoare, cu un simț critic devastator şi cu un spirit analitic dezarmant, don Jesús face parte din acea categorie rară a intelectualilor care şi-au asumat postura de a depăşi condiția de simpli predicatori. Altfel spus, a reuşit să aducă un surplus ştiinței economice, ceva original, o valoare adăugată. Pe lângă contribuțiile sale remarcabile legate de teoriile crizelor economice şi a imposibilității calculului economic în sistemele economice planificate centralizat, profesorul Huerta de Soto propune ştiinței pe care o slujeşte conceptul de eficiență dinamică. Crescut în tradiția intelectuală a Şcolii Austriece, inspirat de Menger, Mises şi Hayek, creatorul de şcoală de la Madrid finisează o teorie conform căreia analiza economică trebuie să iasă din sfera de influență a paradigmei neoclasice scientiste, de esență walrasiană, ce descrie fenomenele creatoare de bogăție dintr-o perspectivă statică, schematizată şi excesiv de simplificată.

Don Jesús descrie procesele sociale, în consecință, şi pe cele specifice sistemului economic, din perspectivă dinamică; mai precis, le vede ca pe un ansamblu uriaş de interacțiuni umane, un tot integrat, fluid, imposibil de reprezentat mental sau sub forma unui sistem de ecuații (indiferent de gradul de complexitate al acestuia din urmă). În cel mai fericit caz, reprezentarea proceselor productive ar lua forma unui film, dar în niciun

caz al unei fotografii, după cum îşi imaginează adepții lui Walras şi Pareto. Inspirat de fundamentul filosofic al Şcolii Austriece şi concepția despre antreprenoriat a lui Israel Kirzner, Jesús Huerta de Soto demonstrează că sistemul economic înseamnă o multitudine de decizii individuale în continuă adaptare reciprocă, proces dinamic stimulat de capacitatea antreprenorială înnăscută a ființei umane, capabilă în orice moment să imagineze scopuri de urmat şi instrumente adecvate atingerii lor. Aşadar, economia, mai precis, ştiința ce studiază acțiunea omului în legătură cu alocarea de mijloace limitate pentru îndeplinirea de obiective infinite, nu explică alegerile individuale separat, disociat şi de o manieră fotografică. Din nefericire, paradigma predominantă din ştiința noastră pleacă de la premisa că fiecare dintre noi alege, într-un mediu izolat, încremenit, alocarea unor resurse *cunoscute* şi *date* pentru atingerea unor obiective, la rândul lor *ştiute* şi *disponibile*. Cu alte cuvinte, fiecare dintre noi alege într-un mediu cunoscut, nealterat şi neinfluențat de conduita altora, cum anume să îşi maximizeze utilitatea sau, folosind, argoul specific domeniului, cum să „obțină efecte maxime cu nişte costuri minime". *Teoria eficienței dinamice*, nucleul dur al lucrării de față, inovația metodologică a economistului spaniol, arată că imposibilitatea maximizării se datorează faptului că natura proceselor sociale face ca fiecare dintre noi să acționeze într-un mediu populat şi influențat de alți inşi, un mediu în care întotdeauna există ceva „în mişcare", fapt ce determină ca nici obiectivele, nici mijloacele de a le atinge să nu aibă o natură statică. Or, atunci când atât scopurile, cât şi instrumentele necesare atingerii lor stau pe nisipuri mişcătoare, posibilitatea maximizării dispare. Aşadar, sarcina fundamentală a ştiinței economice nu ar trebui să mai facă referire la alocarea de resurse rare prestabilite spre nevoi cunoscute, ci la modul în care indivizii umani se adaptează din mers mediului social în schimbare, evaluându-şi şi reevaluându-şi neîncetat atât mijloacele disponibile, cât şi finalitățile vizate. Prin urmare, problema fudamentală a ştiinței economice rezidă nu în încercarea de a căuta „situații de echilibru", iluzorii stări de „cea mai mare fericire, pentru cel mai mare număr" sau decizii de „inginerie

socială" care să amelioreze "bunăstarea generală", deoarece aşa ceva se poate întâmpla atunci când obiectivele individuale ne apar drept ştiute şi „congelate", resursele ne sunt cunoscute şi definitive, iar toată cunoaşterea din ordinea socială, disponibilă. Însă caracterul subiectiv şi netransmisibil al cunoaşterii şi dinamica ordinii sociale fac imposibilă o asemenea încercare. De aceea, soluția ieşirii din această fundătură a studiului fenomenelor sociale constă în luarea în considerare a individului creator, capabil să-îşi utilizeze spiritul antreprenorial pentru a imagina din mers obiective şi căi de a le atinge, nu un individ ce acționează într-un mediu închis, autarhic, ci unul ce interacționează cu semenii săi într-un sistem economic real. Problema ştiinței economice nu trebuie să vizeze ameliorarea alocării „sociale" a resurselor, ci modul în care indivizii se pot bucura de mai multă libertate pentru a se adapta reciproc, în marele joc de interacțiuni reprezentat de viața în comun. Din perspectiva profesorului Huerta de Soto, atunci când posedă libertate, fondată pe proprietatea privată, individul, folosindu-se de abilitățile sale antreprenoriale, are capacitatea de a-şi rezolva singur problema subzistenței.

Implicațiile coagulării acestei teorii a eficienței dinamice sunt extraordinar de importante. Prima şi, poate, cea mai importantă constă în înlăturarea nenumăratelor prejudecăți şi erori existente în ştiința economică conform cărora, pe măsura trecerii timpului şi ca urmare a consumului neîncetat, omenirea se va autodistruge prin supra-exploatarea mediului şi a resurselor naturale. Acest subiect asupra căruia autorul revine într-un capitol distinct al cărții poate fi cu adevărat desluşit prin înțelegerea şi acceptarea teoriei eficienței dinamice. După cum se arăta mai sus, abordarea statică, îngustă pleca de la supoziția că resursele naturale sunt, toate, cunoscute şi date; însă, aplicând bunul simț şi logica teoriei dinamice propuse de autorul nostru tragem concluzia că, dimpotrivă, acestea depind de creativitatea umană, de stimulentele oferite inventatorilor, exploaratorilor etc. De aceea, pretinsa tensiune crescândă dintre resurse şi nevoi, tensiune ce va conduce, finalmente, la moartea de inaniție a omenirii, se dovedeşte a fi o simplă neînțelegere. Oamenii îşi multiplică

nevoile, însă au capacitatea de a-şi multiplica şi resursele. Putem fi prizonierii modului primitiv de gândire economică doar dacă rămânem fixaţi în optica statică: resursele noastre sunt doar cele ştiute, nimic nu poate fi creat, volumul lor este finit şi dat etc. Utilizând teoria eficienței dinamice, ce circulă prin cărți şi articole, dar pentru prima oară foarte bine articulată de către Jesús Huerta de Soto, ştiința economică poate ieşi dintr-o situație jenantă, contrazisă de bunul simț şi de realitățile ultimelor două veacuri: resursele nu se sfârşesc, oamenirea nu va muri de foame curând, creşterea populației nu trebuie să ne determine să revenim la infanticid sau să cultivăm, cum disperat ne sfătuia Malthus, „conduite împotriva naturii".

Evident, teoria eficienței dinamice constituie elementul teoretic fundamental al cărții pe care o propunem cititorului de limbă română. Însă parcurgerea următoarelor pagini îi va aduce studiosului noi provocări. Poate că cea mai importantă dintre acestea este cea referitoare la teoria naționalismului liberal. Intelectualii cu o minimă instrucție în zona sistemului de principii liberale ştiu că alăturarea a două cuvinte precum „naționalism" şi „liberal" este de-a dreptul curioasă, dacă nu chiar respingătoare. Cei ce au parcurs scrierile lui Adam Smith, Friedrich Hayek sau Karl Popper s-au convins că liberalismul a constituit un răspuns la optica de gândire specifică societății închise, autarhice, monocolore. Pentru ei, liberalismul depăşeşte frontierele unei feude, ale unui stat sau chiar ale unui imperiul, teoriile liber-schimbiste fiind cel mai bun argument în favoarea unei astfel de poziții. De aceea, ideea unui „naționalism liberal" ar putea să dea frisoane veritabililor liberali. Cu toate acestea, parcurgerea sus-numitului eseu lămureşte lucrurile. Dacă se pleacă de la definiția noțiunii de națiune şi de la situația specifică Spaniei, lucrurile intră pe un făgaş normal. În fapt, Huerta de Soto pledează pentru acordarea unei libertăți de mişcare fiecărui cetățean încât acesta, respectând un set minimal de norme şi proprietatea privată a tuturor, să se poată deplasa liber acolo unde crede de cuviință. Împotriva a ceea ce ar putea sugera titlul, eseul „Teoria naționalismului liberal" constituie un argument politic

şi economic împotriva centralismului statal (în cazul Spaniei, împotriva administrației de la Madrid) şi favorabil guvernării locale, prin intermediul a mii de oraşe sau localități deplin autonome, legate între ele prin beneficiile liberului-schimb. Mai mult de atât, don Jesús consideră că libertatea de mişcare a persoanelor, bunurilor şi proprietăților poate face ca asocierea politică dintre diferiți cetățeni să depăşească granițele politice (mai mult simbolice) ale unui stat. Însă, spunând acest lucru, profesorul Huerta de Soto nu se situează pe pozițiile admiratorilor ideii de Europa, aşa cum apare ea în construcția politică din ultimele decenii. Dimpotrivă, el se declară un eurosceptic, deoarece, în viziunea sa, instituțiile recent plăsmuite, cu sediul la Bruxelles sau la Strasbourg, nu fac decât să mai ridice un zid în jurul ideii de „centru", înlocuind o putere politică a unui stat oarecare cu o super-putere mutantă, ineficientă şi insidioasă pentru orice liberal care se respectă şi a răsfoit măcar operele lui Montesquieu şi ale Lordului Acton. Cititoul curios va descoperi în acest eseu o pledoarie viguroasă şi persuasivă în favoarea libertății „de a vota cu piciorul" (atenție, nu cu cizma!) şi a schimburilor reciproc avantajoase dintre indivizi aparținând diferitelor națiuni ale lumii.

Remarcabile sunt, de asemenea, eseurile în care se regăseşte o parte a preocupărilor sale legate de ilegitimitatea şi nocivitatea sectorului bancar cu rezervă fracționară. Inițiații în chestiuni de ştiință economică ştiu că profesorul Huerta de Soto este autorul uneia dintre cele mai interesante lucrări referitoare la crizele economice, adică *Moneda, creditul bancar şi ciclurile economice*, tradusă în limba română acum mai puțin de un an. Ideea fundamentală a cărții, pregătită prin câteva dintre eseurile publicate sub coperțile *Teoriei eficienței dinamice*, ne spune că sursa majoră a fluctuațiilor ciclice ale activităților economice o constituie un defect major al sistemului bancar modern, cu rezervă fracționară. Folosindu-se de contribuțiile scolasticilor din Şcoala de la Salamanca, din perioada aşa-zisului Secol de Aur spaniol, şi de teoria austriacă a ciclului economic, don Jesús demonstrează magistral (din nefericire, confirmat de evenimentele ultimilor ani) că sursa instabilității sistemelor economice o constituie

crearea discreționară de bani de către băncile comerciale, cu acceptul tacit sau ajutorul manifest al băncii centrale. În opinia sa, cârdăşia bancheri privați-politicieni veroşi a condus la apariția unui sistem bancar nenatural ce acordă credite din nimic, folosindu-se de o interpretare inadmisibilă a contractului de depozit şi de acțiunea politică a băncii centrale. Prin acest mecanism pernicios, producția de bani fără acoperire în aur generează perioade de *boom,* stimulate de scăderea artificială a ratei dobânzii, şi depresiune economică, ceea ce supune sistemul economic unor fluctuații complet nesănătoase. Parcurgerea eseurilor menționate (tratate exhaustiv în *Moneda, creditul bancar şi ciclurile economice*) transmite un mesaj doctrinar ce nu poate fi trecut cu vederea: eşecul sistemului bancar condus de o bancă centrală confirmă teoria imposibilității planificării centrale, teorie propusă de Mises şi perfecționată de Hayek. Cu alte cuvinte, acolo unde mecanismele spontane ale pieței sunt substituite artificial cu încercări himerice de coordonare centralizată apar efecte de respingere extrem de violente; pretenția băncii centrale de a planifica sistemul monetar este sortită eşecului manifestat prin inevitabile stări de epilepsie economică.

Prin eseurile pomenite, Jesús Huerta de Soto nu face doar o introducere a cititorului în teoria ciclului economic, dar reabilitează, concomitent, nişte gânditori pe care ştiința economică i-a tratat, în cel mai fericit caz, cu un soi de mirare binevoitoare, fără să-i ia cu adevărat în seamă. Ne referim, evident, la intelectualii Şcolii de la Salamanca, în frunte cu cărturari desăvârşiți precum Juan de Mariana. Pe lângă faptul că se manifestă ca un veritabil *liberal naționalist,* autorul prezentei cărți nu pierde ocazia de a ataca concepția arhicunoscută conform căreia ştiința economică s-a născut din părinți scoțieni şi englezi, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Respingând sorgintea anglo-saxonă a ştiinței economice în favoarea celei continentale, don Jesús atacă fundamentul moral-religios, calvinisto-protestant, al acesteia. Prin asocierea gândirii iezuite salamantine cu primele reflecții asupra ideii de valoare subiectivă şi asupra proceselor spontane de piață, el încearcă să convingă de faptul că fundamentele ştiinței căreia îi dedică eforturile se regăsesc în catolicism şi în Spania natală.

Prezentarea ideilor din cartea de față s-ar putea extinde atât de mult încât s-ar putea transforma ea însăşi într-o altă lucrare; însă nu aceasta este intenția prefațatorului. El voia să vă convingă doar că aveți în față cartea unui intelectual complex şi complet, un economist polivalent şi provocator, un nume de referință pentru ştiința economică a ultimelor două decenii. Aşa că nu stați pe gânduri: rareori vi se oferă posibilitatea să citiți în limba maternă o carte cu mesaj atât de percutant, clar şi concis, un text atât de bogat şi spumos, scris cu atâta inteligență. Înainte de a vă lăsa să-l devorați, vă cer doar scuze pentru a vă fi plictisit cu o prefață ce nu exprimă decât în foarte mică măsură ceea ce vrea să vă spună autorul. Aşa că, lectură plăcută !

Gabriel Mursa

Lista tabelelor

Tabel 2.1 Diferențe esențiale între Şcoala Austriacă şi Şcoala neoclasică 72

Tabel 2.2 Două forme distincte de a concepe macroeconomia 102

Tabel 9.1 Etapele reformei Securității Sociale (S.S.) 242

Tabel 9.2 Poziția relativă a diferitelor țări 242

Tabel 11.1 Diferențe esențiale dintre două tipuri radical diferite de contracte 307

3 Istoria conjecturală şi dincolo de ea[142]

În cartea sa *The Fatal Conceit*, la pagina 20, profesorul Hayek spune: „oricât de reticenți am fi în a accepta acest lucru, nu există un sistem etic cu validitate universală care să poată fi cunoscut de către noi". În acest scurt comentariu pretindem să criticăm această afirmație a lui Hayek, expunând, în acelaşi timp, o teorie asupra compatibilității a trei niveluri distincte de aproximare a studiului de însăşi realitatea umană.

Un prim nivel ar fi constituit de ceea ce Hayek, urmându-l pe Hume, denumeşte „conjectural history"[143]. *Conjectural history* constă în a interpreta procesele evoluției şi a analiza rezultatele sale (obiceiuri, morală, lege şi instituții). Acest prim domeniu de investigare îşi are originea în tradiția inițiată de Montesquieu şi Hume; el atinge apogeul cu lucrările cele mai semnificative ale lui Hayek, în special cu cartea *The Fatal Conceit* pe care o comentăm în rândurile de față. Acest nivel este multidisciplinar, iar în el trebuie incluse studii din sociologie, ştiințe politice, antropologie etc. Pe scurt, această aproximare a studiului realității umane este prima care a apărut în istoria gândirii ştiințifice şi pretinde să explice evoluția şi naşterea „real or positive law". Principalul pericol la adresa cercetătorului din acest domeniu constă în marea uşurință cu care se pot comite erori când se interpretează fenomenele evoluției istorice, în special, când se utilizează implicit o teorie eronată în procesul de interpretare.

---

[142] Publicat în *Humane Studies Review*, Fairfax, VI: George Mason University, vol. 6, nr. 2, iarna 1988-1989, p. 10.

[143] F.A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1989, p. 69.

Al doilea nivel de aproximare al studiului realității umane apare mult mai târziu în timp, cu apariția ştiinței economice la finalul secolului al XVIII-lea şi atingând o mare dezvoltare şi apogeul prin contribuțiile Şcolii Austriece de Economie care îşi centrează programul de investigație ştiințifică studiind de o manieră formală procesele spontane şi dinamice rezultate din interacțiunea umană. Acest nivel constă, de aceea, în dezvoltarea unei teorii formale a proceselor sociale sau, altfel spus, în încercarea de a raționaliza de o formă mai detaliată aceste procese sociale. Acest al doilea domeniu de cercetare dă naştere praxelogiei sau teoriei formale asupra proceselor sociale care pleacă de la Menger, continuă cu Mises şi este dezvoltată de însuşi Hayek, în prima sa etapă, şi de o manieră modernă, de către membrii şcolii neo-austriece. În terminologia lui Montesquieu, acest al doilea nivel ar pretinde să descopere de o manieră rațională legile naturii în domeniul social („law of nature in social life"). Principalul pericol al acestui al doilea nivel constituit de către ştiința economică rezidă în ceea ce Hayek numeşte constructivism, deoarece economistul poate cădea lesne în eroarea de a nu se limita la elaborarea unui arsenal de concepte şi teorii care să-i permită a interpreta şi studia logica şi, formal, procesele sociale, căzând în „fatal conceit" de a crede că este posibil şi convenabil să utilizeze aceste cunoştințe pentru a reconstrui şi proiecta *ex novo* societatea.

În fine, al treilea nivel ar fi constituit de către dezvoltarea unei teorii formale a eticii sociale. Acest nivel de aproximare este tocmai cel pe care Hayek pare să-l nege în citatul de la începutul comentariului de față. Totuşi, credem că, în acelaşi mod în care se poate avansa în raționalizarea proceselor sociale (economia), este posibil de a efectua o anumită raționalizare formală a eticii sociale. Prin urmare, vom intra în arealul descoperirii şi justificării dreptului natural, *natural law*, urmând, astfel, tradiția lui Locke, care în zilele noastre a fost continuată de autori precum Nozick şi Rothbard. Logic, la fel cum se întâmpla cu economia, principalul risc al acestui al treilea nivel rezidă în constructivism. Totuşi, el nu trebuie să conducă la abandonarea directă a încercărilor de a raționaliza, în măsura posibilităților noastre, o teorie formală a eticii sociale. În schema

care acompaniază acest comentariu se pot vedea relaționate între ele cele trei niveluri de investigație menționate, pe care, în orice caz, le considerăm la fel de valoroase şi complementare, ori de câte ori se încearcă a se evita pericolele inerente fiecăruia în parte. În acest sens, o importantă regulă practică poate să rezide în a nu avea încredere în concluziile raționaliste din al doilea şi al treilea nivel ce par să contrazică deschis concluziile primului nivel (*conjectural history*). În acest caz, trebuie să fim foarte atenți pentru a evita căderea în constructivism.

Cartea lui Hayek este meritorie în special pentru contribuțiile atât la nivelul al doilea (teoria economică), cât şi la primul nivel (teoria evoluției critice a constructivismului). Totuşi, apreciem că ar fi putut să se îmbogățească şi mai mult dacă, cu caracter complementar, profesorul Hayek şi-ar fi adus înțelepciunea în cel de-al treilea nivel (teoria eticii sociale).

5 Criza socialismului[164]

Nu există nimic mai bun decât o teorie validă. De aceea, îmi propun să explic în termeni teoretici ce reprezintă socialismul şi de ce este el o eroare intelectuală, o imposibilitate ştiinţifică. Voi arăta de ce s-a prăbuşit, cel puţin socialismul real, şi de ce socialismul care există în ţările occidentale sub forma intervenţionismului economic este principalul vinovat de tensiunile şi conflictele pe care le suportăm. Noi trăim într-o lume de esenţă socialistă, în ciuda căderii Zidului Berlinului, şi suportăm în continuare efectele care, conform teoriei, sunt specifice intervenţiei statului asupra vieţii sociale.

Pentru a defini socialismul este necesar să înţelegem, mai întâi, conceptul de „funcţie antreprenorială". Teoreticienii economiei definesc funcţia antreprenorială ca o capacitate înnăscută a fiinţei umane. Aici nu facem referire la întreprinzătorul tipic ce face o afacere, ci ne referim la această capacitate înnăscută a oricărei fiinţe umane de a descoperi, crea, a-şi da seama de oportunităţile de câştig ce apar în mediul său şi de a acţiona cu scopul de a beneficia de ele. De fapt, etimologic, cuvântul „întreprinzător" descrie pe cel ce descoperă, ce îşi dă seama de ceva şi îl înţelege; este „becul" ce se aprinde.

Funcţia antreprenorială constituie prima capacitate a fiinţei umane. Această capacitate de a crea şi descoperi obiective şi mijloace reprezintă ceea ce ne distinge cel mai mult de animale. În acest sens general, oamenii sunt, mai curând, *homo empresario* decât *homo sapiens*. Deci, cine este întreprinzător? Maica Teresa, spre exemplu. Nu vorbim doar de Henry

[164] Profesorul Pascal Salin şi-a dedicat lunga viaţă academică analizării şi apărării pieţei libere şi principiilor liberale. De aceea, acest articol este scris în onoarea sa.

Ford sau de Bill Gates, care, fără îndoială, sunt mari întreprinzători în domeniul comercial sau economic. Un întreprinzător este orice persoană cu viziune creativă, revoluționară. Misiunea Maicii Tereza era de a ajuta pe cei în nevoie; de aceea, ea căuta mijloace de a atinge acest obiectiv, de o manieră creativă, stimulând şi armonizând eforturile şi dorințele multor oameni diferiți. De aceea, Maica Tereza din Calcutta a fost un exemplu paradigmatic de întreprinzător. Trebuie să înțelegem funcția antreprenorială ca fiind cea mai intimă caracteristică a naturii noastre ca ființe umane, ce explică apariția societății ca o rețea sofisticată de inter-acțiuni. Acestea din urmă sunt relații de schimb reciproc pe care noi le stabilim pentru că, într-un fel, ele ne aduc beneficii. Toate acestea sunt impulsionate de către spiritul nostru antreprenorial.

Orice act antreprenorial implică trei etape. Primul constă în crearea de informație: când un întreprinzător descoperă sau creează o idee nouă generează în mintea sa o informație care înainte nu exista. Într-un fel sau altul, această informație se transmite în valuri succesive, dând naştere unei etape secunde. Văd aici o resursă ieftină, utilizată prost şi descopăr acolo o nevoie urgentă de această resursă. Cumpăr ieftin şi vând scump. Transmit informația. Finalmente, agenții economici care acționează de o manieră necoordonată înțeleg, descoperă că trebuie să păstreze o resursă de care altcineva are nevoie. Acestea sunt cele trei planuri care completează secvența: crearea informației, transmiterea informației şi, cel mai important, efectul de coordonare sau adaptare. De când ne trezim până când ne culcăm, ne disciplinăm comportamentul în funcție de necesitățile străine, de persoanele pe care nici măcar nu ajungem să le cunoaştem; facem aşa ceva *motu proprio* deoarece, urmărind propriul interes antreprenorial, ne dăm seama că, astfel, vom câştiga. Este important de a prezenta această idee deoarece, prin contrast, vom vedea, acum, ce reprezintă socialismul.

Socialismul trebuie definit ca „orice sistem de agresiune instituțională şi sistematică contra liberei exercitări a funcției antreprenoriale". El constă în a impune prin forță, folosind toate mijloacele coercitive ale statului. El ar putea avea obiective bune, însă le-ar impune prin forță şi, de aceea, ar

interfera agresiv procesul social de cooperare al cărui protagonist este întreprinzătorul. De aceea, şi aceasta este prima sa trăsătură, socialismul acționează prin coerciție. Acest lucru este foarte important deoarece socialiştii doresc mereu să-şi ascundă fața lor coercitivă, care este esența cea mai caracteristică a sistemului. Coerciția constă în utilizarea violenței pentru a obliga pe cineva să facă ceva. Există două tipuri de coerciție: cea a infractorului care jefuieşte oameni pe stradă şi cea a statului, caracteristică socialismului. În cazul coerciției ne-sistematice, piața are mecanismele sale pentru a defini drepturile de proprietate şi de apărare împotriva criminalității. Însă, dacă această coerciție este sistematică şi provine instituțional de la un stat care posedă toate mijloacele puterii, posibilitatea de a ne apăra singuri şi de a o evita este foarte redusă. Atunci îşi manifestă socialismul adevărata sa esență, cu toată cruzimea.

Nu dorim să apărăm socialismul în termenii de proprietate; ar fi vetust. Esența socialismului este coerciția, coerciția instituțională ce provine de la stat, prin care se pretinde ca un organism director să-şi asume sarcinile necesare pentru a coordona societatea. Responsabilitatea trece de la ființele umane obişnuite, protagoniştii propriilor funcții antreprenoriale, care încearcă să caute scopuri şi mijloacele cele mai convenabile pentru a le atinge, la un organism director care pretinde „de sus" să impună cu forța viziunea sa proprie asupra lumii sau obiectivele sale particulare. Mai mult decât atât, în această definiție a socialismului este irelavant dacă acest organism director a fost sau nu ales democratic. Teorema imposibilității socialismului rămâne intactă şi total neschimbată, indiferent de originea democratică sau nu a organismului director care doreşte să impună prin forță coordonarea în societate.

După ce am definit socialismul în felul acesta, să trecem la a explica de ce socialismul este o eroare intelectuală. Se întâmplă aşa deoarece este imposibil ca organul director însărcinat cu exercitarea coerciției (în vederea organizării societății) să dețină informația necesară pentru a da un conținut coordonator directivelor sale. Aceasta este problema socialismului, marele său paradox. Are nevoie de informație, cunoaştere, date pentru ca impactul său coercitiv – organizarea societății – să aibă

succes. Însă niciodată nu poate intra în posesia acestei informații. Teoreticienii Şcolii Austriece de Economie, Mises şi Hayek, au elaborat patru argumente fundamentale de-a lungul dezbaterii pe care au purtat-o în secolul al XX-lea cu teoreticienii neoclasici, care niciodată nu au fost capabili să înțeleagă problema pusă de socialism. De ce nu au fost ei capabili s-o înțeleagă ? Din acest motiv: credeau că economia funcționa aşa cum se explică în manualele introductive, însă explicațiile acestea sunt complet false şi eronate deoarece ele îşi bazează explicațiile asupra pieței pe o terminologie matematică şi a ajustării perfecte. Adică piața ar fi o specie de computer care ajustează automat şi perfect dorințele consumatorilor şi acțiunea producătorilor, astfel încât modelul ideal este cel al concurenței perfecte, descris de către sistemul walrasian cu ecuații simultane.

La primul meu curs de economie ca student, profesorul a început expunerea cu o frază surprinzătoare: „Să presupunem că întreaga informație este dată". A continuat umplând tabla de funcții, curbe şi formule. Aceasta este supoziția pe care o utilizează neoclasicii: că orice informație este dată şi nu se modifică. Însă această supoziție este complet ireală. Ea vine împotriva celei mai importante caracteristici a pieței: informația nu este dată niciodată.

Cunoaşterea datelor apare continuu ca rezultat al activității creative a întreprinzătorilor: noi obiective, noi mijloace. Apoi, nu putem construi o teorie economică cu această presupunere fără ca ea să fie eronată. Economiştii neoclasici credeau că socialismul era posibil deoarece presupuneau că toate datele necesare pentru a elabora sistemul de ecuații şi a găsi soluția erau „date". Ei nu au fost capabili să aprecieze ceea ce se întâmpla în lumea pe care trebuiau s-o investigheze ştiințific, nu au fost în stare să vadă ceea ce se întâmpla cu adevărat.

Doar Şcoala Austriacă – condusă de către Ludwig von Mises - a urmat o paradigmă distinctă. Austriecii nu au presupus niciodată că informația era dată, ci considerau că procesul economic era impulsionat de către întreprinzători care modifică şi descoperă continuu o nouă informație. Doar membrii Şcolii Austriece au fost capabili să realizeze că socialismul

era o eroare intelectuală. Ei şi-au dezvoltat teoria folosind patru argumente, două „statice" şi două „dinamice".

Primul argument susține că este imposibil, din rațiuni de volum, ca organismul director să poată procura informația necesară pentru a da un conținut coordonator directivelor sale. Volumul de informație pe care îl manevrează ființele umane este imens, iar ceea ce au în minte cele şapte miliarde de inşi nu poate fi manevrat. Acest argument ar putea fi înțeles de neoclasici, însă este cel mai slab, cel mai puțin important. La urma-urmei, astăzi, cu capacitatea informatică de care dispunem, putem trata cantități imense de informații.

Al doilea argument este mult mai profund şi copleşitor. Informația manevrată pe piață nu este obiectivă; nu este similară celei tipărite în cartea de telefoane. Informația antreprenorială are o natură radical diferită, este o informație subiectivă, nu obiectivă; este tacită, adică, ştim ceva, un *Know How*, însă nu ştim în ce constă detaliat, adică, *Know That*-ul. Altfel spus, este informația celui care ştie să meargă cu bicicleta. E ca şi cum cineva ar pretinde să meargă cu bicicleta studiind formule de fizică matematică ce exprimă echilibrul menținut de biciclist prin pedalare. Cunoaşterea necesară pentru a merge cu bicicleta nu se obține astfel, ci printr-un proces de învățare care, de regulă, conține eşecuri, proces ce conduce finalmente la menținerea echilibrului şi la abordarea curbelor fără a ne prăbuşi. Sunt absolut sigur că Lance Armstrong nu cunoaşte legile care i-au permis să câştige Turul Franței chiar dacă posedă cunoaşterea necesară mersului pe bicicletă. Informația tacită nu poate fi exprimată de o manieră formalizată şi obiectivă, nici nu poate fi mutată dintr-o parte în alta, cu atât mai puțin spre un organism director. Unui organism director îi poate fi transmisă, pentru ca acesta să asimileze şi să constrângă, dând un conținut coordonator directivelor, doar o informație univocă care să nu se preteze la neînțelegeri. Însă, cea mai mare parte a informației de care depinde succesul vieților noastre nu este obiectivă, nu este o informație similară celei din cartea de telefon, este informație subiectivă şi tacită.

Aceste două argumente – volum imens şi caracter tacit – nu sunt suficiente. Există alte două, dinamice, mult mai convingătoare care conduc la imposibilitatea socialismului.

Fiinţele umane sunt dotate cu o înnăscută capacitate creativă. Noi descoperim neîncetat „noi" lucruri, „noi" scopuri, „noi" mijloace. Cu greu va putea fi transmisă unui organism director informaţia sau cunoaşterea care încă nu a fost „creată" de către întreprinzători. Organismul director se încăpăţânează a construi o „nirvana socială" prin Monitorul Oficial şi constrângere. Însă, pentru aceasta ar trebui să ştie ce se va întâmpla mâine, dar ce se va întâmpla mâine va depinde de o informaţie antreprenorială ce nu a fost creată încă astăzi, ce nu poate fi transmisă astăzi pentru ca guvernanţii noştri să coordoneze bine mâine. Acesta este paradoxul socialismului (al treilea argument).

Totuşi, aceasta nu este totul. Există un al patrulea argument, decisiv. Natura specifică a socialismului – care se bazează pe coerciţie, pe impactul coercitiv asupra corpului social sau societăţii civile – blochează, face dificilă sau împiedică, acolo unde afectează societatea şi în măsura în care afectează, crearea antreprenorială a informaţiei, adică exact lucrul de care are nevoie guvernantul pentru a da un conţinut coordonator directivelor sale.

Aceasta este explicaţia în termeni ştiinţifici a faptului că socialismul este teoretic imposibil, deoarece nu poate procura informaţia necesară pentru a da comenzilor un conţinut coordonator iar aceasta este o analiză pur obiectivă şi ştiinţifică. Nu trebuie gândit că problema socialismului rezidă în faptul că „cei de sus sunt răi". Nici cea mai bună persoană din lume, cu cele mai bune intenţii şi cele mai bune cunoştinţe, nu ar putea organiza o societate pe schema coercitivă socialistă; ar converti-o într-un infern deoarece, *dată fiind natura fiinţei umane, devine imposibilă atingerea obiectivului sau idealului socialist*.

Toate aceste caracteristici ale socialismului au consecinţe pe care le putem identifica în realitatea noastră cotidiană. Înainte de toate, socialismul este atractiv. În natura noastră cea mai intimă găsim riscul de a cădea în socialism deoarece idealul său ne ispiteşte, căci fiinţa umană se revoltă contra naturii sale. A trăi într-un viitor incert ne neliniştеşte, iar

posibilitatea de a controla acest viitor, de a eradica incertitudinea, ne atrage. Hayek afirmă în *Aroganța fatală* că, în realitate, socialismul reprezintă manifestarea socială, politică şi economică originară a ființei umane, care este aroganța. Ființa umană vrea să fie Dumnezeu, adică omniscientă. De aceea, întotdeauna, generație după generație, trebuie să fim în gardă contra socialismului şi să ne asumăm că natura noastră este creativă, de tip antreprenorial. Socialismul nu este o simplă temă de siglă a partidelor politice în anumite contexte istorice. El se va infiltra oricând de o manieră insidioasă în comunități, familii, cartiere, partide politice de dreapta şi liberale... Trebuie să rezistăm acestei tentații a etatismului deoarece pericolul celui mai vechi păcat pe care îl avem noi, ființele umane, marea noastră tentație, este acela de a ne crede Dumnezeu. Socialistul se consideră capabil de a depăşi această problemă a ignoranței radicale care discreditează în esență sistemul său social. De aceea, socialismul este mereu rezultatul unui abuz de mândrie intelectuală. În spatele unui socialist se află un arogant, un arogant intelectual.

Mai mult decât atât, socialismul are nişte caracteristici pe care am putea să le numim „periferice": lipsă de coordonare şi dezordine socială. Actul antreprenorial pur coordonează, însă socialismul constrânge şi produce un efect al lipsei de coordonare. Întreprinzătorul îşi dă seama că există o oportunitate de câştig. Cumpără ieftin, vinde scump. Transmite informație şi coordonează. Două persoane care, inițial, acționau împotriva propriilor interese, acționează acum, fără să-şi dea seama, de o manieră coordonată şi armonioasă. Împiedicând acest lucru cu forța, socialismul generează, într-o măsură mai mică sau mai mare, haos. Mai rău este faptul că, atunci când observă dezordinea cauzată de ei înşişi, socialiştii, departe de a ajunge la concluziile rezonabile deja expuse, vor mai mult socialism, mai multă coerciție instituțională. Astfel, intrăm într-un proces în care problemele, în loc să se soluționeze, se agravează şi mai tare, sporind puterea statului. Idealul socialist necesită extinderea tentaculelor statului asupra tuturor interstițiilor sociale şi generează un proces care conduce la totalitarism.

O altă caracteristică a socialismului este lipsa de rigoare. Criteriul este încercat şi schimbat, se constată agravarea problemelor, se dă o direcție

politică constrângând de o manieră eratică. De ce? Deoarece efectele pe care le au măsurile de intervenție par să semene puțin cu cele pretinse. Salariul minim, spre exemplu, pretinde să amelioreze nivelul de trai. Rezultatul? Şomaj mai ridicat şi mai multă sărăcie. Cei mai prejudiciați? Grupurile sociale care ajung pentru prima oară pe piața muncii, tinerii, femeile, minoritățile etnice şi imigranții. Alt exemplu: se proiectează o politică agrară comunitară şi se inundă cu produse Uniunea Europeană prin subvenții şi prețuri politice. Consumatorul plăteşte prețuri mai ridicate iar țările mai sărace sunt prejudiciate deoarece piețele internaționale se umplu cu produsele excedentare ale Uniunii Europene la prețuri cu care acestea nu pot concura.

Mai mult, socialismul acționează ca un soi de drog, ca un opium inhibitor. El generează investiții proaste, deoarece distorsionează semnalele referitoare la investiții pentru a satisface dorințele consumatorilor. Acutizează problemele de raritate şi produce iresponsabilitatea sistematică a guvernelor, deoarece nu există posibilitatea de a cunoaşte informația necesară pentru a acționa responsabil, nu este posibil a se cunoaşte costurile. Guvernantul poate acționa doar într-un mod voluntarist, lăsând cu regularitate în Monitorul Oficial simple dorințe personale. Totuşi, după cum afirmă Hayek, acestea nu sunt „LEGI", ci „legislație", norme, de obicei, excesive şi inutile, deşi ele se doresc a fi bazate pe date „obiective". Lenin spunea că întreaga economie ar trebui să se organizeze ca un serviciu poştal şi că departamentul cel mai important al unui sistem socialist este cel al Institutului Național de Statistică. „Statistică" provine etimologic din „Stat". Prin urmare, avem de-a face cu un termen în fața căruia ar trebui să ne punem în gardă dacă dorim să evităm socialismul, un concept dubios. Isus s-a născut în Betleem deoarece imperatorul a ordonat o statistică relaționată cu impozitele. Primul lucru pe care ar trebui să-l facă orice mare liberal este de a cere eliminarea Institutului Național de Statistică. Fiindcă nu putem evita ca statul să ne aducă daune, cel puțin să-i acoperim ochii pentru a fi mai puțin arbitrar când, oricum, se înşală.

Alt efect evident al socialismului este cel teribil produs asupra mediului natural. Unica formă de a-l apăra este definirea mai bună a drepturilor de proprietate. Cineva vine în casa unui ins, nu sună la uşă şi îi aruncă un pumn cu gunoi în faţă. Aşa ceva se întâmplă doar în „zonele comune". După cum spune un vechi proverb spaniol, „ce-i al tuturor e al nimănui". Tragedia bunurilor comune – descrisă pentru prima oară de Mises în 1940 -, fie că este vorba de ape murdare, de bancurile de peşti care dispar sau de extincţia rinocerului, este întotdeauna rezultatul unei limitări statale a dreptului de proprietate necesar economiei de piaţă. Există vânătoare acolo unde se privatizează terenul şi nu acolo unde acesta este public. Elefanţii au supravieţuit acolo unde au fost privatizaţi. Există încă luptele cu tauri deoarece întreprinzătorii şi-au asumat îngrijirea acestora. Singura modalitate de a conserva mediul înconjurător este cea prin intermediul economiei de piaţă, prin intermediul sistemului capitalist şi al drepturilor de proprietate bine apărate. Acolo unde aceste principii dispar, mediul se degradează. Râurile englezeşti sunt proprietate privată. Toate sunt curate, în toate se poate pescui; o fac diferite cluburi de pescari, la preţuri ridicate, medii sau scăzute. Mergeţi dumneavoastră să pescuiţi în râurile spaniole...

Apoi, există problema corupţiei. Socialismul corupe. Cei care au trăit în economiile socialiste ce se ascundeau după Zidul Berlinului şi-au dat seama de marea minciună pe care o reprezenta această lume. Să nu ne imaginăm că am depăşit-o, că această minciună nu există aici. Continuă să existe, deşi în grade diferite. De ce corupe socialismul? Din diverse motive. În primul rând, fiinţele umane constrânse în schema socialistă nu vor întârzia să-şi dea seama că, pentru a-şi atinge obiectivele, este mult mai potrivit să-şi dedice efortul şi inteligenţa influenţării guvernanţilor decât să încerce să descopere oportunităţile de câştig şi să-i servească pe ceilalţi. Aşa apar grupurile de interese care încearcă să condiţioneze deciziile organismului director. Organismul director socialist atrage ca un magnet orice tip de influenţă perversă şi corupătoare. Mai mult, declanşează un proces de luptă pentru putere. Când predomină schema socialistă, este vital cine este la putere, dacă sunt „de-ai mei" sau nu. O societate socialistă este întotdeauna politizată. Nu se întâmplă ca în Elveţia, de exemplu, unde

oamenii nici măcar nu cunosc numele ministrului apărării sau al primului ministru. De fapt, nici nu-i interesează, deoarece nu este vital cine este la putere.

Ființele umane ar trebui să-şi dedice cea mai mare parte a efortului lor pentru a trăi fără acest tip de intervenții. Procesul luptei pentru putere, al intervenționismului, face ca, uşor-uşor, comportamentul moral al ființei umane să se modifice. Ființele umane manifestă un comportament din ce în ce mai amoral, mai puțin supus principiilor. Comportamentul nostru este din ce în ce mai agresiv. Este vorba de a ajunge la putere pentru a impune anumite lucruri celorlalți. Acest lucru se transmite mimetic comportamentului individual, face ca să ne disciplinăm tot mai puțin, să lăsăm deoparte schemele reglate de comportamente morale. Morala este pilotul automat al libertății. Iată o altă influență corupătoare a socialismului.

Pe deasupra, cu cât există mai mult socialism, cu atât se dezvoltă aşazisa economie subterană sau piața neagră. Însă, după cum se spunea în țările estice, într-o economie socialistă „economia subterană nu constituie problema, ci reprezintă soluția". De exemplu, la Moscova nu exista benzină, însă toată lumea ştia că undeva anume se vindea acest combustibil pe piața neagră. De aceea, toată lumea putea conduce.

Însă, evident, un guvern socialist nu se poate împăca acceptând aceste critici, încât recurge la propaganda politică. Orice problemă – se spune – este detectată şi rezolvată la timp de către stat. Încontinuu, de o manieră sistematică, propaganda politică se regăseşte în toate domeniile pentru a încerca să contracareze critica, generând o cultură statală care dezorientează cetățenii ce ajung să creadă că statul se îngrijeşte de tot. Acest mod de a gândi, strict socialist, se transmite din generație în generație.

Propaganda conduce la megalomanie. Organizațiile birocratice, funcționarii, politicienii etc. nu sunt supuşi sistemului beneficii-pierderi. O proastă gestionare nu presupune, pentru ei, eliminarea de pe piață. Guvernantul şi funcționarul răspund doar în fața unui buget şi a unui regulament. Nu există acțiune personală proastă în acest sistem. Cel puțin, nu în mod necesar. Ei sunt ca oricare dintre noi, dar, în mediul instituțional în care sunt inserați, acțiunile lor sunt perverse. Activitatea lor din

interiorul statului îi conduce la a cere mai mulți funcționari, bugete mai mari şi la a afirma că munca lor este vitală. Vă amintiți vreun funcționar, politician sau birocrat care, după o profundă analiză, a ajuns la concluzia că acel organism pentru care munceşte este inutil, că are un cost superior beneficiului pe care îl furnizează societății şi că a propus responsabilului guvernamental sau ministrului să elimine paragraful bugetar aferent şi să închidă respectiva entitate publică? Niciodată. Din contră, întotdeauna – în orice împrejurare – este „vital" rolul îndeplinit de aceasta în cadrul administrației. Socialismul este megaloman şi impregnează acest caracter întregii societăți. Spre exemplu, culturii transformate în politică culturală şi definită de către un distins reprezentant al Uniunii Europene, care vorbea cu un coleg de partid ce conducea Ministerul Culturii: „Mai mulți bani publici, mai multe petreceri pentru tineri şi premii pentru amicii lor".

Pe deasupra, socialismul conduce la prostituarea conceptelor de lege şi justiție. Dreptul, înțeles din perspectiva sa clasică, nu este doar un ansamblu de norme sau legi materiale abstracte care se aplică cu caracter general tuturor în mod egal. Justiția constă în a judeca dacă comportamentele individuale s-au adaptat sau nu acestor scheme de norme obiective şi abstracte. Este vorba de norme oarbe. De aceea, Justiția este prezentată cu ochii legați. În Levitic se spune „să îți judeci aproapele cu dreptate, să nu cauți fața săracului şi să nu părtineşti pe nimeni din cei mari". În momentul în care se violează principiile generale ale dreptului, chiar dacă se pretinde că se face „pentru o cauză dreaptă" (deoarece ne sensibilizează o evacuare pentru o neplată a chiriei sau deoarece un mic furt într-un mare magazin nu afectează major veniturile întreprinderii afectate), se aduce un mare prejudiciu justiției. Judecătorii care acționează în acest fel şi nu aplică legea cad în eroarea fatală a aroganței intelectuale de a se crede zei. Substituie legea cu impresia lor asupra circumstanțelor particulare ale cazului şi deschid poarta celor care nu pretind de la judecător să facă dreptate ci să se sensibilizeze. Cererea se converteşte într-un bilet de loterie care poate ieşi câştigător dacă cineva are şansă cu judecătorul, iar astfel se produce un efect al bulgărelui de zăpadă care supra-încarcă judecătorii, care devin tot mai neprofesionişti în emiterea

sentințelor lor şi alimentează procesul cu arbitrariul lor. Dispare securitatea juridică iar justiția este coruptă.

Desigur, soluția nu pune la dispoziția sistemului judiciar mai multe mijloace, ci reprezintă doar ceea ce era solicitat de către oficialii publici.

În ultimă instanță, cel mai pervers efect al corupției socialiste îl reprezintă acest efect mimetic asupra domeniului acțiunii individuale. Pentru oamenii de bună-credință este foarte atrăgător: dacă există probleme, statul ar trebui să furnizeze mijloacele şi să impună soluția. Cine ar putea să se opună atingerii unui obiectiv atât de bun şi lăudabil? Problema o reprezintă ignoranța care stimulează acest argument. Statul nu poate şti ceea ce ar trebui ştiut pentru a acționa în acest fel; el nu este Dumnezeu, deşi unii cred contrariul. Această credință perturbă procesul antreprenorial şi agravează problemele. În loc să acționeze de o manieră automată urmând principiile dogmatice supuse dreptului, acționează arbitrar, iar acest fapt demoralizează şi corupe societatea. Lupta anti-teroristă dezvoltată în Spania în timpul mandatului Partidului Socialist al Muncitorilor Spanioli (PSOE) este un exemplu perfect pentru ceea ce spunem. A fost o eroare teribilă. Principiile nu sunt un obstacol care să împiedice atingerea rezultatelor dorite, ci singura cale care ne poate conduce spre ele. După cum ne învață un proverb anglo-saxon, „onestitatea este cea mai bună politică „, adică onestitatea este un principiu care ar trebui urmat întotdeauna. Exact aşa nu procedează socialismul, deoarece în schema sa de raționalizare a scopurilor şi mijloacelor, crezându-se Dumnezeu, decizia optimă este de a viola principiile morale.

Socialismul nu este doar o eroare intelectuală, ci reprezintă şi o forță realmente anti-socială, deoarece caracteristica sa cea mai intimă constă în a contrânge, într-o măsură mai mare sau mai mică, libertatea antreprenorială a tuturor ființelor umane, în sensul ei creator şi coordonator. Însă, cum aceasta constituie ceea ce distinge orice ființă umană, socialismul este un sistem social anti-natural, contrar celui la care ființa umană aspiră.

În Enciclica „Centisimus Annus", Papa Ioan Paul al II-lea, întrebându-se care este sistemul social cel mai conform naturii umane, scrie următoarele:

„Dacă prin «capitalism» se înțelege un sistem economic ce recunoaşte rolul fundamental şi pozitiv al întreprinderii, al pieței, al proprietății private şi al responsabilității asupra mijloacelor de producție, precum şi creativitatea umană liberă în sectorul economic, atunci răspunsul este evident afirmativ". Deşi adaugă imediat „Dar...". De ce Ioan Paul al II-lea şi-a risipit viața avertizând asupra efectelor capitalismului sălbatic, străin principiilor morale, etice şi legale? Ținând cont că ceea ce este condamnabil este egoismul, imoralitatea etc., adevăratul capitalism ca sistem social este în cel mai nefericit caz neutru. De fapt, un sistem al schimburilor voluntare promovează moralitatea, diferența dintre bine şi rău, față de corupția specifică socialismului.

În fine, ce s-a întâmplat cu socialismul? A eşuat, a dispărut, s-a evaporat? Da şi nu. Acest lucru s-a întâmplat cu socialismul real, însă societățile noastre continuă să fie profund îmbibate de socialism. Diferențele dintre aşa-numitele partide de stânga şi de dreapta sunt de grad, deşi în Spania s-a avansat între 1996 şi 2004 din punctul de vedere al libertății. În primul rând, prin dispariția sclaviei în plin secol al XX-lea: serviciul militar a devenit voluntar, iar acest lucru este de importanță vitală – sigur, îmi permit să spun că PSOE nu dorea aşa ceva. În al doilea rând, s-a produs o timidă reducere a impozitelor şi, apoi, a fost adoptat principiul bugetului echilibrat; s-a produs o anume liberalizare şi s-a recurs la puțină privatizare. Nu au existat prea multe motive de bucurie, însă trebui să ne reamintim că cei mai mulți dintre cele 11-12 milioane de votanți ai partidului care fusese la putere erau socialişti, în sensul pe care l-am dat aici termenului. Puține se mai puteau face.

Acum, misiunea noastră, a intelectualilor, a *dealerilor de idei la mâna a doua*, a profesorilor din universități.... Suntem responsabili de schimbarea graduală a spiritului timpului nostru, mai ales al tinerilor, care sunt capabili să iasă pe stradă cu pieptul descoperit pentru a-şi apăra idealurile. Socialismul continuă să predomine: între 40 şi 50% din PIB-ul țărilor occidentale se află în mâinile guvernului. Singura noastră speranță se leagă, ca întotdeauna, de puterea ideilor şi de onestitatea intelectuală a tinerilor.

7 Teoria naționalismului[185] liberal[186]

Problema naționalismului şi existența națiunilor produce, cu caracter general, o mare derută printre gânditorii liberali din zilele noastre. Pe de o parte, se recunoaşte că naționalismul a jucat un rol de prim-plan salutar, favorizând căderea regimurilor comuniste din Europa de Est şi opunându-se în multe ocazii istorice etatismului intervenționist şi centralizator. Mai mult, importanți lideri liberali europeni au apărat recent rolul națiunii ca un element echilibrator insubstituibil contra tendințelor intervenționiste şi centralizatoare care, spre exemplu, devin evidente în procesul unificării europene. Finalmente, în multe circumstanțe concrete se observă cum descentralizarea naționalistă pune în funcțiune un proces spontan de concurență pentru a reduce măsurile de reglementare şi intervenționism care, în mare parte, îşi au originea în organele centrale ale puterii statale[187].

Totuşi, pe de altă parte, trebuie spus că naționalismul a avut, în multe ocazii, importante consecințe contrare libertății ființelor umane. Astfel, fără a fi necesară întoarcerea la tragedia din timpul triumfului național-socialismului în Germania şi Italia în prima jumătate a secolului al XX-lea, este uşor să ne reamintim tragedia războiului dintre țările fostei Iugoslavii sau, de exemplu, ultrajul libertății de a alege a multor cetățeni pe care, în materie de educație, o săvârşeşte actualul guvern al Cataluniei.

---

[185] Publicat în *Il Politico*, Pavia: University of Pavia, An LX, nr. 4 (175), octombrie-decembrie 1995, pp. 583–598.

[186] Am folosit termenul *liberal* în sensul tradiției spaniole.

[187] Astfel, se poate semnala cum Administrația publică bască, urmând exemplul legislativ al Navarrei, a redus *de facto* impozitul pe succesiuni pentru basci, ceea ce presupune o foarte importantă îmbunătățire prin comparație cu restul cetățenilor Spaniei.

De aceea, pare evident că este important să se dezvolte o teorie asupra naționalismului care să permită a explica aceste probleme şi să facă posibil ca liberalii să ia o poziție coerentă cu privire la problematica pe care o pun conceptul de națiune, naționalismul şi relația dintre diferite națiuni.

Conceptul şi caracteristicile națiunii

Națiunea poate fi definită ca un subansamblu al societății civile. Este o ordine spontană şi vie de interacțiuni umane, care este constituită printr-o serie determinată de comportamente reglate de natură lingvistică, culturală, istorică, religioasă şi, mult mai puțin importantă, rasială. Dintre toate normele de comportament care formează esența națională se remarcă, mai ales, limba pe care o utilizează membrii grupului național şi care constituie una dintre cele mai importante dovezi ale identității naționale.

Esența conceptului de națiune pe care tocmai l-am descris se mulează perfect pe teoria asupra originii, naturii şi dezvoltării instituțiilor sociale pe care o datorăm Şcolii Austriece de Economie[188]. Într-adevăr, Şcoala Austriacă explică apariția evolutivă şi spontană a instituțiilor sociale (etice, morale, economice şi lingvistice) ca rezultat al unui proces descentralizat de acțiuni umane, condus de către acei oameni care în fiecare circumstanță istorică s-au bucurat de o mai mare perspicacitate antreprenorială în descoperirea de comportamente mai adecvate pentru a-şi urmări obiectivele particulare. Aceste comportamente experimentate printr-un proces social de încercare şi eroare, prin intermediul mecanismelor sociale de învățare şi imitare, se extind de-a lungul corpului social. Aceasta înseamnă că instituțiile sociale se găsesc într-un proces constant de evoluție şi că, în cazul concret al națiunii şi al tuturor manifestărilor lingvistice şi culturale care o compun, acestea se află într-o continuă

[188] Asupra teoriei austriece a instituțiilor sociale şi a conceptului de societate, înțeleasă ca un proces spontan, se poate consulta Carl Menger, *Investigations into the Method of the Social Sciences with Special Reference to Economics*, New York, New York University Press, 1985, p. 158.

schimbare, combinare şi competiție cu alte ordini naționale care, la rândul lor, apar, se dezvoltă şi, eventual, pot ajunge să stagneze sau chiar să dispară fiind înglobate de către alte naționalități şi limbi mai avansate, mai bogate şi mai mari. Pe scurt, națiunile nu sunt decât realități sociale evolutive, unite, în principal, de o limbă comună şi alte caracteristici istorice şi culturale, care apar de o manieră spontană şi selectivă şi care concurează pe o „piață" mult mai amplă (de mărime mondială) de națiuni, fără să se poată ajunge a se şti *a priori* care va fi destinul istoric al fiecăreia, nici care națiuni concrete vor predomina sau subzista în viitor[189].

Este important de recunoscut intimele relații care există între instituțiile juridice, economice şi subansamblul societății civile pe care îl denumim societate. Într-adevăr, societatea nu este decât un sofisticat proces de interacțiuni umane, care sunt, preponderent, relații de schimb pe care oamenii le efectuează utilizând un limbaj de multe ori comun, care constituie substratul de bază al oricărei națiuni. În plus, interacțiunile umane se efectuează în acord cu nişte norme, reguli sau modele de comportament care constituie nu doar dreptul în sensul său material, ci o

[189] Asupra considerării națiunilor ca ordini spontane sau subansambluri ale societății civile care concurează în procesul social cu alte ordini naționale se poate consulta cartea lui Ludwig von Mises, *Nation, State and Economy: Contributions to the Politics and History of our Time*, New York University Press, New York şi London, 1983. Această carte este traducerea în engleză a cărții inițiale publicate de către Ludwig von Mises imediat după Primul Război Mondial, cu titlul *Nation, Staat und Wirtschaft: Beiträge zur Politik und Geschichte der Zeit*, Manzsche Verlagsund Universitäts-Buchhandlung, Viena şi Leipzig 1919. Este foarte semnificativ că această importantă carte a fost publicată, de asemenea, şi în italiană cu titlul *Stato, Nazione ed Economia*, Bollati Boringhieri, Torino, 1994. Ideile sugestive ale lui Mises asupra naționalismului au fost ulterior dezvoltate în remarcabila sa carte *Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War*, Arlington House, New York 1969 (prima ediție datează din 1944 şi a fost publicată de către Yale University Press; există o traducere în spaniolă a lui Pedro Elgóibar publicată sub titlul *Omnipotencia Gubernamental* de către Editorial Hermes, Mexic, 1946). Mises a fost martorul avizat al gravelor evenimente care au condus la cele două războaie mondiale şi pe care, cu obişnuita sa perspicacitate, le explică şi comentează cu mare profunzime în cele două cărți menționate.

întreagă constelație de comportamente reglate de tip moral, norme de educație, politețe, obiceiuri vestimentare, credințe etc., care în ultimă instanță se constituie şi se înglobează în conceptul de națiune. Acele grupuri sociale care adoptă nişte modele de comportament mai adecvate atingerii obiectivelor pe care le urmăresc vor dobândi un ascendent asupra celorlalte printr-un proces selectiv şi spontan care se află într-o continuă schimbare şi evoluție. Ființei umane îi lipseşte informația necesară pentru a proiecta conştient aceste complexe procese sociale, deoarece ele incorporează un volum enorm de informație şi cunoştințe practice constituite de către cele pe care ființele umane ce acționează în societate le descoperă şi le captează. De aceea, utilizarea coerciției sau violenței fizice pentru a impune anumite comportamente modelate de tip național va fi condamnată la eşec, tocmai din aceleaşi rațiuni care fac imposibil, din punct de vedere teoretic, ca prin intermediul directivelor coercitive să poată fi coordonată viața în societate. Adică teorema imposibilității socialismului, descoperită de către teoreticienii Şcolii Austriece (Mises şi Hayek), este pe deplin aplicabilă obiectivului de a forța sau impune prin violență un anumit rezultat al procesului social în zona naționalităților.

Explicația anterioară, alături de caracterul constant dinamic al realității naționale, împiedică acceptarea principiului conform căruia fiecărei națiuni ar trebui să-i corespundă un stat politic cu nişte frontiere fixe şi determinate. Într-adevăr, dacă înțelegem națiunea ca un subansamblu al societății civile în continuă evoluție şi experimentare, este evident că va exista întotdeauna un volum important de ființe umane în proces de experimentare națională, adică mai mult sau mai puțin influențate de distincte comportamente naționale, fără să poată cunoaşte dacă, în ultimă instanță, vor sfârşi fiind absorbiți de către cultura şi limba unei națiuni ale alteia sau dacă vor sfârşi să constituie una nouă. Ştim că națiunile se găsesc în competiție constantă, în schimbare şi evoluție, ceea ce împiedică, de la conceperea naționalității ca o realitate istorică de caracter dinamic, ca aceasta să se fixeze pe un anumit spațiu geografic de o manieră rigidă şi definitivă. Orice încercare de a fixa violent în cadrul unor frontiere prestabilite o realitate atât de schimbătoare şi socială cum este cea de

națiune va genera conflicte insolvabile şi războaie, cu un mare cost uman şi social, care, în ultimă instanță, vor pune în pericol însăşi existența realității naționale. Din contră, naționalitățile înțelese ca subansambluri ale societății civile pot avea garanții de supraviețuire într-un proces competitiv internațional dezvoltat într-un mediu de libertate ale cărui principii regulatoare esențiale vor fi analizate în următorul subcapitol.

Principii esențiale ale naționalismului liberal

Există trei principii esențiale care trebuie să regleze relația sănătoasă, pacifică şi armonioasă între diferitele națiuni: principiul autodeterminării, principiul completei libertăți în comerțul dintre națiuni şi principiul libertății de imigrație şi emigrație. Vom analiza, în continuare, fiecare dintre aceste principii.

Principiul autodeterminării arată că fiecare grup național trebuie să aibă, în orice moment, posibilitatea de a decide liber în ce stat politic doreşte să se încadreze. Altfel spus, fiecare subansamblu al societății civile trebuie să aibă libertatea de a decide cărui grup politic doreşte să aparțină. Astfel, este posibil ca o aceeaşi națiune să se regăsească, în funcție de voința liber exprimată a membrilor săi, dispersată în diferite state. Acest lucru se întâmplă, de exemplu, în relație cu națiunea anglo-saxonă, poate cea mai avansată, vivace şi fecundă în momentele istorice actuale şi care se regăseşte dispersată în state politice distincte, printre care Statele Unite ale Americii şi Regatul Unit sunt, fără îndoială, cele mai importante. De asemenea, poate fi menționat exemplul națiunii de limbă germană, ale cărei peste o sută de milioane de membri se regăsesc distribuiți de-a lungul a trei state importante ale Europei, Germania, Austria şi o parte a Elveției. Este posibil, de asemenea, ca distincte națiuni să decidă să compună un singur stat. Astfel, Elveția incorporează o serie de cantoane care țin de trei națiuni distincte, germană, franceză şi italiană. În acelaşi

timp, în cazul Spaniei, putem considera existența a cel puțin trei grupuri naționale, castilian, catalan şi basc[190].

În legătură cu principiul autodeterminării, este important să facem, totuşi, două nuanțări. În primul rând, că decizia de a face parte sau nu dintr-un stat politic nu trebuie să fie obligatoriu o decizie de tip explicit (deşi nici nu trebuie exclus ca în anumite circumstanțe istorice, prin referendum, să se decidă o secesiune, cum s-a întâmplat recent în relația cu națiunile cehă şi slovacă). În multe ocazii, determinarea de a forma un anume stat se manifestă de o manieră consuetudinară, adică prin voința implicită istoric menținută de către majoritatea membrilor unei anume națiuni de a face parte şi trăi într-un stat specific. A doua observație este că principiul autodeterminării nu se referă exclusiv la posibilitatea ca, în acord cu criteriul majorității, indivizii care locuiesc într-un anumit spațiu geografic să trebuiască să decidă dacă doresc să stea sau nu într-un anumit stat în funcție de afilierea lor națională, ci că un astfel de principiu trebuie aplicat cu caracter general la toate nivelurile şi pentru toate sub-ansamblurile societății civile, legate sau nu într-o rețea de tip național. Acest fapt înseamnă că este perfect compatibilă cu principiul autodeterminării existența națiunilor care decid liber să se disperseze în diferite state şi, pe de altă parte, că trebuie acceptat, de asemenea, că, în interiorul unei aceleiaşi națiuni şi în interiorul aceluiaşi stat, grupurile minoritate să decidă a se separa sau incorpora într-un alt stat în funcție de interesele lor particulare. De aceea, trebuie evitat ca un anume grup național, care a decis să se separe de un stat în care se găsea în minoritate, să utilizeze coerciția sistematică de care suferea anterior pentru a subjuga alte grupuri naționale minoritare din interiorul său.

Al doilea principiu esențial care trebuie să guverneze relația dintre diferitele națiuni este cea a completei *libertăți comerciale* dintre ele. Într-adevăr,

---

[190] Poate că ar fi mai exact diagnosticul lui Fernando Pessoa care consideră că în Iberia există trei națiuni distincte, Castilia, Catalunia şi națiunea galiciano-portugheză, încadrate în state diferite: Spania şi Portugalia. Pessoa nu se referă la națiunea bască, poate pentru că o consideră o națiune în recul, aproape total dispărută şi înglobată în altele. A se vedea articolele sale „Para o ensaio 'Iberia'" şi „Principios do Nacionalismo Liberal", incluse în Fernando Pessoa, *Obra Poética e em Prosa*, vol. III, Lello & Irmão Editores, Porto 1986, pag. 979-1009 şi 1125-1136.

dacă națiunile se încăpățânează în fixarea de frontiere geografice specifice care să le separe ridicând bariere în calea libertății comerțului şi măsuri de tip protecționist, atunci, inevitabil, se va naşte, într-o măsură mai mică sau mai mare, necesitatea de a-şi organiza economiile şi societățile pe baza principiului autarhiei. Autarhia nu este viabilă din punct de vedere economic deoarece astăzi, cu înaltul grad de dezvoltare a diviziunii internaționale a muncii, nicio zonă geografică nu dispune de totalitatea resurselor necesare pentru a menține o economie modernă, motiv pentru care o națiune protecționistă se află mereu în situația de a forța expansiunea frontierelor sale cu scopul de a obține mai multe resurse economice, materiale şi umane. Înțelegem prin aceasta că protecționismul în plan național generează inevitabil logica conflictului şi războiul, care se justifică cu scopul de a împinge frontierele şi de a obține mai multe piețe şi resurse productive. Prin urmare, protecționismul național, în ultimă instanță, distruge şi sacrifică propriile realități naționale într-un război inevitabil al tuturor națiunilor contra tuturor națiunilor. Este uşor de înțeles că marile conflicte războinice au avut mereu originea în naționalismul protecționist şi că, pe de altă parte, conflictele naționale pe care le cunoaştem astăzi (Iugoslavia, Orientul Mijlociu etc.) vor dispărea într-un mediu în care va exista o piață comună cu o libertate completă a comerțului între toate națiunile implicate.

În ceea ce priveşte acest principiu, trebuie să ținem cont de următoarea lege economică. În circumstanțe identice, cu cât o națiune este afiliată unui stat mai mic, cu atât îi va fi mai dificil să impună protecționismul centralist generator de conflicte războinice şi cu atât mai mult va fi forțată să accepte libertatea comercială. Se întâmplă aşa deoarece cu cât este mai mic statul în cauză, cu atât mai puternic vor resimți locuitorii săi imposibilitatea de a accede la piețe şi resurse din străinătate dacă nu există o completă libertate a comerțului. Din contră, cu cât este mai mare din punct de vedere geografic şi uman statul, cu atât mai facil s-ar putea organiza economia sa din punct de vedere autarhic fără ca cetățenii săi să fie capabili de a identifica tot ceea ce pierd în absența libertății comerțului. Această importantă lege economică este, fără nicio îndoială, un argument *prima facie* în

favoarea descentralizării şi localizării politice a naţiunilor în unităţi administrative cu cât mai mici, cu atât mai bine[191].

Libertatea comerţului nu este suficientă în absenţa unei paralele şi complete libertăţi de *emigrare şi imigrare.* Dacă nu există libertatea de a emigra şi imigra, se pot menţine importante disparităţi de venit între anumite grupuri sociale şi celelalte, care îşi au originea în existenţa unui monopol protecţionist pe piaţa muncii (constituit tocmai prin frontierele şi reglementările care împiedică libertatea de emigraţie), care, în ultimă instanţă, poate face loc unor importante tulburări şi violenţe între anumite grupuri sociale. Totuşi, libertatea de emigrare şi imigrare trebuie să fie supusă, la rândul ei, unei serii de reguli şi principii care o împiedică să fie utilizată în scopuri coercitive şi intervenţioniste contrare liberei interacţiuni între naţiuni. Astfel, imigrarea nu trebuie să fie subveţionată de către „statul bunăstării". Cei care imigrează trebuie să o facă pe propriul risc. Dacă nu este aşa, transferurile forţate de venit de la anumite grupuri sociale la altele vor atrage ca un magnet o imigraţie artificială care nu doar că va afecta procesele redistributive, dar, pe deasupra, va da naştere unor importante conflicte sociale. Se înţelege perfect marea ameninţare pe care imigraţia o reprezintă pentru „statul bunăstării" şi că acesta este principalul responsabil pentru ridicarea zidurilor în calea imigraţiei în vremurile moderne. Unica soluţie pentru cooperarea paşnică a naţiunilor constă, prin urmare, în desfiinţarea „statului bunăstării" şi stabilirea unei complete libertăţi de imigrare[192].

În al doilea rând, libertatea de emigrare nu trebuie să implice, în niciun caz, rapida acordare a dreptului de vot emigranţilor, cu scopul de a evita exploatarea politică din partea naţionalităţilor implicate în respectivele

---

[191] În acest sens, a se vedea interesantul articol al lui Hans-Hermann Hoppe „Against Centralization", publicat în *The Salisbury Review*, iunie 1993, pag. 26-28. A se consulta, de asemenea, Murray N. Rothbard, 'Nations by Consent: Decomposing the Nation State', Journal of Libertarian Studies, vol. II, nr. 1, 1994, pp. 1–10.

[192] Asupra beneficelor consecinţe ale creşterii populaţiei şi imigraţiei trebuie consultate lucrările lui Julian L. Simon, mai precis, *Population Matters: People, Resources, Environment and Immigration*, Transaction Publishers, London, 1990 şi *The Economic Consequences of Immigration*, Oxford: Basil Blackwell, 1989.

fluxuri de emigrare. Cei care emigrează trebuie să fie conştienți că se mută într-un nou mediu cultural, în care se presupune că îşi vor ameliora condițiile de trai, dar fără ca aceasta să le dea dreptul de a utiliza mecanismele de coerciție politică (obținute prin vot democratic) pentru a interveni şi modifica procesele spontane ale pieței naționale pe care sosesc. Doar după o perioadă lungă de timp, după ce se consideră că şi-au însuşit deplin principiile culturale ale societății receptoare, se poate lua în considerare acordarea dreptului de vot[193].

În al treilea rând, imigranții şi emigranții trebuie să poată demonstra că acced la un grup social care îi primeşte cu scopul de a-şi aduce contribuția lor sub forma capacității de muncă, tehnică sau antreprenorială. Mai precis, că se vor baza pe mijloace de trai independente, încât să nu reprezinte o povară şi să poată, ca principiu general, să se întrețină singuri.

În al patrulea şi ultimul rând, şi acesta este principiul cel mai important care trebuie să regleze emigrația, imigranții trebuie să respecte cu scrupulozitate, în general, dreptul material (în special, penal) al grupului social care îi primeşte şi, în particular, dreptul de proprietate privată în vigoare în societatea în care sosesc. În acest mod, se vor evita fenomenele de ocupare masivă (ca, de exemplu, cel al *favelelor* în Brazilia care s-au construit întotdeauna pe terenuri aflate în proprietatea altora). De regulă, problemele cele mai vizibile favorizate de imigrație îşi au originea în aceea că nu există, cu caracter prestabilit, o clară definiție şi/sau apărare a drepturilor de proprietate implicate, încât cei care sosesc cauzează inevitabil o cantitate importantă de costuri externe celor care deja locuiesc acolo, ceea ce determină apariția focarelor de xenofobie şi violență, cu un mare cost social. Aceste conflicte sunt minimizate şi evitate în totalitatea lor pe măsură ce se avansează în procesul de privatizare a tuturor resurselor existente în grupul social.

---

[193] În această situație se găseşte majoritatea populației din Catalunia şi, mai ales, din Țara Bascilor, a cărei naționalitate este, în principal, castiliană şi ale cărei drepturi politice nimeni nu le poate discuta, deoarece locuieşte de ani şi chiar generații în respectivele zone geografice.

Avantajele economice şi sociale ale naționalismului liberal

Oricând sunt îndeplinite principiile pe care le-am explicat în subcapitolul anterior, ideile de națiune şi naționalitate, departe de a fi dăunătoare pentru procesul de interacțiune socială, sunt extrem de benefice din punct de vedere liberal, deoarece îmbogățesc, consolidează şi aprofundează procesul spontan şi pacific al cooperării sociale. Astfel, de exemplu, să considerăm un mediu în care se dau principiile fundamentale menționate, mai concret, principiile libertății comerțului şi libertății de emigrație, cum este cazul Comunității Economice Europene (astăzi, Uniunea Europeană). Este clar că, în acest mediu, niciun stat-națiune nu poate adopta, prin el însuşi, măsuri intervenționiste sau de coerciție instituțională. Astfel, vedem cum în Europa naționalismul acționează ca o adevărată supapă de siguranță contra forțelor socialiste şi intervenționiste apărate de importante sectoare ale eurocrației, cum sunt cele reprezentate de către Jacques Delors şi alți eurofanatici. Să amintim că, atunci când un anumit stat sau regiune intenționează să stabilească o reglementare mai restrictivă sau nişte impozite mai ridicate, investițiile şi cetățenii tind să fugă imediat din această zonă şi se transferă spre alte state şi națiuni cu o reglementare mai puțin intervenționistă şi mai favorabilă, în virtutea existenței principiilor libertății comerțului şi libertății de imigrație. Aşa ceva s-a întâmplat, de exemplu, recent cu restricțiile fiscale şi de pe piața muncii în Dijon, Franța, ceea ce a făcut ca firmele mai importante din zonă să-şi abandoneze instalațiile şi să-şi închidă activitățile pentru a se transfera în alte zone mai favorabile Comunității Economice Europene, în Scoția sau în alte părți ale Regatului Unit. Prin urmare, nu este nici capriciu, nici contradicție faptul că o liberală atât de profundă precum Margaret Thatcher, lider al aşa-numiților liberali eurosceptici (printre care mă aflu şi eu), a apărat modelul naționalismului liberal în interiorul Comunității Economice Europene contra socialismului de Bruxelles, dat fiind faptul că competiția dintre națiuni într-un mediu de libertate a comerțului tinde să facă astfel încât măsurile şi reglementările mai liberale ale fiecăreia să se extindă şi să se aplice celorlalte, prin însăşi forța concurenței între una şi

celelalte[194]. Din contră, se înțelege acum perfect că este corectă intuiția socialiştilor şi intervenționiştilor care consideră inevitabilă crearea unui puternic stat federal european centralizat la Bruxelles. Într-adevăr, nicio măsură intervenționistă (în domeniul muncii, social şi fiscal) nu va avea succes dacă nu se impune simultan tuturor statelor şi națiunilor membre ale Comunității Europene, încât socialiştii nu au alt remediu decât să mişte centrul de greutate de la statele-națiune spre centrul Europei, dând din ce în ce mai multe puteri şi prerogative organismelor de la Bruxelles în detrimentul statelor-națiuni care compun Comunitatea. În plus, este curioasă miopia multor politicieni socialişti care, precum Felipe González, nu şi-au dat seama că într-un stat federal puternic centralizat importanța propriilor state şi națiuni se reduce la minim. L-a auzit cineva vreodată vorbind pe şeful statului Texas? Ar fi, deci, la fel de absurd să ne gândim la rolul unui şef de stat sau rege al Regatului Unit sau al Spaniei, în câteva decenii, dacă forțele centralizatoare favorabile Bruxelles-ului puse în mişcare de spiritul socialismului intervenționist european sfârşesc prin a deveni preponderente.

Alt exemplu pe care îl putem da în privința libertății comerțului în care diferite națiuni concurează între ele este chiar cel al Spaniei. Este evident că se acordă libertatea comerțului şi imigrației între diferitele regiuni şi naționalități ale Spaniei, ceea ce a făcut ca în multe domenii concurența dintre zone să producă o clară dereglementare, care, dacă nu a avansat şi mai mult, s-a datorat marii ponderi pe care a avut-o până acum în toate regiunile țării partidul socialist, puternic intervenționist şi centralizator. Astfel, recent Administrația bască a eliminat impozitul pe succesiuni, cel căruia i se supun restul cetățenilor Spaniei (cu excepția Navarrei) şi a permis, de asemenea, o echilibrare a bugetului, în flagrantă contradicție cu voracitatea manifestată de către centralismul socialist de la Madrid. Este important să semnalăm, de asemenea, cazul Navarrrei, care din rațiuni istorice posedă o administrație locală unică şi îşi colectează singură

[194] Acest fenomen este cel care se doreşte a fi evitat de către liderii socialişti europeni, mai concret de Felipe Gonzalez, când critică disprețuitor „Europa comercianților" care a fost proiectată prin Tratatul de la Roma, şi doresc crearea unui „spațiu social" şi intervenționist european.

impozitele şi care, deşi până acum şi-a utilizat prerogativele istorice cu mare timiditate, este, în ultimă instanță, modelul „administrației unice" care ar trebui să se extindă cât mai mult în restul regiunilor şi naționalităților Spaniei.

Rolul statului în cadrul naționalismului liberal

Modelul de competiție între națiuni într-un cadru supus celor trei principii menționate (autodeterminare, libertatea comerțului şi de imigrare) trebuie adâncit, atât în sus, cât şi în jos pe scara diferitelor niveluri de organizare statală. Astfel se întâmplă, *în sus*, în relație cu statele-națiune care constituie Comunitatea Economică Europeană în cadrul modelului de concurență liberală apărat, aşa cum am văzut, de către Margaret Thatcher. Această concurență între națiuni va conduce, inevitabil, la liberalizarea crescândă şi instituirea de limite centralismului dirijist de la Bruxelles. Însă aplicarea modelului trebuie apărat, în plus, *în jos*, adică în relație cu regiunile şi națiunile care formează diferitele state ale Europei. Acesta ar fi, de exemplu, cazul Spaniei şi al procesului de descentralizare care, în țara noastră, trebuie să culmineze cu *administrarea unică* pentru toate regiunile şi națiunile care optează pentru aşa ceva (urmând în conținut modelul Comunității autonome a Navarrei, care este, fără îndoială, cel mai descentralizat dintre cele existente).

Care va fi, aşadar, rolul statului în sistemul liberal al naționalităților în concurență pe care îl apărăm? Dacă statul ar trebui să aibă vreun rol, acesta ar trebui să fie, cu siguranță, cel care presupune întruchiparea juridică a celor trei principii fundamentale ce fac posibilă cooperarea voluntară şi paşnică între diferitele națiuni. Astfel, în cazul Spaniei, Coroana şi Statul îşi vor avea rațiunea viitoare de a fi dacă garantează şi asigură principiile esențiale ale liberalismului, adică a libertății complete a comerțului, a întreprinderii şi a emigrației, în interiorul unei zone şi de la o zonă la alta. Acelaşi lucru se poate spune, într-un cadru mai general, cu privire la unica rațiune de a fi a Uniunii Europene, în deplin acord cu spiritul originar de fondare a acesteia, inclus în Tratatul de la Roma. Pe

deasupra, trebuie apărat principiul conform căruia nicio organizație statală nu trebuie să aibă atribuții şi competențe mai mici sau inferioare pe scara politică, încât, în acord cu principiul pe care îl apărăm, pe măsură ce ne ridicăm pe respectiva scară, conținutul politic concret al organizațiilor statale ar trebui să se diminueze, acestea urmând să aibă competențe din ce în ce mai jurisdicționale (tribunal al drepturilor umane, dedicat în special apărării şi garantării principiilor libertății de întreprindere şi de schimb). Acestor competențe de tip jurisdicțional trebuie să le adăugăm, ca supapă de siguranță, nişte competențe cu privire la stabilirea de limite maxime de reglementare şi de impunere fiscală care să poată fi efectuate de organismele inferioare. Pe scurt, este vorba de a evita ca regiunile şi naționalitățile descentralizate să poată subjuga, cum s-a întâmplat în Catalunia, proprii cetățeni de o manieră nesancționată, în ciuda existenței formale a libertății comerțului şi imigrației între zone. De aceea, proceselor spontane de competiție dintre națiuni ar trebui în mod *normal* să le adăugăm nişte limite maxime de reglementare şi impunere fiscală, fixate de către statele şi organizațiile politice superioare, astfel încât acestea să permită doar concurența în jos în privința impozitelor şi reglementării, în care entitățile descentralizate să nu depăşească niciodată, în niciun caz, nivelurile maxime ale sarcinii fiscale şi ale reglementării stabilite de fiecare stat[195]. De aceea, trebuie abandonat procesul de armonizare stabilit de Comunitatea Economică Europeană, prin care, în majoritatea cazurilor, măsurile intervenționiste ale fiecărei țări sunt impuse tuturor celorlalte, substituindu-l printr-un proces de concurență al dereglementării între diferitele națiuni, în care Comunitatea Economică Europeană să aibă doar un rol de tip jurisdicțional (protecția drepturilor personale şi supravegherea libertății comerțului şi imgrației) şi, în orice caz, stabilirea de limite maxime în ceea ce priveşte capacitatea de intervenție şi reglementare economică, socială şi fiscală a fiecărui stat.

[195] Este sarcina statelor de a încadra în cadrul exclusiv jurisdicțional apărarea drepturilor personale şi libertatea comerțului, interzicând, de exemplu, limitările din orarele activităților comerciale şi alte măsuri de intervenție coercitivă care au fost luate recent în Catalunia şi în alte regiuni spaniole şi care, prin natura lor, se găsesc mai bine protejate decât beneficele efecte ale concurenței inter-regionale.

Naționalismul liberal contra naționalismului socialist

Este uşor de înțeles, prin urmare, că originea relelor actuale asociate naționalismului, dincolo de a-şi avea cauza în ideea de naționalitate, îşi are originea în aceea că nu sunt îndeplinite cele trei principii fundamentale deja analizate ale naționalismului liberal. Altfel spus, naționalismul încetează să mai fie o forță pozitivă pentru procesul paşnic de cooperare socială şi se converteşte, cum s-a întâmplat într-o măsură mai mică sau mai mare cu actualul guvern al Cataluniei, într-o pepinieră de conflicte şi suferințe tocmai când încetează să mai fie liberal şi devine un naționalism intervenționist sau dirijist. Adică eroarea se regăseşte în socialism, în intervenționism şi în exercitarea sistematică a coerciției, dar nu în naționalismul *per se.* Deşi trebuie recunoscut că, în multe ocazii, intervenționiştii şi socialiştii recurg, prostituând-o, la ideea de națiune pentru a alimenta şi justifica propriile măsuri de coerciție. Faptul că originea problemelor şi conflictelor se găseşte în socialism şi în intervenționism, nu în naționalism, poate fi înțeles pe deplin analizând orice caz de conflict național. Astfel, războiul iugoslav s-ar fi terminat imediat dacă s-ar fi statuat o libertate completă a imigrației şi o piață comună pentru bunuri şi servicii în care să se respecte drepturile de proprietate. De asemenea, conflictul generat de către guvernul Cataluniei în domeniul educației îşi are originea în faptul că aceasta este publică, este finanțată prin impozitare şi se decide politic în ce limbă se va face predarea, obligând de o manieră sistematică ample pături ale populației. Într-un mediu de libertate a învățământului (cu un *voucher* educațional sau un sistem asemănător care să garanteze libertatea de opțiune a cetățenilor), întregul conflict pe care l-a creat Generalitat de Catalunia în domeniul lingvistic ar dispărea complet[196].

[196] În cuvintele lui Mises : „The way to eternal peace does not lead through strengthening state and central power, as socialism strives for. The greater the scope the state claims in the life of the individual and the more important politics becomes for him, the more areas of friction are thereby created in territories with mixed population. *Limiting State power to a minimum, as liberalism*

Este posibil ca național-socialiştii să se convertească la naționalismul liberal?

Analiza naționalismului liberal efectuată până acum posedă, pe deasupra, virtutea de a permite furnizarea de argumente foarte puternice acelor apărători ai idealului naționalist care, până în prezent, şi intepretând greşit exigențele acestuia, l-au conceput, mai mult sau mai puțin, de o manieră intervenționistă sau socialistă.

Astfel, unui naționalist, adevărat susținător al ideii de națiune, i se poate argumenta că există doar două modele de cooperare între diferitele națiuni: fie cel bazat pe principiile libertății comerțului, imigrației şi autodeterminării deja văzute, fie cel bazat pe protecționism, intervenție şi coerciția sistematică de origine statală. În plus, este uşor de explicat oricărui naționalist că modelul de protecție coercitivă şi intervenție față de alte națiuni este destinat inevitabil eşecului. Autarhia astfel creată generează o dinamică de război şi distrugere care, în ultimă instanță, va slăbi enorm acea națiune care se doreşte a fi apărată. Prin urmare, modelul protecționist al relațiilor dintre țări nu prezintă niciun fel de viabilitate. Unica alternativă viabilă care, cu caracter general, începe a fi recunoscută chiar între naționalişti, este ca națiunile să concureze pe un plan de egalitate bazat pe principiile de libertate a comerțului şi imigrației.

Desigur, presupunând că se acceptă şi se aplică libertatea comerțului şi imigrației între națiuni, se poate face un pas înainte în argumentarea teoretică cu naționalistul şi i se poate explica faptul că dacă optează să fie, în sfera propriei națiuni, un naționalist intervenționist şi regulator (adică mai mult sau mai puțin socialist), măsurile sale dirijiste vor fi sortite eşecului dacă dintr-un anumit motiv nu se reuşeşte aplicarea lor simultană în toate națiunile concurente într-o zonă geografică mare. Adică este

---

sought, would considerably soften the antagonisms between different nations that live side by side in the same territory. The only true national autonomy is the freedom of the individual against the state and society. The 'statification' of life and of the economy leads with necessity to the struggle of nations." A se vedea *Nation, State and Economy*, p. 96.

absurd să se stabilească măsuri de reglementare şi intervenție într-un singur stat-națiune (de exemplu, Comunitatea Economică Europeană) dacă nu se reuşeşte ca, printr-o directivă sau normă emanată de la Bruxelles, să se impună aceeaşi intervenție restului statelor-națiune şi regiunilor Comunității. Prin urmare, singurul lucru pe care îl va reuşi acel naționalist cu veleități intervenționiste şi socialiste, în ultimă instanță, dacă îşi urmăreşte cu efort şi eficacitate obiectivele sale de intervenție, va fi să mute centrul de greutare al deciziilor politice şi economice de la națiunea despre care spune că o apără la centrul politic al statului sau organizației politice mai ample de care aparține (Madrid sau Bruxelles). Adică realizăm, din nou, cât de corectă este intuiția socialistă a lui Jacques Delors, Felipe González şi alți euro-fanatici care, în ultimă instanță, pretind o întărire continuă a puterilor Bruxelles-ului. Însă, ceea ce pare paradoxal şi contradictoriu este că mulți lideri naționaliști au apărat, de asemenea, în dauna propriilor națiuni, supradimensionarea centrelor statale de putere, când au urmărit politici intervenționiste.

Din această perspectivă nu ar fi o îndrăzneală a afirma că mare parte din responsabilitatea centralismului madrilen în Spania-şi are originea chiar în naționalismul catalan care, istoric, atunci când a încercat să-şi urmărească şi să-şi atingă privilegiile (de tip protecționist etc.), nu a avut îndoieli în a merge la Madrid pentru a „pactiza" şi a obține legi din domeniul statal care obligau toate regiunile, sporind, în ultimă instanță, puterea capitalei în dauna propriei națiuni despre care spuneau că o apără[197]. Prin urmare, nu există, din punct de vedere istoric, mai mari responsabili de centralismul madrilen decât chiar miopii naționaliști catalani[198]. Acest paradoxal rezultat istoric pare că se repetă în relație cu

[197] Acest fapt este ceea ce s-a întâmplat istoric când a fost impus protecționismul catalan Castiliei liber-schimbiste sau în cazul promulgării Legii de suspendare a plăților, făcută pe măsura exigențelor Cataluniei după falimentul Băncii din Barcelona, sau, mai recent, sprijinul politic al regimului dirijist şi corupt care ocupă acum puterea în Madrid în dauna restului Spaniei, grație ajutorului naționalismului catalan.

[198] După cum bine a demonstrat Ludwig von Mises, «within a system of interventionism the absence of inter-State trade barriers shifts the political centre

domeniul mai amplu din Comunitatea Economică Europeană, la care naiv recurg liderii diferitelor regiuni şi naţionalităţi gândind că astfel se va diminua puterea statelor-naţiune, fără să-şi dea seama că, de fapt, consolidarea federală a Comunităţii dă naştere supradimensionării unei puteri centraliste, cea a Bruxelles-ului, care eventual poate să ajungă mult mai rea. Astfel, devin stranii „tovarăşi de călătorie" naţionaliştii naivi care apără sporirea puterilor Bruxelles-ului în dauna statelor-naţiune şi naivii entuziaşti pro-europeni (precum Felipe González şi alţii) a căror intuiţie socialistă îi conduce la consolidarea puterii Bruxelles-ului, fără ca vreunul dintre ei să realizeze că acest lucru se face pe seama unei continue slăbiri a ideii naţionale spaniole şi a simbolurilor sale naţionale, cum ar fi monarhia, precum şi pe seama unei progresive slăbiri a ideii naţionale la nivel regional (ale cărei decizii contează mai puţin în comparaţia cu cele pe care le ia Comunitatea).

În acest domeniu, la fel ca în altele, vedem cum se întâlnesc eronatele şi naivele interese ale naţionaliştilor şi socialiştilor, toate în dauna adevăratului spirit liberal care trebuie să ajusteze relaţiile pacifice, armonioase şi fecunde între diferitele naţiuni.

În orice caz, nu trebuie să renunţăm la utilizarea argumentaţiei raţionale faţă de naţionaliştii de tip intervenţionist, deoarece cei în care predomină idealul naţionalist asupra ideologiei intervenţioniste sau coercitive pot sfârşi prin a înţelege că adversarul cel mai important al ideii de naţiune pe care o apără sunt politicile intervenţioniste în toate sferele (economic, cultural, lingvistic etc.) care până acum le-au preconizat.

Poate că una dintre explicaţiile cele mai plauzibile pentru naţionalismul intervenţionist se regăseşte în complexul de inferioritate şi în lipsa siguranţei de sine pe care le au multe naţiuni. Şi, de aceea, tocmai naţiunile aflate în recul şi, prin urmare, mai nesigure, sunt cele care reacţionează

---

of gravity to the federal government». A se vedea *Omnipotent Government*, pag. 268 şi altele, în care se explică detaliat motivele pentru care teoria economică face ca, într-un mediu al libertăţii comerţului, măsurile de intervenţie şi socializare să fie mereu dăunătoare naţiunilor care constituie statul şi în favoarea centrului politic.

mai violent contra propriilor slăbiciuni. În principiu, am putea spune că cu cât o națiune se află într-o stare mai mare de recul (fiind absorbită de altele mai bogate şi mai dinamice), cu atât mai violente vor fi ultimele horcăituri ale agoniei sale (cum o arată cazul națiunii basce şi, într-o mai mică măsură, manifestările intervenționiste în domeniul lingvistic al națiunii catalane). O națiune sigură de sine, care crede în viitorul său şi care nu se teme de competiția cu celelalte națiuni, într-un plan al egalității, va fi o națiune în care va predomina mai facil spiritul cooperării liberale pe care l-am descris în acest articol[199].

Concluzie: pentru un naționalism liberal

Concluzia analizei asupra naționalismului liberal pe care am efectuat-o în acest articol a permis a clarifica până la ce punct este coerentă şi potrivită politica euroscepticilor inițiată de către Margaret Thatcher în relație cu Comunitatea Economică Europeană, față de naivul euroentuziasm al politicienilor europeni de tendință socialistă (Felipe González, Jacques Delors etc.). Să apărăm, aşadar, națiunile într-un mediu al libertății comerciale, al pieței şi imigrației, deoarece el este cea mai bună asigurare de viață contra dirijismului, coerciției şi intervenționismului. În acelaşi timp, să-i facem pe miopii naționaliști ai fiecărui stat să vadă că tot ceea ce

[199] „A nation that believes in itself and its future, a nation that means to stress the sure feeling that its members are bound to one another not merely by accident of birth but also by the common possession of a culture that is valuable above all to each of them, would necessarily be able to remain unperturbed when it saw individual persons shift to other nations. A people conscious of its own worth would refrain from forcibly retaining those who wanted to move away and from forcibly incorporating into the national community those who were not joining it of their own free will. To let the attractive force of its own culture prove itself in free competition with other peoples - that alone is worthy of a proud nation, that alone would be true national and cultural policy. The means of power and of political rule were in no way necessary for that." Ludwig von Mises, *Nation, State and Economy*, p. 76. Rareori s-au scris cuvinte mai prețioase, mai curajoase şi mai exacte decât acestea ale lui Ludwig von Mises în legătură cu conceptul şi idealul naționalismului liberal.

nu înseamnă dezvoltare a ideii naționale într-un mediu de completă libertate se traduce, în ultimă instanță, în însăşi prejudicierea ideii de națiune pe care spun că o apără. Lipsa lor de siguranță de sine şi de încredere în valoarea principiilor culturale şi lingvistice ale naționalității lor îi conduce la a impune prin forță protecționismul lingvistic, cultural şi economic care, finalmente, slăbeşte propria națiune şi o face să pună in pericol procesul de concurență liberală cu alte națiuni. Națiunea se poate dezvolta şi consolida doar într-un mediu de libertate, iar cu cât naționaliştii îşi vor da mai repede seama de aceste principii esențiale, cu atât mai rapid vor abandona tragicele politici care s-au adoptat până acum, în dauna propriilor lor națiuni şi a altor națiuni cu care sunt obligate să conviețuiască. Naționalismul liberal nu este doar singura concepție a naționalismului compatibilă cu dezvoltarea națiunilor, dar constituie, pe deasupra, pentru viitor, unicul principiu de cooperare armonioasă, paşnică şi fecundă între toate grupurile sociale.

8 Teoria liberală asupra imigrării[200]

Problemele ridicate de libertatea de emigrare şi imigrare a fiinţelor umane generează deseori o confuzie serioasă printre teoreticienii liberali şi iubitorii libertăţii. În primul rând, doctrina liberală s-a pronunţat în mod tradiţional, fără rezerve, în favoarea principiului completei libertăţi de emigrare şi imigrare a fiinţelor umane. Această poziţie se bazează pe recunoaşterea frontierelor politice ca un act flagrant de intervenţionism şi coerciţie instituţională din partea statelor care deseori împiedică şi chiar înlătură complet libertatea de mişcare a fiinţelor umane. Mai mult decât atât, este important de recunoscut că multe controale la frontieră şi legi ale imigrării apar ca rezultat al presiunii politice a anumitor grupuri de interese care, asemeni sindicatelor, au ca obiectiv principal restrângerea ofertei de muncă şi, prin urmare, ridicarea artificială a salariilor. În măsura în care aceste norme intervenţioniste asupra emigraţiei şi imigraţiei împiedică sau pun în dificultate acordurile voluntare la care ar putea ajunge părţile (de exemplu, anagajatorii şi angajaţii, autohtoni şi străini), nu există niciun dubiu că violează principiile fundamentale care ar trebui considerate esenţiale pentru orice societate liberală. Mai mult, aceste politici intervenţioniste asupra imigrării îi afectează în mod particular cetăţenii ţărilor străine, deoarece principiul liberei mişcări a persoanelor în interiorul frontierelor fiecărui stat a fost acceptat în general.

---

[200] Acest articol a fost iniţial publicat în engleză sub titlul „A Libertarian Theory of Free Immigration", în *Journal of Libertarian Studies*, volum XIII, nr. 2, vara lui 1998, pag. 187-197. Este vorba de contribuţia mea la simpozionul asupra imigraţiei publicat în respectiva revistă la care au mai contribuit Ralph Raico, Julian Simon, John Hospers, Tibor Machan, Gary North şi Hans-Hermann Hoppe.

Totuşi, acţiunea coercitivă a statelor nu se manifestă doar prin împiedicarea liberei circulaţii a persoanelor, ci şi, simultan, prin integrarea forţată a anumitor grupuri împotriva dorinţelor autohtonilor şi cetăţenilor unei anumite regiuni sau unui stat anume. Această acţiune coercitivă din partea statului se manifestă atât în interiorul unei naţiuni, cât şi în relaţiile internaţionale. Astfel, în interiorul frontierelor fiecărei naţiuni, deseori se impun cu forţa măsuri de integrare coercitivă, măsuri prin care se pretinde a se integra anumite minorităţi şi grupuri, aşa cum pot fi considerate cazurile legilor anti-discriminare, legislaţia *affirmative action* şi de şcolarizare forţată în Statele Unite. La nivel internaţional, în multe state, fie *de jure*, fie *de facto*, se deschid frontierele de o manieră discriminatorie străinilor, permiţându-le utilizarea bunurilor publice ale ţării (străzi, pieţe, parcuri publice, plaje, servicii medicale şi de educaţie etc.) ca utilizatori fără plată (*free riders*), mai concret, creând costuri externe suportate de nativi care se văd obligaţi să accepte integrarea forţată a străinilor inclusiv contra dorinţelor celor dintâi sau în condiţii asupra cărora nu ar fi dispuşi să le accepte într-un cadru contractual sau de cooperare voluntară[201].

Caracterul aparent contradictoriu al diferitelor probleme pe care tocmai le-am enunţat scoate la iveală marea importanţă de a izola adevărata sa origine şi de a încerca elaborarea unei teorii liberale asupra imigrării care să clarifice principiile fundamentale care ar trebui să guverneze fluxurile migratorii în societatea liberă.

[201] Murray N. Rothbard însuşi şi-a dat seama de marile probleme pe care le-ar putea genera integrarea forţată la nivel internaţional: „Am început să-mi revizuiesc punctul de vedere asupra imigraţiei când, în momentul colapsului Uniunii Sovietice, a devenit evident că etnicii ruşi fuseseră încurajaţi să inunde efectiv Estonia şi Letonia cu scopul de a distruge atât cultura, cât şi limba autohtone din aceste ţări". Murray N. Rothbard, „Nations by Consent: Decomposing the Nation State", *Journal of Libertarian Studies,* volum XI, nr. 1, toamna 1994, p 7.

Teoria pură asupra fluxurilor migratorii într-o societate liberală

Urmându-l pe Murray N. Rothbard, vom începe analiza noastră luând în considerare modelul anarho-capitalist pur, adică cel în care „nicio bucată de pământ, niciun metru pătrat de teren din lume nu se află în posesie «publică»; din contră, toate terenurile, indiferent că este vorba de străzi, piețe sau cartier, se află în posesie privată”[202]. În aceste condiții, este evident că nu se poate produce niciuna dintre problemele diagnosticate în subcapitolul anterior. În acest caz, condițiile şi durata oricărei deplasări personale vor fi acelea care vor fi decise şi acceptate voluntar de toate părțile implicate. Astfel, este important de subliniat că într-un cadru precum cel descris vor fi posibile inclusiv mişcări masive de muncitori dacă întreprinzătorii implicați sunt dispuşi să le ofere de muncă, dându-le posibilitatea de a-şi găsi un cămin, inclusiv să le organizeze şi să le finanțeze respectiva călătorie. Pe scurt, orice constelație de posibilități contractuale s-ar deschide diferitelor părți pentru a permite ca, de o manieră voluntară, fluxurile migratorii să se efectueze cu toată bogăția şi varietatea de circumstanțe şi nuanțe, care în fiecare caz sunt considerate convenabile.

În aceste condiții, este evident că fluxurile migratorii, departe de a produce efecte negative pentru dezvoltarea economică şi socială armonioasă, sunt, dimpotrivă, clar favorabile pentru impulsionarea civilizației. Argumentele deseori auzite asupra efectelor negative generate de un flux de mână de lucru asupra muncitorilor autohtoni sunt nesustenabile: ființele umane nu constituie un factor de producție omogen şi nici nu se comportă exclusiv în termeni biologici în legătură cu mediul natural de resurse rare care le înconjoară, ca şi cum ar fi vorba de şobolani sau alte animale, a căror populație creşte mereu până în acel punct în care încep să se reducă în termeni relativi resursele disponibile pentru a susține pe fiecare individ. Din contră, ființele umane sunt dotate cu o capacitate creativă înnăscută de origine antreprenorială. Într-un mediu dinamic, o

[202] Murray N. Rothbard, *op.cit.,* p. 6.

creştere a populaţiei permite continua descoperire şi exploatare a noilor oportunităţi şi, de aceea, creşterea fără limite a standardului de viaţă.

Mintea umană are o capacitate limitată de a asimila informaţie (sau cunoaştere), în timp ce procesele sociale, conduse de către funcţia antreprenorială, produc un volum crescând de informaţie. De aceea, avansul civilizaţiei implică o continuă şi aprofundată diviziune a muncii sau, altfel spus, a cunoaşterii. Această idee simplă semnifică faptul că orice proces de dezvoltare implică, din punct de vedere vertical, o continuă aprofundare şi specializare a cunoaşterii umane care, pentru a se extinde orizontal, trebuie să se sprijine pe un număr în constantă creştere a populaţiei. La nivel mondial, creşterea populaţiei are loc, pe termen lung, atunci când naşterile depăşesc decesele. Totuşi, pe termen scurt şi mediu, unica modalitate efectivă şi rapidă de a răspunde schimbărilor sociale şi economice o constituie fluxurile migratorii. Aceste fluxuri permit o rapidă aprofundare a diviziunii muncii, depăşind, astfel, capacitatea limitată de asimilare a fiecărei fiinţe umane de către rapida creştere a numărului de persoane implicate în procesele sociale[203]. Prin urmare, aşa cum afirmă Hayek, „Am ajuns fiinţe civilizate ca rezultat al creşterii numărului de fiinţe umane pe care, pe de altă parte, civilizaţia l-a făcut posibil: putem fi puţini şi sălbatici ori mulţi şi civilizaţi"[204].

Dezvoltatea oraşelor ca centre ale bogăţiei economice şi civilizaţiei reprezintă o ilustrarea clară a expansiunii cunoaşterii, proces generat prin intermediul fluxurilor migratorii. Continua depopulare a zonelor rurale şi transferul masiv de muncitori spre centrele urbane, departe de a crea sărăcie aici, nu au făcut decât să impulsioneze dezvoltarea economică şi să genereze un proces acumulativ şi crescând de dezvoltare economică, socială şi culturală, care a devenit una dintre caracteristicile speciei umane de la Revoluţia Industrială până astăzi. Mai mult, într-un mediu liberal

[203] Acest proces social de expansiune a cunoaşterii prin intermediul populaţiei este explicat în detaliu în Jesús Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial,* pag. 80-83.

[204] 4 F.A. Hayek, *The fatal conceit: The errors of socialism,* Chicago, IL: University of Chicago Press, 1988, p. 133.

precum cel luat ca bază în descrierea noastră, fluxurile migratorii tind să multiplice varietatea şi diversitatea posibilelor soluţii pentru diferitele porobleme care ar putea să apară. Toate acestea favorizează selecţia culturală şi dezvoltarea economică şi socială, deoarece presupunem că toate fluxurile migratorii se produc ca rezultat al acordurilor voluntare şi că, mereu când se modifică circumstanţele iar persoanele implicate consideră mai convenabil, există posibilitatea de deplasare spre anumite zone geografice fără alte restricţii[205].

În fine, este important de remarcat faptul că, într-un mediu complet privatizat precum cel pe care l-am descris anterior, niciunul dintre cele două efecte negative identificate la începutul acestui articol nu se poate produce. Astfel, pe de o parte, efectele negative ale legilor anti-discriminare, şcolarizării forţate şi altele care ar putea produce un flux masiv şi nedorit de imigranţi pe terenurile publice s-ar vedea reduse la minimum. Mişcările persoanelor s-ar produce mereu prin mijloace private de transport şi prin îndeplinirea condiţiilor contractuale care ar fi fixate între părţile implicate (proprietari ale acestora şi pasageri), plătind, în fiecare caz, cum este normal, aferentul preţ de piaţă. O reţea de agenţii private de voiaj s-ar specializa în realizarea traseelor şi ar garanta accesul la fiecare mijloc de transport. În acelaşi timp, proprietarii respectivelor mijloace de transport (mobile şi fixe precum drumurile, străzile, pieţele etc.), în propriul interes, ar avea grijă ca, pe de o parte, utilizatorii să ajungă la destinaţie cât mai ieftin şi eficient cu putinţă, iar pe de altă parte, să folosească adecvat mijloacele de transport fără să devină utilizatori nedoriţi şi fără să producă un grad de ocupare masivă, nedorită. Acest proces ar continua, cu o bogăţie de aranjamente sociale, juridice şi cu

[205] Este important să recunoaştem, totuşi, că revoluţia tehnologică şi din domeniul comunicaţiilor la care asistăm face ca, în multe cazuri, să nu fie necesară deplasarea geografică pentru a atinge scopurile urmărite de fiecare actor. O bună rezumare a acestor avantaje (dar şi a altora) pe care le au fluxurile migratorii, cu recunoaşterea importanţei capacităţii antreprenoriale a imigranţilor, chiar dacă ancorată încă în analiza statică neoclasică, este cea a lui Julian L. Simon, *Population Matters: People Resources, Environment and Immigration*, Transaction Publishers, New Brunswick, London, 1996, pag. 263-303.

instituții economice pe care astăzi nu le putem imagina, deoarece piața şi creativitatea antreprenorială nu acționează prin bunuri considerate astăzi ca fiind publice.

Prin urmare, putem concluziona că, din punctul de vedere al teoriei economice, fluxurile migratorii *per se,* când sunt supuse principiilor generale de drept şi se manifestă într-un mediu în care toate bunurile sunt private, nu doar că nu ridică nicio problemă socială de integrare forțată, dar nici nu pot genera vreun cost extern negativ. Din contră, în aceste circumstanțe, libertatea de mişcare impulsionează continua dezvoltare economică şi socială şi produce avansul continuu al culturii şi civilizației spre niveluri pe care astăzi nici măcar nu le putem imagina[206].

Probleme generate de intervenția coercitivă a statului

Analiza anterioară ne permite să identificăm şi să izolăm originea reală a tuturor problemelor referitoare la emigrare şi imigrare. De fapt, cele mai multe dintre aceste probleme apar exclusiv ca urmare a intervenției coercitive a statelor care, pe de o parte, ridică bariere ce împiedică sau îngreunează mişcări voluntare, iar, pe de alta, insistă în impunerea de măsuri de integrare forțată, atât explicit (legi anti-discriminare sau *affirmative action* etc.), cât şi tacit sau indirect, declarând, spre exemplu, că importante zone sunt proprietate publică şi, în consecință, liber accesibile

[206] Totuşi, putem imagina câteva soluții antreprenoriale care ar apărea spontan pur şi simplu observând, ca punct de comparație, cum gravele probleme pe care inițial le-a ridicat dezvoltarea masivă a turismului s-au soluționat de o manieră practică în toată lumea. Într-adevăr, dezvoltarea masivă a mijloacelor de transport şi a liniilor aeriene, a lanțurilor hoteliere, dezvoltarea sectorului turistic şi a serviciilor (asigurări etc.) relaționate cu el, proliferarea agențiilor de voiaj şi a oricărui tip de intermediar care organizează şi garantează călătoriile turistice de la cap la coadă etc. sunt, toate, instituții care, la un nivel mult mai mare, s-ar potența la maximum într-o societate complet anarho-capitalistă. Trebuie reamintit că volumul de turişti din anumite stațiuni şi țări este enorm. Astfel, spre exemplu, Spania primeşte anual mai mult de 40 de milioane de turişti, adică un număr superior celui al rezidenților.

oricărei persoane. În acest fel, şi cum se întâmplă mereu când nu se definesc adecvat drepturile de proprietate între „străini" şi „nativi", intervenţia statului reprezintă cauza principalelor probleme şi conflicte care apar astăzi în relaţie cu fluxurile migratorii.

Acţiunea coercitivă a statului se manifestă pe nouă niveluri. În primul rând, în interiorul frontierelor naţionale ale fiecărui stat-naţiune. Aici, problemele tipice de integrare forţată şi externalităţile negative apar într-un mod mai virulent, ca rezultat al declarării ca publice – prin urmare, accesibile tuturor – a resurselor care ar trebuie să fie în proprietate privată. În al doilea rând, efectele negative ale intervenţionismului statal se simt, de asemenea, la nivel internaţional, prin reglementarea fluxurilor migratorii peste frontiere. Aici, intervenţionismul prezintă un aspect dual şi contradictoriu. Pe de o parte, se constată dificultăţi pentru libertatea de circulaţie a persoanelor chiar atunci când aceasta este rezultatul acordurilor voluntare dintre diferite părţi (nativi şi străini din fiecare ţară). Pe de altă parte, multe mişcări masive ale fiinţelor umane sunt stimulate artificial prin subvenţii şi alte avantaje specifice oferite de către „statul bunăstării".

De aceea, astăzi apare paradoxul conform căruia cei care doresc să respecte cu scrupulozitate legile imigrării îşi dau seama că este imposibil să ajungă în ţara în care doresc, chiar dacă ar fi primiţi liber de anumiţi cetăţeni sau întreprinderi. În acelaşi timp, existenţa multiplelor bunuri calificate ca „publice" şi posibilitatea de a accede de o manieră gratuită la toate beneficiile furnizate de „statul bunăstării" acţionează ca un magnet irezistibil care generează fluxuri crescânde de imigranţi, majoritate dintre ei ilegali, care produc nativilor importante probleme şi costuri externe negative. Toate aceste fenomene favorizează apariţia xenofobiei şi dau naştere ulterior la noi măsuri de intervenţie care, în multe ocazii, departe de a tinde să soluţioneze problemele, fac să le agraveze, fără ca cetăţenii afectaţi să fie capabili, în majoritatea cazurilor, să diagnosticheze adevărata origine a relelor care îi afectează; în acest climat de confuzie, ei devin uşor victime ale demagogiei şi sfârşesc prin a susţine măsuri politice care, pe

lângă faptul că sunt contradictorii, se dovedesc, pe termen lung, ineficiente şi dăunătoare.

În fine, nu ar trebui să uităm că, cel puțin cu privire la chestiunea imigrației, problemele actuale sunt, de regulă, mai serioase la nivel internațional decât la nivel național. În fiecare stat-națiune s-a ajuns la o mai mare omogenizare economică, socială şi culturală care, în majoritatea cazurilor, reprezintă rezultatul unei lungi evoluții istorice ce tinde să diminueze importanța şi stimulentele mişcărilor masive de persoane. Din contră, la nivel internațional, disparitățile în distribuirea venitului sunt mult mai mari iar enormul avans al comunicațiilor şi al mijloacelor de transport face mult mai ieftină şi facilă călătoria dintre diferite țări: astăzi, în câteva ore, poți zbura de la New Delhi la New York sau din America Latină în Spania; în cazul emigrării din Africa de Nord spre Europa, sau dinspre Mexic spre Statele Unite, costurile sunt şi mai scăzute.

Soluțiile la problemele ridicate de fluxurile migratorii

Soluția ideală pentru toate aceste probleme ar fi privatizarea completă a resurselor considerate publice şi dispariția intervenției statului la toate nivelurile în legătură cu fluxurile migratorii. Cu alte cuvinte, toate problemele identificate îşi au originea în efectele negative produse prin intervenția coercitivă a statului şi nu în emigrarea sau imigrarea *per se*. De aceea, într-un sistem anarho-capitalist pur nu s-ar produce aceste efecte negative.

Totuşi, atâta timp cât statele continuă să existe, este important să se găsească soluții operative care să permită rezolvarea acestor probleme. Din această perspectivă, unii teoreticieni liberali au dezvoltat diferite modele de descentralizare şi secesiune care, deoarece tind să dezmembreze actualele state-națiuni puternic centralizate în unități politice mai mici, favorizează diminuarea efectului dăunător al actualelor măsuri de intervenție statală în domeniul circulației persoanelor. Diminuarea gradului de intervenție ar rezulta din competiția dintre națiuni pentru a atrage cetățeni, firme şi investiții (sau împiedicându-le să fugă sau să

dispară). Dinamica inerentă acestei situații ar obliga statele să adopte politici tot mai liberale. În acest proces concurențial dintre state tot mai mici şi descentralizate, fluxurile migratorii joacă un rol esențial, deoarece constituie mijlocul cel mai efectiv de a revela preferințele cetățenilor. Posibilitatea de „a vota cu picioarele", fugind de acele state care au, spre exemplu, impozite mai ridicate sau un nivel de intervenție sau reglementare mai ridicată, presupune o presiune mult mai puternică ce obligă aceste state să demonteze orice schemă intervenționistă, în special în domeniile fiscale şi de reglementare ce caracterizează astăzi aparatele guvernamentale. După cum scrie Hans-Hermann Hoppe, „o lume care ar fi compusă din zeci de mii de țări mici, regiuni şi cantoane, din sute de mii de oraşe libere precum Monaco, Andora, San Marino, Liechtenstein, Hong Kong şi Singapore, caracterizate printr-o creştere exponențială a oportunităților de a migra din anumite zone geografice spre altele, ar fi o lume cu mici guvernări economic integrate grație libertății comerțului şi preponderenței unei monede comune cu caracter privat la fel cum în trecut s-a întâmplat cu aurul. O asemenea lume ar fi una cu o dezvoltare economică fără precedent şi cu o prosperitate pe care acum nici măcar nu ni le putem imagina"[207].

Totuşi, identificarea soluțiilor ideale şi operative la problemele ridicate de emigrare şi imigrare nu ne relevă deloc obligativitatea de a studia ce tip de principii ar trebui aplicate fluxurilor migratorii în actualele circumstanțe, caracterizate, după cum bine se ştie, prin existența statelor-națiuni puternic intervenționiste. Aceste principii ar trebui să fie compatibile cu idealurile liberale. În acelaşi timp, ele trebuie să ia în considerare dificultățile şi contradicțiile *reale, existente,* cauzate de existența statelor-națiuni. Subcapitolul viitor analizează care ar trebui să fie aceste principii.

---

[207] Hans-Hermann Hoppe, «Small is beautiful and efficient: the case for secession», *Telos,* nr. 107, primăvara 1996, pag. 101. Asupra acestui temei se poate consulta, de asemenea, articolul lui Murray N. Rothbard pe care l-am citat în notele anterioare, precum şi lucrarea mea intitulată „Teoría del nacionalismo liberal", publicată în *Estudios de economía política*, Unión Editorial, Madrid, 1994.

Principiile pe care ar trebuie să se bazeze fluxurile migratorii

Din anumite motive, este indispensabil să stabilim un set de principii care, fiind compatibile cu idealul liberal, ar putea servi ca ghid în zilele noastre. În primul rând, este important de luat în considerare că, deşi procesul de dezmembrare statală propus de Rothbard, Hoppe şi alții se declanşează, el nu garantează că măsurile adoptate de fiecare stat în materie de circulație a persoanelor vor fi convenabile din punct de vedere liberal. După cum chiar Hoppe recunoaşte, „secesiunea tinde să rezolve problema permițând ca statele tot mai mici să aibă fiecare propriile criterii de admitere şi să determine independent cu cine se vor asocia pe propriul teritoriu şi cu cine ar prefera să coopereze la distanță”[208]. Totuşi, este foarte posibil ca reglementarea ce predomină în multe din aceste state să fie puternic intervenționistă şi să tindă a îngreuna libertatea de mişcare între diferitele părți implicate, generându-se, astfel, la nivelul diferitelor națiuni, rezultate ineficiente, dăunătoare şi contrare principiilor liberale.

Mai mult decât atât, cât timp statele vor continua să existe (indiferent cât de mici ar fi), întotdeauna va exista tendința de a fi menținute domenii considerate „publice”, precum străzi, drumuri şi parcele de teren, asupra cărora nu există drepturi de proprietate adecvat definite sau bine apărate, încât ar putea să se producă fenomene de integrare forțată sau ocupare masivă, ca în cazul cocioabelor (*favelas*) din Brazilia, ceea ce poate genera importante costuri externe negative şi grave violări ale dreptului de proprietate. Pe de altă parte, este manifestă importanța de a concepe soluții care, nefiind direct incompatibile cu idealul liberal, să meargă în direcția corectă şi să fie cât mai operative cu putință în fiecare circumstanță istorică, cu scopul de a impulsiona soluționarea gravelor probleme care ne deranjează astăzi în domeniul emigrării (de exemplu, în relație cu fluxurile migratorii peste frontiera dintre Statele Unite şi Mexic sau între nordul Africii şi Europa). Pe scurt, este important de proiectat o serie de reguli

[208] Hans-Hermann Hoppe, *op. cit.*, pag. 101.

care să împiedice ca fluxurile migratorii să intre în conflict cu principiile oricărei societăți liberale.

Primul dintre aceste principii este acela că ființele umane care emigrează trebuie să o facă pe propriul risc. Aceasta înseamnă că, în niciun caz, imigrația nu trebuie subvenționată de către „statul bunăstării", adică atrasă prin prestațiile acordate acum de diferitele guverne şi care sunt finanțate prin taxe şi impozite. Aceste prestații nu sunt doar cele legate de educație, sănătate, securitate socială etc., ci includ, de asemenea, posibilitatea de a folosi gratuit diferite parcele de teren considerate publice. Dacă se admite ca imigranții să aibă dreptul de a primi prestații din partea „statului bunăstării", dat fiind că acestea sunt, în ultimă instanță, transferuri forțate de venit de la un grup social la altul, acestea vor acționa ca un magnet care va atrage artificial multe grupuri de emigranți. Pentru ca aceste efecte negative să se materializeze, este suficient ca anumite grupuri de emigranți (nu toate) să ia decizia ținând cont de prestațiile sociale pomenite. De aceea, argumentul nostru este perfect compatibil cu teza expusă de diferiți autori conform căreia fluxurile migratorii globale nu dăunează prestațiilor „statului bunăstării", dat fiind că emigranții tind să efectueze un volum de contribuții la sistem care, de regulă, este mai ridicat decât valoarea prestațiilor încasate (mai ales de-a lungul primilor ani de şedere în țara de destinație).

De aceea, prima regulă este aceea că imigranții nu au niciun drept la „mărinimia statului bunăstării". Acest lucru va împiedica ca anumite grupuri să se pună în mişcare având ca stimulent asemenea subvenții. În cazurile în care se consideră că emigranții sunt contribuienți neți la sistemul de securitate socială al țărilor care îi primesc, cu scopul de a-i proteja de exploatarea de către sistem, ei ar trebui obligați să contribuie, în cel mai bun caz, cu un anumit nivel, deşi acesta ar trebui întotdeauna contractat, prin propria lor responsabilitate, prin instituții private. În acest fel, ar fi atinse două obiective liberale: evitarea promovării artificiale a imigrației prin politici statale redistribuitive şi demontarea programelor statale de securitate socială bazate pe sistemul redistribuirii. Acest lucru ar

permite dezvoltarea sistemelor private bazate pe economisire şi capitalizare în care imigranții ar fi noi clienți[209].

Al doilea principiu care ar trebui să inspire politica prezentă este acela că toți imigranții ar trebui să demonstreze că posedă mijloace independente de trai şi că, prin urmare, nu vor reprezenta o sarcină suplimentară pentru plătitorii de taxe. Cu alte cuvinte, ei trebuie să fie capabili să demonstreze că acced la un grup social, care îi primeşte, cu scopul de a-şi aduce contribuția sub forma capacității de muncă, tehnică sau antreprenorială. Există diferite soluții operative care pot permite punerea în practică a acestui principiu, deşi niciuna dintre ele nu este perfectă. Poate că cea mai nimerită ar fi aceea de a obliga pe fiecare imigrant să aibă în orice moment un cetățean autohton care să garanteze pentru el, fie furnizându-i un loc de muncă sau un contract de prestări de servicii, fie manifestându-se ca un depozitar al unei sume de bani sau al unei investiții; ar putea fi luată în calcul o instituție care să garanteze că se va ocupa de imigrantul în cauză. Logic, însăşi flexibilitatea specifică pieții cere ca, de-a lungul unei perioade rezonabile de timp, muncitorii străini să aibă posibilitatea de a căuta un nou loc de muncă în cazul în care îl pierd pe cel pe care îl aveau, fără să fie repatriați forțat în țara lor de origine. Deşi acest lucru ar necesita ca angajatorii să notifice unei agenții statale rezilierea respectivelor contracte de muncă, din punct de vedere administrativ nu ar fi nici mai complicat, nici mai costisitor ca sofisticatele procese administrative de intrare în legalitate a imigranților care sunt actualmente în vigoare în majoritatea țărilor occidentale să includă şi Spania.

---

[209] Este paradoxal de remarcat cum Julian Simon, în entuziasmul său de a justifica libera imigrare şi de a-i sublinia efectele pozitive, acceptă semnificativele daune economice ce afectează imigranții, nu doar în cazul în care valoarea contribuțiilor lor la sistemul public de securitate socială este mai ridicată decât beneficiile pe care le primesc, ci şi când apără sistemul prin care, folosind cuvintele sale, „o parte considerabilă a veniturilor va fi transferată din buzunarele imigranților în cele ale băştinaşilor". Julian L. Simon, *Population Matters*, p. 293.

Al treilea principiu esențial care ar trebui să reglementeze fluxurile migratorii este cel după care, sub nicio formă, să nu fie acordat imediat imigranților dreptul de vot deoarece această situație ar conduce la demagogie politică şi exploatarea în interes de partid a celor ce vin din alte țări. Cei care emigrează trebuie să fie conştienți că se mută într-un nou mediu cultural, în care se presupune că îşi vor ameliora condițiile de trai, dar fără ca aceasta să le dea dreptul de a utiliza mecanismele de coerciție politică (obținute prin vot democratic) pentru a interveni şi modifica procesele spontane ale pieței naționale pe care sosesc. Este clar că eventualele procese de dezmembrare a actualelor state în unități politice tot mai mici ar determina ca dreptul de a vota în alegeri politice să piardă din importanță iar în practică să fie înlocuit prin „votul cu picioarele", adică prin fluxurile migratorii dinspre zonele mai puțin favorabile spre cele mai convenabile. Însă nu este mai puțin adevărat că, dacă acest proces de descentralizare nu se inițiază şi nu triumfă, acordarea automată a drepturilor politice imigranților s-ar putea converti într-o adevărată bombă cu ceas care, utilizată demagogic de către majoritățile politice ale momentului, poate ajunge să distrugă atât piața, cât şi cultura, limba fiecărei țări care îi primeşte. Doar după o perioadă lungă de timp, după ce se consideră că şi-au însuşit deplin principiile culturale ale societății receptoare, se poate lua în considerare acordarea dreptului de vot pentru imigranți. Acest principiu vine împotriva tendinței actuale din Uniunea Europeană, ce recunoaşte dreptul altor cetățeni ai țărilor UE de a vota, cel puțin în alegerile locale. Această regulă ar putea distorsiona complet atmosfera şi cultura municipiilor în care există o majoritate de rezidenți străini, de exemplu în Spania, ca o consecință a afluenței masive de turişti-rezindenți proveniți din Regatul Unit, Germania etc. Doar acolo unde aceşti rezidenți au trăit un anumit număr de ani în acea localitate şi după ce au obținut un minimum de drepturi de proprietate (sub forma imobilelor sau a investițiilor asemănătoare) ar fi justificat ca ei să-şi exercite aferentele drepturi de vot.

În fine, cel mai important principiu este acela conform căruia imigranții trebuie să respecte cu scrupulozitate, în general, dreptul material (în

special, penal) al grupului social care îi primeşte şi, în particular, dreptul de proprietate privată în vigoare în societatea în care sosesc. Orice violare a acestor drepturi ar trebui pedepsită nu doar cu pedepse penale fixate în respectivul cod penal, ci chiar cu expulzarea (definitivă, în majoritatea cazurilor) a imigrantului în cauză. În acest mod, se vor evita fenomenele de ocupare masivă (ca, de exemplu, cel al *favelelor* în Brazilia care s-au construit întotdeauna pe terenuri aflate în proprietatea altora).

După cum am văzut deja, problemele cele mai vizibile şi mai grave pe care le generează fluxurile migratorii îşi au originea în faptul că statul nu realizează nicio clară definire a drepturilor de proprietate, nicio apărare efectivă a acestora, ceea ce permite imigranților să genereze costuri externe negative care dau naştere unei explozii de sentimente xenofobe şi violență cu un ridicat cost social şi uman care, cu siguranță, tinde să dăuneze chiar şi celor mai inocente părți. Aceste conflicte ar fi minimizate în măsura în care s-ar defini şi apăra adecvat aferentele drepturi de proprietate, în măsura în care acestea s-ar extinde tuturor acelor resurse considerate, până acum, ca fiind publice şi, prin urmare, accesibile tuturor. Până la privatizarea completă a tuturor acestor resurse, folosirea lor ar trebui reglementată cu scopul de a evita fenomenele de exploatare masivă deja discutate[210].

[210] Principiile anterioare ar trebui aplicate atât fluxurilor migratorii internaționale, cât şi celor intra-naționale. Deşi este adevărat că în interiorul frontierelor actualelor state-națiune, din cauza uniformității culturale şi economice, problemele pe care le ridică fluxurile migratorii nu sunt atât de serioase, multe costuri externe negative (de exemplu, cele generate de săraci şi cerşetorii profesionişti din marile orașe) ar fi rezolvate dacă s-ar aplica principiile indicate în textul principal. Probleme cele mai urgente ce trebuiesc rezolvate sunt cele legate de migrația internațională. În orice caz, alte măsuri care au fost deseori propuse – chiar de către teoreticieni presupuşi a fi liberali –, precum cotele de imigranți, ar trebui eliminate, deoarece ele încalcă cele mai elementare principii ale unei societăți liberale.

Concluzie

Măsurile discutate aici nu vor elimina toate problemele ridicate de fluxurile migratorii, însă ele vor reduce, totuşi, impactul acestora şi vor conduce în direcția dorită de iubitorii libertății. În orice situație, soluția definitivă a acestor probleme nu va apărea până când prezentele state nu sunt dizolvate în unități politice mai mici şi până când bunurile lor publice nu vor fi deplin privatizate.

9 Teoria crizei şi reformei securității sociale[211]

Introducere

Problemele pe care le ridică sistemul de Securitate Socială se pot diviza în *două mari domenii.* Pe de o parte, trebuie avută în vedere problema pensiilor în cazul limitei de vârstă, a văduvelor, orfanilor şi invalizilor, adică plata prestațiilor economice regulate în caz de supraviețuire, invaliditate sau moarte. Pe de altă parte, se remarcă problema pe care o ridică *asistența sanitară.* Vom trata separat ambele probleme, deşi vom dedica o atenție specială celei a pensiilor, dat fiind faptul că reprezintă problema actuală de cea mai mare importanță, atât în Spania, cât şi în străinătate, din cauza stringenței obligațiilor care au fost asumate şi a dificultăților pe care le ridică orice proces de reformă în acest domeniu.

Aşa că vom dedica un prim subcapitol *diagnosticului* problemei pe care o pune Securitatea Socială în domeniul pensiilor atât din punct de vedere *tehnic,* cât şi din punct de vedere *etic.* În continuare, vom stabili *contradicția inerentă* oricărui sistem statal de Securitate Socială şi vom prezenta *modelul liberal al Securității Sociale* pe care îl estimăm mai adecvat. În al patrulea rând, vom propune un *proces de reformă* a Securității Sociale care, orientată spre obiectivul adecvat, va minimiza tensiunile întregii reforme, pentru a

[211] Inițial publicat în engleză cu titlul «The Crisis and Reform of Social Security: An Economic Analysis from the Austrian Perspective», în *Journal des Economistes et des Études Humaines: A bilingual Journal of Interdisciplinary Studies*, vol. 5, nr. 1, París şi Aix-en-Provence, martie 1994, pag. 127-155.

termina analizând care ar trebui să fie *strategia* mai adecvată, din diferite puncte de vedere, pentru ca respectiva reformă să aibă succes. În fine, vom dedica un subcapitol exclusiv problemei pe care o ridică *asistența sanitară.*

Diagnosticarea problemei

Criza Securității Sociale, unanim recunoscută, are o natură dublă: pe de o parte este vorba de o criză tehnică, de natură economico-actuarială; pe de altă parte, este vorba de o criză de natură etică.

Problemele tehnice

Sunt cele mai uşor de recunoscut. Mai concret, trebuie să semnalăm cum *sistemul financiar de redistribuție*, pe care se bazează finanțarea Securității Sociale, *diminuează substanțial economiile globale ale țării.* Acest lucru se întâmplă deoarece pensiile sunt plătite în fiecare an pe seama impozitelor şi cotizațiilor prelevate coercitiv de la contribuabili în fiecare exercițiu fiscal. Astfel, devine foarte dificil de a economisi, nu doar pentru că presiunea fiscală sub forma impozitelor şi a cotizațiilor la Securitatea Socială este deja aproape insuportabilă, ci şi pentru că majoritatea publicului crede (sau, cel puțin, credea până acum) în faptul că generațiile viitoare vor finanța Securitatea Socială, în acelaşi fel în care o facem acum noi toți cei care muncim[212]. Este foarte dificil de minimizat efectul

[212] Acest principiu teoretic a fost ilustrat empiric cu cazul istoric al sistemului american de securitate socială în 1971 de către Martin Feldstein în „Social Security, Induced Retirement and Aggregate Capital Accumulation", *Journal of Political Economy*, 82 (sept.-oct. 1974). Pe deasupra, câteva studii de simulare indică faptul că sistemele de Securitate Socială observate în anii 1980 în multe țări dezvoltate pot reduce stocul de capital pe termen lung al acestor economii cu 20-30% (a se vedea, de exemplu, Laurence J. Kotlikoff, „Social Security and Equilibrium Capital Intensity", *Quarterly Journal of Economics*, 93 (2), mayo 1979, pag. 183-207, precum şi A.J. Auerbach şi L.J. Kotlikoff, *Dynamic Fiscal Policy*, Cambridge University Press, Cambridge 1987). Din contră, Gary Becker se îndoieşte de faptul că Securitatea Socială reduce rata de economisire privată (a se vedea «The Family, Altruism and Public Policy», reuniunea Mont Pelerin, San

dăunător pe care l-a avut asupra evoluției economiei naționale influența negativă a Securității Sociale asupra economisirii. De exemplu, rata de economisire în Spania a scăzut ca procentaj din produsul intern brut de la 27% în 1975 la 19% în 1992[213]. Se poate considera că această cădere a economisirii a avut un rol major în apariția şi agravarea crizei economice spaniole care s-a manifestat, mai ales, prin apariția numeroaselor proiecte de investiții care şi-au pierdut rentabilitatea din lipsa ofertei necesare de resurse financiare reale economisite, la nişte rate ale dobânzii convenabile. Dacă economiile țării ar fi fost semnificativ mai ridicate în ultima decadă, mare parte a proiectelor de investiții care au trebuit abandonate sau restructurate ar fi putut fi exploatate de o manieră rentabilă datorită abundenței de resurse financiare pe care orice creştere a economisirii o face posibilă şi care permite finanțarea comerțului şi industriei la rate mai scăzute ale dobânzii[214].

În acelaşi fel, din punct de vedere economic, este important de lămurit că, indiferent de cum funcționează sistemul din punct de vedere legal sau juridic, este o eroare a gândi că vărsămintele antreprenoriale la Securitatea Socială sunt plătite de către întreprinderi. Într-adevăr, deşi, din cauza reglementării juridice, acest lucru aparent nu este aşa, din punct de vedere economic, aceste contribuții sunt plătite în ultimă instanță de către muncitorii înşişi, dat fiind că ele formează o parte a costului total al muncii pentru întreprinzător, căruia i-ar fi indiferent dacă le plăteşte direct

---

Vincenzo, Italia, septembrie 1986, p. 9). În nota 12 se critică viziunea neoclasică a sistemelor de Securitate Socială pe care le propune Becker.

213 A se vedea J. Huerta de Soto, «Experiencias Internacionales sobre la Crisis de la Seguridad Social», *Boletín de Estudios Económicos*, Volum XL, Bilbao, august 1985, pag. 327-378, cel în care mă refer la bibliografia legată de cazurile Elveției, Franței şi Japoniei (p. 328).

214 Într-o altă lucrare am încercat să integrez efectele economisirii derivate din planurile de pensii cu teoria austriacă a ciclurilor economice, aşa cum a fost dezvoltată de către L. von Mises şi F.A. Hayek. A se vedea articolul meu „Interés, ciclos económicos y planes de pensiones", Congreso Internacional sobre Fondos de Pensiones, Madrid 1984, pag. 458-468, precum şi lucrarea mea „La teoría austriaca del ciclo economico", *Moneda y Crédito*, nr. 152, Madrid, martie 1980.

muncitorilor săi în loc de a le pune la dispoziția sistemului Securității Sociale. Acest punct de vedere capital a fost dezvoltat de către Ludwig von Mises în 1922 când a afirmat că aceste „contribuții se realizează mereu pe seama salariilor, indiferent dacă sunt plătite direct de întreprinzători sau muncitori. Ceea ce întreprinzătorul trebuie să plătească ca asigurări grevează productivitatea marginală a muncii şi, în acest mod, tinde să reducă remunerarea muncii”[215].

Pe de altă parte şi, deja, dintr-o perspectivă economică sau actuarială, sarcina pe care o presupune Securitatea Socială pentru generațiile active creşte în spirală, ca şi cum ar fi vorba de un bulgăre de zăpadă. Acesta este rezultatul inevitabil al îmbătrânirii lente a populației, care face să crească în termeni relativi numărul persoanelor pensionate în relație cu numărul persoanelor active care muncesc. Actualmente, în țara noastră, se poate considera că pentru fiecare două persoane care lucrează există un pensionar, estimându-se că, la începutul secolului viitor, fiecare muncitor activ ar trebui să țină în spate pe unul pasiv, dacă se continuă cu actualul

[215] „Denn die Versicherungsbeiträge gehen immer zu Lasten des Lohnes, gleichviel, ob sie von den Unternehmern oder von den Arbeitern eirgehoben werden. Auch das, was der Unternehmern für die Versicherung aufwenden muss, be Lastet die Grenzproduktivität der Arbeit und schmälert damit den Arbeitslohn.” A se vedea Ludwig von Mises, *Die Gemeinwirtschaft: Untersuchungen über den Sozialismus*, Gustav Fisher, Jena, 1922, 1932, Philosophia Verlag, Munich, 1981, p. 442. Traducerea engleză poate fi întâlnită, de exemplu, la pagina 430, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis*, realizată de către J. Kahane, Liberty Classics, Indianapolis, 1981. Aproape 30 de ani mai târziu, von Mises a dezvoltat aceeaşi idee într-un mod mult mai rafinat, nu doar în termeni mai generali, referindu-se la „confiscare socială” (v. *Human Action*, ediția a treia, Henry Regnery, 1966, p. 617), ci analizând, de asemenea, concret chestiunea legată de cine suportă costul Securității Sociale. A se vedea Ludwig von Mises, «Economic Aspects of the Pension Problem», capitolul VII din *Planning for Freedom and Twelve other Essays and Addresses*, Libertarian Press, South Holland, Illinois, prima ediție, 1952, ediția a treia, 1974, pag. 83-86. În fine, trebuie să menționăm o ilustrare interesantă empirică a acestui important argument, realizată cu datele istorice din diferite țări de către John A. Prittain în «The Incidence of Social Security Payroll Taxes», *American Economic Review*, martie 1971.

sistem de Securitate Socială. În plus, inflaţia presează constant ca pensiile aflate în plată să fie indexate[216].

Această sarcină pe care o presupun pensiile pentru persoanele care muncesc începe să devină insuportabilă pentru ţară, în general, şi pentru contribuabil, în particular, copleşiţi de o clară recesiune economică şi de o presiune fiscală în creştere. De aceea, este din ce în ce mai îndoielnic faptul ca Securitatea Socială să poată plăti pensiile celor cărora le-a promis, fiind posibil să se ajungă la un moment în care generaţiile active să ignore, mai mult sau mai puţin, „obligaţiile" lor în relaţie cu cei deja pensionaţi, dată

---

[216] Această tendinţă este asemănătoare celei care se produce în alte ţări dezvoltate, deşi există ceva diferenţe. De exemplu, în Franţa, existau patru cotizanţi la un pensionar în 1974 şi, doar zece ani mai târziu, în 1984, această proporţie s-a redus la 3,4 cotizanţi pe pensionar. Actualmente, continuă să scadă accelerat. În Statele Unite, existau 17 muncitori pentru fiecare pensionar în 1950; în 1970, existau trei persoane care cotizau pentru un singur pensionar şi se estimează că, la începutul viitorului secol, raportul va ajunge la două persoane active pe pensionar. Se estimează că pentru anul 2040, două cincimi din populaţia totală a Statelor Unite vor avea peste 64 de ani. A se vedea Laurence J. Kotlikoff, „Social Security", *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, ed. John Eatwell, Murray Milgate şi Peter Newman, Macmillan, 1987, Vol. IV, p. 415. Această tendinţă se manifestă şi în ţările mai puţin dezvoltate conform creşterii lor economice şi culturale, nivelului de viaţă şi ameliorării stării de sănătate şi, prin urmare, scăderii natalităţii. Creşterea speranţei de viaţă şi îmbătrânirea graduală a populaţiei par, istoric vorbind, să acompanieze etapele avansate ale procesului de dezvoltare economică. A se vedea articolul meu „Crisis de la Seguridad Social y el papel de los planes de pensiones privados en su reforma", în *Prospects for Social Insurance and Private Employee Benefit Plans*, al XXIII–lea Congres Internaţional al Actuarilor, Vol. II, Helsinki 1988, pag. 477-498. Finalmente, trebuie să remarcăm că în sistemul de Securitate Socială apare mereu dorinţa de a favoriza grupurile proxime vârstei de pensionare care, fără să fie avut vreo contribuţie, obţin dreptul la o pensie în momente ale istoriei în care îmbătrânirea populaţiei pe care am descris-o mai sus nu s-a produs. Această utilizare demagogică a Securităţii Sociale, cu un cost iniţial care aparent era uşor de suportat, alături de distrugerea obiceiului popular al economisirii ca rezultat al inflaţiei şi a politicii economice de tip keynesian sunt principalele motive care explică apariţia Securităţii Sociale publice în majoritatea ţărilor (v. Ludwig von Mises, „Pensions, the Purchasing Power of the Dollar and the New Economics", în *Planning for Freedom*, pag. 86-93).

fiind apăsarea sarcinii financiare presupuse. De aceea, pare clar că este necesar să se reformeze profund sistemul actual de Securitate Socială, stabilind treptat un altul în virtutea căruia clasele pasive care se pensionează să poată depinde doar de ele însele şi nu de generaţiile tinere care continuă să muncească.

Poate că argumentul cel mai important al teoriei economice contra sistemului de Securitate Socială este cel care derivă din natura sa co-activă. În realitate, sistemul statal al Securităţii Sociale constituie unul dintre cazurile cele mai importante de agresiune instituţională generalizată şi nediscriminatorie contra cetăţenilor din ţările occidentale[217]. Nu se pot minimiza efectele perverse ale acestei coerciţii, care într-un mod masiv împiedică libera şi spontana interacţiune umană şi dezvoltarea creativă a antreprenoriatului, în relaţie cu toţi actorii implicaţi în sistem (întreprinderi, muncitori, pensionari, orfani, văduve, persoane cu dizabilităţi şi bolnavi, companii de asigurări, instituţii financiare, spitale, medici, cei care

[217] A se vedea cartea mea *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, Unión Editorial, Madrid 1992, în care, după ce se propune o definiţie a socialismului ca fiind „orice sistem de agresiune instituţională contra liberului exerciţiu al acţiunii umane sau a funcţiei antreprenoriale", se dezvoltă o teoriei coerentă asupra imposibilităţii teoretice a socialismului şi intervenţionismului, precum şi a inevitabilelor lor efecte secundare ce rezultă din absenţa creativităţii şi coordonării, a corupţiei şi distrugerii morale. O versiune engleză a capitolului 3 din această carte, cu titlul «Economic Analysis of Socialism», a fost prezentată la Prima Conferinţă Europeană asupra Economiei Austriece, celebrată la Maastricht, între 9-11 aprilie 1992. Teoria mea asupra socialismului este rezultatul combinării analizei austriece a antreprenoriatul dezvoltată urmând, în principiu, modelul lui Israel M. Kirzner, cu teoria coerciţiei ca principală caracteristică definitorie a socialismului, pe care o datorez lui Murray N. Rothbard şi Hans H. Hoppe (a se vedea cartea sa *A Theory of Socialism and Capitalism*, Kluwer Academic Publishers, Amsterdam, 1989, p. 2). Întâmplător, este foarte uşor de observat că, în interiorul cunoscutei clasificări a tipurilor de intervenţie trasate de către Rothbard, sistemele de Securitate Socială constituie un caz tipic de coerciţie *binară,* în sensul că statul „impune *schimb* forţat *între* subiectul individual şi stat" (M.N. Rothbard, *Power and Market; Government and the Economy*, Institute for Humane Studies, Menlo Park, 1970, pag. 9 şi 135-136).

economisesc şi investitori)[218]. Această coerciție nu produce doar o profundă deviere a alocării capitalului şi forței de muncă, cu negativa sa influență asupra economisirii[219], dar şi, ceea ce este mai important, împiedică descoperirea antreprenorială şi generarea şi transmiterea creativă a informației necesare pentru a aduce noi şi originale soluții nenumăratelor probleme pe care le creează instituția Securității Sociale statale. În acest fel, dezechilibrele sociale se agravează continuu iar planurile individuale sunt lipsite de coordonare[220].

---

[218] Securitatea Socială «is the target of complaints from all sides. Persons securing payments complain that the sums are inadequate to maintain the standard of life they had been led to expect. Persons paying Social Security taxes complain that they are a heavy burden. Employers complain that the wedge introduced by the taxes between the cost to the employer of adding a worker to his payroll and the net gain to the worker of taking a job creates unemployment. Taxpayers complain that the unfunded obligations of the Social Security system total many trillions of dollars, and that not even the present high taxes will keep it solvent for long. And all complaints are justified.» Milton şi Rose Friedman, *Free to Choose; A Personal Statement*, Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1980, p. 102. La pagina 106 a acestei cărți, Friedman, plecând de la analiza lui Becker, pe care am criticat-o la o notă anterioară, semnalează problema fundamentală afirmând că «the difference between Social Security and earlier arrangements is that Social Security is compulsory and impersonal -earlier arrangements were voluntary and personal. Moral responsibility is an individual matter, not a social matter. Children helped their parents out of love and duty. They now contribute to the support of someone else's parents out of compulsion and fear. The earlier transfers strengthened the bonds of the family; the compulsory transfers weaken them.»

[219] A se vedea strălucita analiză austriacă a efectelor Securității Sociale asupra alocării capitalului şi muncii realizate de către Roger Garrison, „Misdirection of Labor and Capital under Social Security", The Cato Journal, vol. 3, nr. 2, toamna 1983, pag. 513-529.

[220] A se vedea Capitolul 19 asupra «Securității Sociale » din cartea lui F.A. Hayek, *Los fundamentos de la libertad*, Unión Editorial, ediția a cincea, 1991, pag. 352-375. Hayek conchide: „Fără îndoială, fiind vorba de probleme atât de importante, cum ar fi, de exemplu, prestarea de servicii medicale întregii națiuni, organizarea unică nu constituie metoda cea mai eficientă pentru a utiliza totalitatea cunoaşterii disponibile şi pentru a conduce la o rapidă dezvoltare şi diseminare a noilor cunoştințe. Ca în multe alte domenii, aceeaşi

Problemele etice

Problemele tehnice, economice şi actuariale comentate în subcapitolul anterior nu apar singure, ci sunt acompaniate de către importante şi grave probleme de natură etico-politice. Mai concret, sistemul Securității Sociale ce se bazează pe un paternalism ofilit este potrivit pentru a stimula tensiunile şi conflictele între generații, prejudiciază grav prin rigiditatea sa posibilitățile dezvoltării umane şi profesionale ale persoanelor de vârsta a treia şi se bazează pe nişte concepte de „justiție socială" şi „redistribuire a venitului" pe care liberalii nu le pot împărtăşi. Vom comenta separat fiecare dintre aceste probleme.

1. Sistemul statal al Securității Sociale se bazează pe ideea paternalistă conform căreia persoanele sunt, prin natura lor, nechibzuite şi că, prin urmare, este necesară pentru stabilirea unui sistem obligatoriu şi atotcuprinzător al Securității Sociale. Totuşi, această idee este lipsită total de fundament în timpurile actuale. Este dificil de înțeles cum, pe de o parte, se consideră că cetățenii sunt suficient de maturi şi responsabili pentru a-şi vota şi alege liber proprii guvernanți, în timp ce, pe de alta, se consideră că ei sunt incapabili de a soluționa singuri problema pensionării. Acest lucru semnifică faptul că argumentele paternaliste în favoarea Securității Sociale, într-un mediu democratic precum cel în care ne devoltăm acum, *implică evidentul paradox după care „treburile publice" să fie rezolvate în conformitate cu voința unor votanți pe care însuşi legislativul îi consideră incapabili de a-şi rezolva propriile probleme*[221].

---

complexitate a sarcinii necesită o tehnică de coordonare care nu se sprijină pe conştienta posedare şi controlare a părților de către o autoritate directoare, ci ca aceasta să fie ghidată de către un mecanism impersonal" (p. 360, n. 10). În acelaşi sens, a se vedea analiza mai dezvoltată şi mai profundă a lui Israel M. Kirzner conținută în lucrarea sa „The Perils of Regulation: A Market Process Approach", *Discovery and the Capitalist Process*, Routledge, London 1991, pag. 136-145.

[221] Această idee a fost expusă pentru prima oară de către Ludwig von Mises în 1949, *Human Action*, prima ediție, Yale University Press, p. 613. F.A. Hayek o reia integral când afirmă, unsprezece ani mai târziu, că sistemul Securității Sociale produce „paradoxul după care aceeaşi majoritate a cărei presupusă

De aceea, activitatea statului ar putea rămâne limitată, prin urmare, la nivelul minim al asistenței sociale care se consideră a fi necesară, în relație cu acea minoritate a populației care, din diverse motive (lipsa de prevedere, neşansă etc.), ajunge la bătrânețe fără să-şi poată acoperi pe cont propriu necesitățile de bază. Însă, ceea ce pare absurd este că, aşa cum se întâmplă în actualitate, deoarece o minoritate a populației nu a fost capabilă de a se pregăti la timp pentru pensionare, se impune totalității acesteia participarea într-un mod coercitiv la un sistem statal care îi împiedică să-şi dedice o mare parte a resurselor lor pentru bătrânețe într-o modalitate pe care o consideră mai rentabilă şi mai convenabilă. Securitatea Socială, prin urmare, implică un atac la libertatea fiecărui cetățean, la fel de grav ca atunci când, prin faptul că o minoritate a populației ar avea dificultăți să-şi procure hrana, s-ar stabili un sistem conform căruia *întreaga* populație ar fi obligată să mănânce pe bază de cartelă. Lipsa de etică este şi mai gravă, pe deasupra, dacă se reaminteşte că, aşa cum s-a spus adineaori, totalitatea contribuțiilor la Securitatea Socială este plătită, în ultimă instanță, de către muncitori, încât se poate afirma că aceştia sunt privați de o parte importantă a veniturilor lor pe care nu o pot dedica astfel pentru a-şi asigura pensionarea în modul pe care îl consideră mai adecvat circumstanțelor particulare[222].

2. Trebuie amintit că mereu, când o economie liberă este interferată prin reglementări statale cu caracter coactiv, se încurajează apariția conflictelor şi tensiunilor între diferite grupuri ale societății care se substituie, într-o măsură mai mică sau mai mare, cadrului de schimburi

---

inabilitate de a alege pentru ea însăşi de o manieră corectă constituie pretextul pentru a i se administra o mare parte a veniturilor este invocat din punctul de vedere al capacității sale colective pentru a determina forma în care ar trebui cheltuite veniturile individuale" (*The constitution of liberty*, p. 290).

[222] Ludwig von Mises conchide că «Social Security does not enjoin upon the employers the obligation to expend more in buying Labor. It imposes upon the wage earners a restriction concerning the spending of their income. *It curtails the worker's freedom to arrange his household according to his own decisions*", *Human Action*, ediția a treia, Henry Regnery, Chicago 1966, p. 617.

voluntare şi paşnice specific oricărei societăţi libere. Acest lucru este clar mai ales în cazul Securităţii Sociale. Într-adevăr, până când nu au apărut sistemele statale de securitate bazate pe redistribuţie şi pe ideea că persoanele tinere care lucrează trebuie să finanţeze pensiile celor retraşi din câmpul muncii, problema pensionării se soluţiona pe diverse căi, însă fără să creeze tensiuni şi conflicte între generaţii. Aceste conflicte inter-generaţionale sunt deosebit de grave astăzi şi, de fapt, pare foarte dificil de luat o decizie referitoare la sistemul Securităţii Sociale fără să apară *tensiuni şi fricţiuni între generaţia care munceşte şi generaţia deja pensionată*. Cum sistemul, din raţiuni tehnice, nu se poate menţine, se aruncă implicit vina problemei în cârca pensionarilor, cei care sunt din ce în ce mai dificil de susţinut financiar[223].

---

[223] Nu sunt de acord cu raţionamentul neoclasic pe care Gary Becker îl face sistemului stat de Securitate Socială. Referindu-se la această chestiune, Becker susţine că „children would be *happy* (!) to enter into a social compact with their parents whereby the children support their parents when old at current levels in return for a commitment to the current level of public support for children" (*A Treatise on the Family*, Harvard University Press, Cambridge, 1991, p. 373). În opinia mea, analiza lui Becker conţine o eroare metodologică, deja evidenţiată de către teoreticienii Şcolii Austriece de Economie în analiza critică a şcolii neoclasico-walrasiene pe care ei o dezvoltă în legătură cu dezbaterea asupra imposibilităţii calculului economic în socialism. Mai concret, trebuie să criticăm excesiva miopie a analizei echilibrului static şi conceptul de „raţionalitate" utilizat de către Becker, precum şi abordarea pur maximizatoare de tip robbinsonian pe care o urmează agenţii în cunoscuta analiză pe care Becker o face familiei. Acest tip de abordare metodologică a Şcolii de la Chicago a fost recent criticată strălucit de către Israel M. Kirzner în articolul său „Self-Interest and the New Bashing of Economics" (*Critical Review*, Vol. 4, nr. 1-2, iarnă-primăvară 1990, pag. 38-39, şi inclus în cartea sa *The Meaning of Market Process*, Routledge, London, 1992, pag. 207-208). Analiza lui Becker pare să fie o simplă raţionalizare *ad-hoc* a fenomenelor agregative, bazată pe ideea că „people get what they want". O teorie dinamică a procesului social pus în mişcare de către creativitatea antreprenorială şi eforturile coordonatoare ale fiinţelor umane reale, cu un univers deschis de sentimente, credinţe, scopuri şi aprecieri, este complet absentă din analiza lui Becker. Acest lucru explică faptul că, în tipica tradiţie scientistă a Şcolii de la Chicago, agresiunea instituţionalizată pe care se bazează Securitatea Socială nu este niciodată menţionată de către Becker şi nici

Situația este foarte asemănătoare celei provocate atunci când piața muncii încetează să mai fie liberă şi, ca o consecință a tutoror tipurilor de restricții instituționale şi sindicale, apare şomajul. Atunci, apar conflictele şi tensiunile între diferitele grupuri sociale, deoarece acele persoane care muncesc îşi văd amenințate locurile de muncă de către tineri şi persoanele care nu doresc să se pensioneze presează constant pentru apariția dispozițiilor privind întârzierea încorporării în câmpul muncii şi devansării pensionării, cu grava prejudiciere a grupurilor sociale afectate (tineri şi persoane majore). Prin urmare, *se poate conchide că Securitatea Socială este un instrument de destabilizare a societăților moderne, care pune în pericol progresul lor armonios şi paşnic, dând naştere unor grave tensiuni şi conflicte dificil de soluționat*.

---

nu pare să-l neliniştească cât de cât. Pe deasupra, el crede că a contribuit la «understand the widespread government interventions into family arrangements» (*ibidem*, p. 379), precum şi la felul în care „public expenditures on the elderly, together with public expenditures on children's education and other human capital, can fill the void left by the breakdown in the social norms" (*ibidem*, p. 370). Becker pare să confunde cruciala distincție hayekiană între dreptul familiei în sens material, care s-a format prin evoluție, conform cunoscutei teorii a lui Carl Menger asupra formării instituțiilor, cu procesul legislativ al decretelor statale orientate să statueze sistemele publice ale Securității Sociale. Primul este produsul neintenționat şi spontan al interacțiunii sociale, în timp ce al doilea este o manifestare tipică a agresiunii instituționalizate şi deliberate (socialism) asupra unei sfere specifice a corpului social, cu toate efectele tipice ale imposibilității teoretice de a atinge anumite scopuri, absența coordonării şi a încercărilor creative de noi soluții şi sistematica corupție morală. Din acest motiv trebuie să afirmăm că realitatea pare să fie exact opusul a ceea ce susține Becker: Securitatea Socială, departe de „filling the void left by the breakdown of social norms", a fost una dintre principalele forțe care au dus la coruperea şi distrugerea valorilor morale şi a normelor sociale. Expansiunea Securității Sociale, precum şi a socialismului în diferitele sale forme şi manifestări, se găseşte mult mai intim legată de eroarea ştiințifică a constructivismului şi de istorica presiune politică a anumitor grupuri de privilegiați decât de dispariția spontană a valorilor tradiționale ale familiei (a se vedea, în special, ultimul paragraf al notei 8).

3. Deosebit de preocupantă este situația persoanelor care, de o manieră rigidă şi inflexibilă, sunt pensionate conform dispozițiilor care reglementează Securitatea Socială. Unul dintre aspectele cele mai negative ale sistemului statal de Securitate Socială este caracterul său rigid şi uniform pentru întreaga populație. Nu putem înțelege de ce nu se permite ca fiecare întreprindere, instituție sau persoană particulară să-şi proiecteze liber tranziția de la viața activă la viața de pensionar, în forma considerată ca fiind cea mai adecvată circumstanțelor şi mai puțin dăunătoare părților implicate. Într-o societare liberă ar apărea spontan cele mai variate sisteme de pensionare care să permită fiecărui cetățean să-şi aleagă forma cea mai potrivită pentru a trece la pensie, apărând instituții, cum ar fi cele ale pensionării treptate şi ale muncii cu jumătate de normă a pensionarilor, care minimizează gravele traume psihologice şi fizice pe care le experimentează în sfera Securității Sociale persoanele care se pensionează. După cum s-a exprimat Hayek, „este plin de învățăminte că cele două sectoare pe care statul aspiră să le monopolizeze – asigurările de bătrânețe şi de infirmitate – oferă, când încă nu s-a impus completul control statal, progrese rapide şi spontane. Ne întâlnim cu o mare varietate de experimente care poate vor furniza noi soluții necesităților zilnice, soluții pe care nicio activitate planificatoare nu ar fi putut să le întrevadă”[224].
4. În fine, trebuie să criticăm ideea după care Securitatea Socială serveşte, cel puțin, idealului „justiției sociale”, distribuind venitul în favoarea grupurilor sociale mai puțin favorizate. În primul rând, trebuie semnalat că, din punct de vedere economic, *efectul politicilor de redistribuire a venitului este foarte dăunător tocmai grupurilor sociale mai puțin favorizate.* Se întâmplă aşa deoarece într-o societate liberă este imposibil de distins procesele de producție de cele de distribuire a venitului. Într-o economie de piață, se produce în funcție de beneficiile aşteptate, încât este imposibil de modificat rezultatele prin intermediul politicilor de redistribuire a venitului fără a afecta grav procesul

[224] F.A. Hayek, *The Constitution of liberty*, cap. 19, pag. 292.

productiv în sine. Adică politicile redistributive descurajează grav energia agenţilor productivi ai ţării şi, prin urmare, sărăcesc întreaga populaţie şi în special clasele mai puţin favorizate. Pe deasupra, nu există nimic progresiv în nişte politici ale redistribuirii venitului care urmăresc doar să împiedice ca persoanele cu niveluri ale venitului mai joase să poată urca până la poziţiile cele mai înalte ale scării sociale. Cum bine a demonstrat Hayek, ideea de „justiţie socială" este foarte periculoasă şi trebuie criticată de către orice liberal. În primul rând, conceptului de justiţie socială îi lipseşte semnificaţia şi este esenţialmente incompatibil cu principiile care trebuie să ghideze o societate liberă. Cum tocmai am afirmat, o economie liberă dă naştere unei dezvoltări economice armonioase şi dinamice, dar produce o distribuire inegală şi continuu schimbătoare a venitului. Orice încercare de a egaliza rezultatele procesului libertăţii ar putea fi duse la bun sfârşit doar dacă respectivul proces ar înceta şi s-ar distruge fundamentele societăţii libere pe care o apărăm. În plus, idealul justiţiei sociale implică cedarea către stat a unor puteri atât de mari asupra vieţii cetăţenilor, încât ele ar fi absolut incompatibile cu idealul liberal. Într-o societate liberă nu ar trebui să mai existe alt tip de justiţie decât cea constituită de către legile cu caracter general, care se aplică tuturor cetăţenilor şi împiedică să se cunoască *a priori* care va fi rezultatul specific şi concret al interacţiunii între aceştia. Unica egalitate pe care trebuie să o apere liberalii este *egalitatea în faţa legii* aşa cum tocmai o definim, dar în niciun caz o egalitate în rezultate, care este fundamental incompatibilă cu libertatea şi care se bazează pe conceptul de „justiţie socială" eronat şi fals[225].

[225] F.A. Hayek, „The Mirage of Social Justice", Vol. II din *Law. Legislation and Liberty*, Chicago, IL şi London: The University of Chicago Press, 1976.

Contradicția inerentă Securității Sociale[226]

Sistemul statal al Securității Sociale se află, de la origini, supus unei contradicții insolubile care este cauza tuturor problemelor sale. Sistemul Securității Sociale pretinde în acelaşi timp să exercite funcția de „asigurare" şi de „asistență socială", care sunt incompatibile.

Securitatea socială are o funcție de „asigurare" când se plătesc prestațiile în raport de nişte formule care determină pensii mai ridicate pentru cei care au plătit contribuții mai mari de-a lungul unei perioade de timp mai prelungite. În plus, aceste prestații sunt plătite benficiarilor indiferent dacă au nevoie de ele sau nu. Aceste caracteristici (prestații în funcție de contribuții şi plăți indiferent de necesități) sunt comune Securității Sociale şi asigurării private, care se fundamentează în acest sens pe aceleaşi principii. Însă, la rândul său, Securitatea Socială pretinde să vizeze şi să exercite o funcție de „asistență socială". Această funcție se exercită când se plătesc prestații colectivelor considerate mai nevoiaşe, indiferent (sau ținând mai puțin cont) de cantitatea contribuțiilor şi de perioada de-a lungul căreia s-au efectuat plățile. Pe deasupra, conform acestei funcții „sociale", se pretinde punerea în practică a unui proces de redistribuire a venitului care se apreciază ca just şi care, după cum am văzut mai sus, nu se poate împărți din punctul de vedere al opticii liberale.

Cele două obiective pe care tocmai le-am descris sunt denumite adesea în lucrările specializate ca obiectivul „echității individuale" (asigurarea) şi obiectivul „echității sociale" (asistență socială).

Totuşi, aceste două funcții sunt strict şi fundamental incompatibile iar rezultatul care se încearcă a se atinge prin intermediul instituției Securității Sociale face ca, din punct de vedere individual, Securitatea Socială să fie o „asigurare" puternic deficitară, iar din punct de vedere social, un instrument de „asistență socială" foarte defectuos şi injust. Nu este posibil să atingem concomitent obiectivele specifice „asigurării private", care se

[226] Acesta este aproape titlul importantei cărți a lui Peter J. Ferrara de care m-am folosit mult în acest subcapitol. A se vedea Peter J. Ferrara, *Social Security; The Inherent Contradiction*, Cato Institute, San Francisco, 1980.

fundamentează pe principiul acordării prestațiilor în funcție de contribuțiile realizate şi indiferent de nevoile personale ale beneficiarului şi obiectivele de justiție socială şi redistribuire a venitului care implică înlesnirea prestațiilor la persoanele nevoiaşe, indiferent de cât au contribuit la sistem.

Pe de o parte, dorința de a atinge obiectivul de justiție socială sau de asistență socială prin intermediul Securității Sociale afectează clar principiul „echității individuale" (asigurare), deoarece, după cum am văzut, finanțarea Securității Sociale prin redistribuție afectează foarte grav economisirea şi economia țării, generând o dinamică ce face imposibilă îndeplinirea obligațiilor contractate. Dată fiind povara crescândă a sarcinii financiare pe care o presupun inactivii, vine un moment în care Securitatea Socială trebuie să-şi reducă prestațiile şi pensiile pe care beneficiarii le aşteaptă în funcție de contribuțiile realizate în trecut. În plus, contribuabilul individual la Securitatea Socială încetează să mai perceapă rentabilitatea financiară pe care, fiind vorba de un adevărat sistem privat de asigurări, le-ar obține resursele economisite pentru asigurarea pensionării[227].

Această inegalitate între cantitatea cu care se contribuie şi cea care se obține de la sistem face ca acesta să fie inevitabil construit pe baza conceptului de coerciție şi obligativitate pentru toți cetățenii; şi aceasta deoarece nu s-ar putea spera să funcționeze un sistem precum cel al Securității Sociale prin încorporarea în el de o manieră voluntară: acei contribuabili care vor primi o cantitate de prestații superioară contribuțiilor personale se vor menține în sistem, în timp ce ceilalți, ale căror contribuții vor fi superioare prestațiilor primite, vor ieşi din el, încât nu ar putea fi menținut echilibrul financiar al acestuia.

[227] Acest principiu este ilustrat de către Peter J. Ferrara şi John R. Lott, Jr. în «Rates of Return Promised by Social Security to Today's Young Workers», *Social Security; Prospects for Reform*, ed. Peter J. Ferrara, Cato Institute, Washington, 1985, pag. 13-32.

În plus, faptul că sistemul statal de Securitate Socială trebuie să fie, prin natura sa, coercitiv implică, pentru mulți, faptul ca organul adecvat pentru gestiunea acesteia să fie Administrația Statului (centrală sau locală). Acest fapt supune sistemul la o serie de influențe politice care îl fac *esențialmente instabil:* politicienii sunt tentați a utiliza programul pentru a-şi atinge propriile scopuri, de multe ori, chiar pe cheltuiala participanților la sistem şi a economiei țării, în general. Cazurile de cumpărare de voturi pe termen scurt prin modificări, reforme sau creşteri demagogice ale prestațiilor Securității Sociale se află la ordinea zilei în multe democrații occidentale, printre care şi cea spaniolă. Trebuie semnalat că această tendință afectează atât partidele de la putere, cât şi pe cele din opoziție[228]. Astfel, este curioasă situația spaniolă, în care anumite voci ale opoziției, în loc să critice reforma inițiată de Administrație ca fiind prea timidă şi că nu a mers suficient de departe în procesul de liberalizare a sistemului, pretind să mențină conceptul de Securitate Socială aşa cum îl cunoaştem până acum, ocultând gravele probleme tehnice şi etice care inevitabil îl afectează.

Pe de altă parte, Securitatea Socială nu îşi îndeplineşte obiectivele de „echitate socială", deoarece plata prestațiilor se realizează indiferent dacă beneficiarii au nevoie de ele sau nu. Astfel, în multe cazuri, persoane tinere care se găsesc la niveluri de venit mai joase şi care luptă pentru a întreține familia se văd obligate să-şi reducă substanțial veniturile pentru a finanța pensiile persoanelor deja majore care au nevoi mai scăzute de venituri sau primesc pensii substanțiale prin diverse canale concomitent[229].

---

[228] După Hayek, „este uşor de înțeles că abandonul complet al caracterului actuarial al sistemului, atunci când se recunoaşte dreptul unui venit «adecvat» în favoarea câtorva, care ating o anumită vârstă (şi a tuturor celor nevoiaşi şi cu dizabilități), venit care este determinat de către majoritate (din care beneficiarii formează o parte substanțială), transformă total organizația într-o armă politică ce joacă în favoarea demagogilor vânători de voturi" (*The Constitution of Liberty*, p. 296).

[229] Ei bine, după cum au demonstrat Milton şi Rose Friedman, „In addition to the transfer from young to old, Social Security also involves a transfer from the less well-off to the better-off. True, the benefit schedule is biased in favor of

În concluzie, este clar că elementele de „asigurare" care există în Securitatea Socială eşuează sistematic şi fac ineficace programul de „asistență socială" pe care pretinde să-l realizeze Securitatea Socială, şi viceversa.

Nu se poate înțelege problematica Securității Sociale şi nici nu se poate întreprinde vreo reformă serioasă a acesteia atât timp cât nu se înțelege contradicția esențială între obiectivele care se pretind a fi atinse prin acest sistem. *Nu se poate concepe nicio reformă serioasă a Securității Sociale care să nu se fundamenteze pe principiul esențial de a separa ambele obiective şi a le atinge prin instituții diferite.*

Obiectivul „echității sociale" trebuie urmărit inițial[230] prin intermediul unui sistem statal de asistență socială, finanțat prin bugetele generale ale statului (adică prin „sistemul de redistribuire"), care să furnizeze prestațiile beneficiarilor în funcție de situația nevoilor şi să garanteze oricărui cetățean *nevoiaş* obținerea unei pensii minime.

Din contră, acordarea de pensii peste nivelul minim necesar, în funcție de dorințele şi capacitatea economică a fiecărui cetățean, precum şi de numărul de ani în care a contribuit şi mărimea contribuțiilor respective, trebuie să se efectueze printr-un sistem bazat pe *asigurări de viață şi planuri*

---

persons with lower wages, but this effect is much more than offset by another. Children from poor families tend to start work —and start paying employment taxes—at a relatively early age; children from higher income families at a much later age. At the other end of the life cycle, persons with lower incomes on the average have a shorter life span than persons with higher incomes. The net result is that the poor tend to pay taxes for more years and receive benefits for fewer years than the rich all in the name of helping the poor!", *Free to Choose*, pag. 106-107.

[230] Spun „inițial", deoarece guvernul este, de asemenea, foarte ineficace în prestarea ajutorului celor nevoiaşi şi nu poate concura tehnic şi economic în această sarcină cu o armată de întreprinzători care îşi dedică eforturile şi ingeniozitatea pentru a descoperi necesitățile actuale ale săracilor, ce găsesc şi testează noi forme de a-i satisface în orice circumstanță specifică de timp sau de spațiu. În domeniul specific al solidarității umane, libera interacțiune şi antreprenoriatul uman, adică, caritatea privată, sunt mult mai eficace şi mai etice decât coerciția sistematică a guvernului (adică socialismul).

de pensii private individuale şi colective şi, de aceea, pe principiile şi tehnicile specifice sectorului privat al asigurărilor.

Doar în felul acesta se va reuşi, fără contradicţii şi fără probleme economice grave, îndeplinirea obiectivelor considerate ca foarte necesare în societatea noastră. Orice reformă parţială a sistemului statal al Securităţii Sociale trebuie să se realizeze având mereu în minte ideea-cheie că în fondul tuturor problemelor se regăseşte contradicţia semnalată şi că, prin urmare, calea corectă a reformei constă în identificare acestei contradicţii, în reducerea şi depăşirea graduală a acesteia.

Modelul ideal al securităţii sociale din perspectivă liberală

Problemele tehnice şi etice care au fost comentate în subcapitolul anterior ar fi evitate dacă resursele financiare pentru a plăti pensiile pentru retragerea din activitate, pentru văduve, orfani şi invalizi ar proveni din trei surse distincte: în primul rând, dintr-un nivel de *asistenţă socială,* cu caracter minimal, furnizat de către stat cu caracter subsidiar şi doar acelora care nu au putut, indiferent de motiv, să-şi procure acest minim pe cont propriu. În al doilea rând, vor fi, cu caracter dominant, pensiile provenite din *asigurările de viaţă şi planurile de pensii private* de natură individuală şi colectivă; în al treilea rând, trebuie să menţionăm *economiile individuale* pe care le-a strâns fiecare de-a lungul vieţii.

Planurile de pensii private sunt sisteme private care apar la nivel de întreprindere, grupuri de întreprinderi, organizaţii profesionale etc., în virtutea cărora se creează un *fond financiar* de-a lungul vieţii active a muncitorilor, fond capabil să facă faţă pensiilor lunare din moment ce respectivii muncitori şi-au încheiat viaţa activă. Concomitent, fondul permite plata prestaţiilor prevăzute în plan în cazul decesului sau invalidităţii (pensii de văduvie, pentru orfani şi de invaliditate).

Acest sistem, descris atât de simplu, care a apărut spontan[231] şi a atins o dezvoltare enormă în majoritatea țărilor industrializate din Occident, permite soluționarea simultană a două grave probleme: pe de o parte, face posibilă sporirea semnificativă a economiilor globale ale țării, favorizând astfel ieşirea din criză şi dezvoltarea economică; pe de altă parte, soluționează problemele tehnice şi etice al Securității Sociale deja comentate şi care derivă, în principal, din faptul că o generație o împovărează pe cealaltă prin sistemul financiar de redistribuire.

Efectul favorabil asupra economisirii se produce deoarece cotizațiile actuale la Securitatea Socială din partea întreprinzătorilor şi muncitorilor şi care sunt destinate imediat pensionarilor sub formă de pensii se vor opri în nişte fonduri de pensii care ar creşte enorm resursele financiare disponibile pentru economia națională. În acest fel s-ar impulsiona investițiile, salvând întreprinderi şi proiecte economice care astăzi nu au viabilitate din lipsa resurselor financiare necesare. Sistemul planurilor de pensii private ar face posibile pe termen mediu: 1) finanțarea *pensiilor plătite prin pensionarea la termen fără să producă nici tensiuni*, nici probleme financiare, nici să afecteze negativ economiile globale ale țării, dimpotrivă, stimulându-le; 2*) reducerea costurilor cu forța de muncă*, diminuând rata

[231] „Este paradoxal ca statul să pretindă a justifica planificarea centralizată într-un domeniu în care, poate cu mai multă claritate decât în oricare altul, ilustrează că noile instituții nu au fost fructul unui plan prestabilit, ci rezultatul unui proces gradual şi evolutiv. Concepția noastră modernă de prevenire a riscurilor prin intermediul asigurării nu este creația cuiva care, de o manieră conştientă şi după ce s-a confruntat cu o necesitate, a imaginat o soluție rațională. Suntem atât de familiarizați cu mecanismul asigurărilor, încât pare natural să credem că orice om inteligent, după puțină reflecție, ar descoperi imediat principiile sale. Dezvoltarea istorică a asigurărilor proclamă cât de eronat este de a pretinde că progresul său ulterior s-a realizat exclusiv pe cale statală. S-a spus pe bună dreptate că «nimeni nu şi-a propus să creeze asigurările marine, aşa cum au fost create, mai târziu, asigurările sociale" şi că datorăm tehnicile noastre actuariale «multiplelor contribuții personale, unele anonime, altele cunoscute, care treptat au elaborat un sistem de o asemenea perfecțiune, care se dovedeşte mult superior celor mai perspicace creații ale oricărei minți individuale»" (Hayek, *The Constitution of Liberty*, p. 291).

şomajului din țară, dat fiind că, prin sistemul actuarial al capitalizării, realizând nişte contribuții mai reduse decât cele care actualmente se efectuează pentru Securitatea Socială, s-ar putea garanta acelaşi nivel de pensii care se plătesc astăzi; acest efect este foarte uşor de înțeles, deoarece actualmente nu se obține nicio rentabilitate din cotizațiile sociale care se plătesc la Securitatea Socială, în timp ce, din contră, în sistemul planurilor de pensii private rentabilitatea financiară a cotizațiilor care constituie fondurile este foarte importantă şi micşorează semnificativ costul total final al prestațiilor; 3) *creşterea salariului real al muncitorilor ca o consecință a impulsului economic* care se va vedea în țară şi care ar fi rezultatul unei mai mari afluențe de fonduri financiare către investiția productivă la rate scăzute ale dobânzii[232].

Însă, pe deasupra, sistemul planurilor de investiții private ar soluționa problema care actualmente face ca o generație să trăiască pe spatele celeilalte, terminând cu inevitabilele tensiuni şi conflicte sociale la care dă naştere actualul sistem de Securitate Socială şi pe care le-am comentat deja.

Crearea de fonduri de pensii de-a lungul vieții active a muncitorilor ar permite acestora, la pensionare, *să nu depindă de generațiile mai tinere,* ci de fondurile pe care ei înşişi le-au generat de-a lungul vieții active. Este vorba, pur şi simplu, de a aplica la nivelul publicului principiul elementar al contabilității costurilor, în virtutea căruia costurile trebuie recunoscute în momentul în care se produc şi nu după aceea. Mai precis, costul pensiilor celor retraşi din viața activă trebuie să se repercuteze asupra bunurilor produse când ei muncesc (sistemul planurilor de pensii private) şi nu bunurilor şi serviciilor care au fost produse ulterior de către alte persoane care nu au nimic de-a face cu pensionații (sistemul de Securitate Socială bazat pe redistribuție). Atunci când fiecare generație îşi asumă

[232] „A man who is forced to provide of his own account for his old age must save a part of his income or take out an insurance policy. A nation cannot prosper if its members are not fully aware of the fact that what alone can improve their condition is more and better production. And this can only be brought about by increased saving and capital accumulation." Ludwig von Mises, „Economic Aspects of the Pension Problem", *Planning for Freedon*, pag. 92-93.

propria povară, se evită conflictele inter-generaționale, lipsite de soluție şi care au fost artificial create de către Securitatea Socială actuală.

Finalmente, planurile de pensii private dau naştere unei bogate varietăți de soluții şi alternative în domeniul conceperii diferitelor formule pentru a determina pensiile, vârsta, sistemul de pensionare etc. Planurile de pensii private constituie un mecanism care permite satisfacerea necesităților de *flexibilitate* resimțite în interiorul fiecărei firme şi compatibilizarea lor cu un tratament mult mai flexibil şi *uman* al problemei pensionării din punctul de vedere al muncitorului.

Cum ar soluționa piața problema de a instrumenta planuri de pensii private? În principiu, este absurd a teoretiza *a priori* asupra felului în care ar soluționa piața problema satisfacerii cererii pentru orice bun şi serviciu, în general, şi a planurilor de pensii, în particular[233]. Totuşi, ghidându-ne după experiența mai bogată din alte țări, precum şi după incipienta dezvoltare a sectorului în țara noastră, putem distinge două mari clase de instrumente pentru finanțarea planurilor de pensii private după cum le utilizează sau nu o companie de asigurări de viață. Conform primului sistem, în polița de asigurări sau în contractul de plan de pensie se include reglarea planului în condițiile particulare, în care sunt specificate detaliat prestațiile şi diferitele extreme ale planului de pensii. Se poate utiliza, de asemenea, un fond de pensii, dotat sau nu cu personalitate juridică, gestionat de către un administrator profesionist şi cu intervenția unei

[233] Desigur, nu putem poseda astăzi cunoaşterea care va fi creată de către întreprinzători în viitor pentru a rezolva toate problemele şi provocările relaționate cu propunerea de privatizare a Securității Sociale. Totuşi, în acest domeniu concret, suntem în mod particular norocoşi deoarece ne putem servi de importante indicații observând pur şi simplu evoluția trecută a asigurărilor de viață şi a planurilor private de pensii. După cum Kirzner a afirmat cu toată precizia: „The circumstance that precludes our viewing the future of capitalism as a determinate one is the very circumstance in which, with entrepreneurship at work, we are no longer confined by any scarcity framework. It is therefore the very absence of this element of determinacy and predictability that, paradoxically, permits us to feel confidence in the long run vitality and progress of the economy under capitalism». Israel M. Kirzner, *Discovery and the Capitalism Process*, The University of Chicago Press, Chicago, 1985, p. 168.

entităţi financiar-bancare pentru realizarea respectivelor investiţii. Aceste fonduri de pensii neasigurate se utilizează de regulă în relaţie cu colective suficient de mari, în care stabilitatea tehnică previzibilă este mai mare şi în care, prin urmare, nu este atât de importantă asigurarea.

Principalele avantaje ale instrumentelor de finanţare oferite de către companiile de asigurări de viaţă sunt de natură tehnică şi de natură administrativă. Din punct de vedere tehnic, trebuie ţinut cont că societăţile de asigurări de viaţă oferă soluţii, într-o formă optimă de aproape două secole, unei probleme identice celei care se ridică acum cu planurile de pensii private, adică garantarea capitalurilor sau pensiilor în caz de supravieţuire sau moarte. Instituţia asigurării de viaţă şi-a îndeplinit perfect rolul în circumstanţe economice şi istorice care, de multe ori, au fost atât de potrivnice, încât nu au fost suportate de către alte insituţii financiare fără ajutorarea financiară a guvernului. Acest lucru a fost posibil graţie unui ansamblu de principii actuariale, financiare şi contractuale care s-au dezvoltat şi consolidat de-a lungul mai multor generaţii şi care continuă să evolueze spontan[234]. Din punct de vedere administrativ,

[234] Este clar că şi instituţia tradiţională a asigurărilor de viaţă poate fi coruptă, în special când principiile sale sunt abandonate mai mult sau mai puţin sub pretextul unei „dereglementări financiare" sau unei stranii amestecări cu instituţiile bancare. Un exemplu istoric al acestei coruperi în industria aigurărilor de viaţă îl are ca protagonist pe John Maynard Keynes de-a lungul anilor în care a fost preşedinte la National Mutual Life Assurance Society din Londra. Sub preşedenţia sa, nu a promovat doar investiţii *ad-hoc* în venituri variabile în loc de tradiţionalele titluri de investiţie cu venit fix, ci şi nişte principii contabile ne-ortodoxe ale valorii de piaţă şi inclusiv distribuirea dividendelor deţinătorilor de poliţe din beneficii nerealizate. Toate aceste tipice agresiuni keynesiene contra principiilor tradiţionale ale asigurărilor de viaţă au adus aproape de insolvenţă compania în perioada Marii Depresiuni. Influenţa negativă a lui Keynes asupra sectorului asigurărilor de viaţă în Anglia încă se poate sesiza astăzi, într-o anumită măsură, pe piaţa americană. Revenirea la principiile de bază tradiţionale în instituţiile de asigurări de viaţă este condiţia indispensabilă pentru ca orice reformă să fie fundamentată pe privatizarea sistemului statal al Securităţii Sociale. A se vedea Nicholas Davenport, «Keynes in the City», în *Essays on John Maynard Keynes*, Milo Keynes (ed.), Cambridge University Press, 1975, pag. 224-225.

companiile de asigurări de viață sunt obişnuite să utilizeze nişte procese uniforme şi informatice pentru un număr substanțial de polițe care, alături de serviciile actuariale şi financiare care le sunt proprii, fac posibile economii de scară semnificative în gestionarea planurilor de pensii. În fine, companiile de asigurări de viață oferă o varietate foarte mare de contracte de planuri de pensii private care satisfac diferitele necesități existente pe piață (contracte de diferite venituri, depozite în administrare etc.).

Față de cele spuse adineaori, se pot concepe multe cazuri particulare în care un fond separat al întreprinderii şi ne-asigurat să fie considerat ca fiind cel mai adecvat. Este vorba, mai ales, de cazul întreprinderilor de mari dimensiuni, în care fondurile respective sunt comparabile, inclusiv, cu cele ale companiilor de asigurări de viață cele mai potente. Totuşi, trebuie insistat asupra faptului că, deşi fondul nu este contractat cu o companie de asigurări de viață, trebuie acționat în orice moment ca şi cum ar fi vorba de o companie de asigurări de viață. Adică utilizând criteriile actuariale, de solvență şi conservatorism financiar care sunt proprii acestui tip de instiuții.

Strategia pentru reformarea sistemului de securitate socială

Este necesar să începem cu câteva considerații asupra problematicii pe care o ridică strategia politică liberală pentru a urma reformele şi rezultatele adecvate, nu doar în domeniul Securității Sociale, ci şi în oricare altele care reprezintă doctrina liberală.

Câteva principii strategice fundamentale

Cel mai important pericol pentru întreaga strategie liberală este cel de a cădea în *pragmatismul politic de zi cu zi,* uitând obiectivele ultime ce se doresc a fi atinse în virtutea presupusei imposibilități politice a realizării lor pe termen scurt. Această strategie este foarte periculoasă iar în trecut a avut multe efecte dăunătoare asupra ideologiei liberale. Pragmatismul a făcut sistematic ca, pentru obținerea şi menținerea puterii politice, să se fi

căzut de acord şi să se fi adoptat decizii politice, în multe cazuri esenţialmente în dezacord cu principiile liberale. Pe deasupra, discutarea exclusivă a ceea ce era de făcut pe termen foarte scurt, amânând şi uitând totalmente obiectivele finale, a împiedicat efectuarea studiului necesar şi procesul de diseminare a respectivelor obiective, ceea ce a determinat o continuă pierdere de conţinut a ideologiei liberale care în multe cazuri a rămas totalmente neclară şi diluată de către alte programe, interese şi ideologii.

Strategia corectă pentru reforma liberală trebuie să se bazeze, prin urmare, pe un principiu de natură *dual*ă. Această strategie constă, pe de o parte, în studierea continuă şi *educarea* publicului în privinţa obiectivelor finale care se doresc a fi atinse pe termen mediu şi lung, iar pe de altă parte, în a realiza, pe termen scurt, o politică de apropiere de respectivele obiective care să fie *compatibilă* cu acestea. Doar această strategie face politic posibil, pe termen mediu şi lung, ceea ce astăzi pare dificil de atins[235].

Revenind acum la tema Securităţii Sociale, în subcapitolele următoare vom propune un proces de reformă gândit având în vedere strategia descrisă.

Etapele reformei Securităţii Sociale

În tabelul 9.1 sunt surprinse cele patru etape fundamentale ale reformei Securităţii Sociale, care evoluează de la dreapta la stânga, adică, din ce în ce mai „progresiste" din punctul de vedere al opticii liberale.

[235] A se vedea clasica lucrare a lui William H. Hutt, *Politically Impossible ...*?, Institute of Economic Affairs, London, 1971.

Tabel 9.1 Etapele reformei Securităţii Sociale (S.S.)

Etapa a patra	*Etapa a treia*	*Etapa a doua*	*Prima etapă*
1. Asistenţă Socială (pe baza necesităţilor demonstrate şi cu ajutorul Bugetului de Stat).	1. Pensia minimă de stat (Buget de Stat).	1. Pensia minimă de stat (Buget de Stat).	1. Securitate socială statală clasică. Nivel unic (90%-100% din salariu).
2. Asigurări de Viaţă şi Planuri de Pensii Private (colective şi voluntare).	2. Planuri de Pensii Private. (Obligatoriu până la nivelul de 50%-60% din salariu, voluntar peste acest nivel).	2. Pensie contributivă S.S. (60%-70% din salariu).	
3. Economii individuale.	3. Economii individuale.	4. Planuri de pensii private (colective şi voluntare). 5. Economii individuale.	

Tabel 9.2 Poziţia relativă a diferitelor ţări

ELVEŢIA	ANGLIA	SPANIA	FRANŢA	TALIA
Sisteme *mai* progresive	(din punctul de vedere al libertăţii individuale)			Sisteme *mai puţin* progresive

Prima etapă este caracterizată prin existenţa unei Securităţi Statale clasice de tip Bismarck.

A doua etapă se caracterizează fundamental prin reducerea prestaţiilor garantate prin sistemul statal al Securităţii Sociale şi, în consecinţă, prin apariţia unui anumit cadru pentru dezvoltarea planurilor de pensii private. Tot acum, în această a doua etapă, putem aprecia apariţia unei disocieri din punctul de vedere al finanţării sistemului Securităţii Sociale, încât să se înceapă a se vorbi de o pensie minimă pentru toţi cetăţenii care să se finanţeze pe seama bugetelor generale ale statului şi peste care se suprapune pensia minimă garantată de către sistemul statal Securităţii Sociale. Trecerea de la prima etapă la cea de-a doua este cea care pare să fi

fost timid inițiată de către câteva guverne socialiste europene aflate acum la putere (Spania, Italia etc.).

Etapa a treia se caracterizează prin aceea că, deşi se menține sistemul afilierii obligatorii la sistemul public de protecție socială, acesta se divizează în două trepte. Prima treaptă este constituită, ca şi etapa a doua, dintr-o pensie minimă garantată de către stat şi finanțată prin bugetele lui. Totuşi, a doua treaptă, fiind obligatorie, poate fi gestionată prin asigurări de viață şi planuri de pensii private, existând o Securitate Socială cu administrare publică doar cu caracter subsidiar (ca în cazul Angliei din acest moment) sau ne-existând deloc (cazul Elveției).

A patra etapă corespunde obiectivului final spre care trebuie să ne orientăm şi care se bazează, aşa cum am explicat, pe reducerea rolului statului şi stabilirea unui sistem asistențial care să acorde subsidiar prestații minime asupra necesităților dovedite[236]. Restul protecției se va efectua privat prin asigurări de viață şi planuri de pensii *private* individuale şi colective.

În schema anterioară este evident faptul că reforma Securității Sociale, din punct de vedere liberal, trebuie să reunească următoarele caracteristici:

1. Trebuie să presupună, în orice caz, o înaintare spre stânga în tabelul pe care îl comentăm, adică spre etapa a patra.
2. În niciun caz, nu trebuie să se ia decizii politice care să presupună îndepărtarea totală sau parțială de această direcție (criteriul coerenței cu obiectivul final).
3. Modelul de reformă pe termen scurt al Securității Sociale trebuie să fie clar mai îndrăzneț decât cel proiectat de către multe din guvernele actuale. Adică trebuie să stabilim o strategie pe termen scurt de reformă a Securității Sociale care să permită trecerea de la prima etapă direct la

[236] Se poate gândi o a cincea etapă în care inclusiv ajutorul săracilor cu adevărat nevoiaşi ar putea fi privatizat şi lăsat în mâinile carității private. Din rațiuni deja punctate, acest sistem totalmente privat ar fi mai etic şi mai eficace decât intervenția guvernului, chiar atunci când ar juca un rol foarte limitat şi pur subsidiar.

cea de-a treia. În continuare vom stabili trăsăturile fundamentale ale respectivei reforme.

Direcțiile fundamentale ale proiectului politic liberal pe termen scurt pentru reforma Securității Sociale

Reforma propusă constă în a trece de la etapa actuală, prima, la etapa a treia, lăsând pentru mai încolo, pe măsura consolidării reformei, studiul necesar al unui al doilea capitol (pasul de la a treia la a patra etapă)[237].

Reforma liberală a Securității Sociale ar trebui să se efectueze în conformitate cu următoarele mari direcții:

1. Ajustarea şi sprijinirea fiscală a planurilor de pensii private, favorizând dezvoltarea lor şi incorporând în ele toți angajații tineri care îşi încep viața profesională. Astfel, grupul actual al pensionaților şi activilor se va converti într-un grup care dispare lent, punându-se astfel limită agravării problemelor actuale.
2. Trebuie stabilită o primă treaptă a pensiei, cu caracter minim (să se fixeze un procentaj din salariul minim situat în jurul a 50%), a cărei plată să cadă în sarcina bugetelor generale ale statului. A doua treaptă poate continua, fiind de natură obligatorie, până la un nivel determinat (nu mai mult de 50% din salariul final). Totuşi, *gestiunea celei de-a doua trepte trebuie să se efectueze prin asigurări de viață şi planuri de pensii private* şi doar acele întreprinderi care nu stabilesc voluntar propriul fond vor contribui şi vor continua să facă parte din sistemul statal al Securității Sociale. Logic, asigurările de viață şi planurile de pensii private ar putea garanta pensii peste nivelul minim obligatoriu al acestei de-a doua trepte (50% din salariul final).
3. Trebuie să se permită ca *o parte din contribuțiile care se realizează acum la Securitatea Socială să meargă spre planurile de pensii private*. Conform experienței altor țări (Anglia şi Chile), întreprinderile care optează

[237] Aceasta este reforma cea mai urgentă în multe țări din Europa continentală şi din America de Sud. Acele țări care, precum Elveția, Statele Unite, Chile etc., sunt foarte avansate în aceste necesare reforme, pot face saltul definitiv la etapele a patra şi a cincea.

pentru administrarea privată a celei de-a doua trepte îşi vor reduce contribuțiile la Securitatea Socială, dar vor continua să verse cotizații scăzute, pentru a ajuta la finanțarea pensiilor în curs de plată până la dispariția lor.

4. Securitatea Socială şi statul trebuie să continue să plătească pensii celor deja retraşi din activitate, pensiile acestea trebuind să fie finanțate prin impozite şi prin restul contribuțiilor care se plătesc încă la Securitatea Socială.
5. Ar fi nevoie să se lase libertate pentru ca persoanele care muncesc să decidă dacă vor continua vechiul sistem al Securității Sociale sau se vor transfera la un sistem nou, bazat pe planuri de pensii private. Pentru aceasta, ar fi necesar să fie recunoscut un *bon echivalent valorii actuariale* a ceea ce s-a cotizat la sistemul statal de Securitate Socială, în relație cu acei angajați care, aflându-se la mijlocul carierei profesionale, vor decide să se afilieze noului sistem de planuri de pensii private.
6. Actualul colectiv de pensionari ar fi constituit dintr-un colectiv de persoane care vor dispărea de-a lungul unei generații. Acest fapt va diminua costul financiar al tranziției la noul sistem în anii viitori, eliberând o cantitate crescândă de contribuții la Securitatea Socială care ar putea fi dedicate sporirii volumului de asigurări de viață şi planuri de pensii private, diminuând povara globală, pentru întreprinderi şi muncitori, de întreținere a celor două sisteme (cel al noilor planuri de pensii private şi vechiul, pe cale de dispariție, legat de pensionarii deja inactivi), sau oricare combinație a acestor două obiective.
7. În planul propus se prevede că acele întreprinderi care nu optează pentru gestionarea prin intermediul unei asigurări de viață sau un plan de pensii private să continue să participe şi să contribuie la Securitatea Socială. Totuşi, pare convenabilă stimularea creării planurilor private astfel încât (prin intermediul fiscalității[238] etc.), sistemul statal de

[238] Sunt perfect de acord cu Roger Garrison când afirmă că «Politically viable reforms may involve distortions of their own, such as the distortions associated with the tax-exempt status of retirement savings. These distortions, though lamentable, may be an unavoidable feature of any successful strategy designed

Securitate Socială să se transforme cu adevărat într-un *sistem pe cale de dispariţie* în următorii ani, fiind utilizat de un număr din ce în ce mai scăzut de firme (cazul Marii Britanii).

8. În fine, ar fi necesar de stabilit dacă transferul la noul sistem de planuri de pensii private ar fi rezultatul unei decizii la *nivel de întreprindere* (cum se întâmplă în cazul Angliei, în care firmele care decid să stabilească un plan de pensii private trebuie să acopere totalitatea propriilor muncitori, fără să facă diferenţă dacă sunt sau nu în pragul pensionării), sau *la nivel individual* (cum se întâmplă în cazul chilian, mult mai progresist din acest punct de vedere); ambele sisteme au avantaje şi inconveniente şi au nevoie de o analiză detaliată din punct de vedere tehnic şi politic care să depăşească evident cadrul acestei lucrări[239].

---

to hasten the end of the coercive and inefficient Social Security program». A se vedea «Misdirection of Labor and Capital under Social Security», *Cato Journal*, Vol. 3, Nr. 2, toamna 1983, p. 529.

[239] În continuare vom rezuma caracteristicile celor două modele de reformă a Securităţii Sociale care ţintesc o direcţie corectă şi care pot însemna un ghid pentru viitoarea reformă a Securităţii Sociale în multe ţări europene şi hispano-americane.

Caracteristica cea mai importantă a reformei Securităţii Sociale britanice rezidă în faptul că se permite contractarea privată, în afara sistemului public, a unei mari părţi a prestaţiilor. Istoria luptei politice în favoarea contractării private a prestaţiilor sociale a început în 1960. Iniţial, Partidul Conservator a fost în favoarea privatizării dar Partidul Laburist s-a opus. De fiecare dată când un partid a ajuns la putere, îşi stabilea propriul program de reformă a Securităţii Sociale, modificând sistemul care fusese statuat în legislatura anterioară. Şi tot aşa până când, în 1978, în Marea Britanie s-a stabilit cel mai amplu sistem de contractare privată a prestaţiilor Securităţii Sociale de până acum, rezultat al unui consens între Partidul Conservator şi Partidul Laburist.

Esenţialmente, Marea Britanie posedă două tipuri de prestaţii de Securitate Socială. Prima treaptă, de natură obligatorie, plăteşte un nivel minim al pensiei, care este primită de către toţi muncitorii din momentul pensionării, indiferent de veniturile lor şi de cantitatea contribuţiilor plătite. A doua treaptă, totuşi, se calculează în funcţie de venituri. Caracteristica cea mai importantă a sistemului englez este aceea că permite ca întreprinderile să contracteze în afara sistemului statal al Securităţii Sociale, printr-un sistem privat de finanţare a planurilor de

pensii, a doua treaptă a pensiilor. Această posibilitate este permisă ori de câte ori planul de pensii private al firmei furnizează prestaţiile ce sunt cel puţin la fel de bune ca şi cele pe care muncitorii le-ar fi primit dacă ar fi rămas în sistemul statal al Securităţii Sociale.

Conform sistemului britanic, fiecare muncitor care a contractat prin întreprinderea sa un sistem privat de a doua treaptă din Securitatea Socială a obţinut o reducere anuală de 227 de lire din contribuţii, în schimbul renunţării la dreptul de a obţine o pensie anuală din sistemul statal al Securităţii Sociale de 40.35 lire (toate aceste date sunt calculate în funcţie de salariul mediu care se obţinea în aprilie 1978). În aprilie 1983, noul sistem a împlinit 5 ani şi până acum se consideră că şi-a atins cu succes obiectivele. *În cinci ani, mai mult de 45% dintre muncitorii britanici au contractat prin planuri de pensii private a doua treaptă a Securităţii Sociale.* Ceea ce este mai important, statul britanic şi-a redus *la jumătate valoarea actuală a obligaţiilor viitoare care reprezentau pensiile corespunzătoare celei de-a doua trepte a Securităţii Sociale, pe care deja le promisese*. Per total, se poate estima că reducerea valorii actuale a obligaţiilor viitoare a tuturor prestaţiilor Securităţii Sociale britanice este de 30% graţie adoptării contractării private, şi aceasta în numai cinci ani. Aceste rezultate sunt foarte încurajatoare, deoarece evidenţiază eroarea multora care se considerau suficient de autorizaţi pentru a statua imposibilitatea de a pune în practică un sistem bazat pe capitalizare datorită costului său ridicat, dacă nu se realizează pe o perioadă de câteva generaţii (a se vedea, de exemplu, Michael T. Boskin, „Alternative Social Security Reform Proposals", informare pregătită pentru National Commission of Social Security Reform, 20 august 1982).

Să semnalăm că, iniţial, alegerea pentru contractarea prestaţiilor în afara Securităţii Sociale nu era de natură individuală, ci o opţiune care se conferea doar întreprinzătorilor. Adică întreprinzătorii sunt cei care pot contracta printr-un plan de pensii private a doua treaptă a prestaţiilor Securităţii Sociale. Totuşi, în multe cazuri, această contractare este rezultatul negocierii colective între întreprinzători şi muncitori. În al doilea rând, întreprinzătorii nu pot contracta prin planurile de pensii private o parte a muncitorilor săi, lăsând cealaltă parte sistemului statal al Securităţii Sociale. Dacă iau decizia de a stabili un sistem de planuri de pensii private, trebuie să o facă pentru toţi muncitorii proprii, incluzându-i pe acei care ar ieşi mai puţin câştigaţi din schimb, aflându-se mai aproape de pensionare şi al căror cost prin planurile de pensii private este foarte ridicat.

În al treilea rând, trebuie să semnalăm că reducerea contribuţiilor pe care o implică contractarea în afara Securităţii Sociale a celei de-a doua trepte de prestaţii este identică pentru toţi muncitorii, indiferent de vârstă şi nivelul veniturilor.

Principalele diferenţe între sistemul chilian şi cel britanic sunt următoarele:

Alte aspecte strategice

Este evident că nu ar putea fi posibilă o reformă profundă a Securităţii sociale, aşa cum propunem şi cum au nevoie economia şi societatea spaniolă, *dacă nu se mobilizează o serie de forţe sociale şi politice pentru ea*. Este

---

În primul rând, spre deosebire de ceea ce se întâmplă în Marea Britanie, alegerea între contractarea privată a prestaţiilor sociale sau necontractare se realizează la nivel individual de către fiecare muncitor şi nu la nivel de întreprindere ca rezultat al unei decizii a întreprinzătorului. *În acest sens, sistemul chilian este socialmente mult mai avansat decât cel britanic.*

În al doilea rând, reducerea contribuţiilor la Securitatea Socială pentru acei muncitori care decid să contracteze prestaţii în afara celor publice este de 10 puncte. Adică acei muncitori care rămân în sistem vor plăti o contribuţie de 27% din salariu; cei care decid să contracteze prestaţii în afara sistemului statal de Securitate Socială vor plăti o contribuţie de 17%, încât cele 10 procente diferenţă reprezintă, teoretic, cantitatea dedicată constituirii fondurilor pentru planurile de pensii private. O altă caracteristică a sistemului chilian este că a emis bonuri din partea Administraţiei pentru a surprinde valoarea contribuţiilor realizate până la data reformei Securităţii Sociale, încât aceste bonuri vor da naştere unor pensii la data retragerii din activitate care le vor creşte pe cele obţinute din sistemul privat. Reforma Securităţii Sociale chiliene a avut un succes enorm, deoarece într-un singur an, mai mult de 50% dintre muncitori au decis să contracteze prestaţii prin sistemele private de Securitate Socială.

Trebuie semnalat că în modelele chilian şi britanic se produce o reducere semnificativă a contribuţiilor acelor muncitori care au decis să contracteze o a doua treaptă de prestaţii ale Securităţii Sociale prin sisteme private. Totuşi, în ciuda reducerii, se menţin contribuţii destul de ridicate la sistemul statal. Aceste contribuţii sunt necesare pentru ca sistemul să poată suporta plata pensiilor curente acelor muncitori aflaţi foarte aproape de pensionare şi care nu optează să treacă la sistemul privat. Faptul că reducerea contribuţiilor este sensibil inferioară celei care ar corespunde actuarial evidenţia faptul că *majoritatea publicului, atât din Chile, cât şi din Marea Britanie, a fost dispusă să plătească un cost total al contribuţiilor mai mare, în schimbul contractării unei părţi semnificative a prestaţiilor sociale prin sistemele private.* Adică, lumea este dispusă să plătească pentru a „ieşi" din sistemul statal al Securităţii Sociale; acest fapt este foarte pozitiv, deoarece permite stimularea finanţării procesului tranzitoriu de reformă a Securităţii Sociale şi, mai ales, continuarea pensiilor în curs tuturor celor pentru care reforma necesară a ajuns prea târziu.

vorba de un proces care trebuie gândit de o manieră corectă[240]. Punctele esențiale ale strategiei specifice pentru a reforma profund Securitatea Socială trebuie să fie, prin urmare, următoarele:

1. *O schemă clară şi simplă prin care să se arate unde trebuie ajuns şi din ce motiv.* Este vorba de a avea o schemă clară asupra a ceea ce ar trebui să fie sistemul ideal de protecție publică şi privată. Această schemă trebuie să fie fundamentată pe cât mai multe studii actuariale, statistice şi economice posibile, dar, în ultimă instanță, trebuie să se cristalizeze într-o serie elementară de principii pe care le-am comentat deja, dintre care ar merita de remarcat:
   - Că problemele Securității Sociale îşi au originea în faptul că prin acest sistem se încearcă a atinge obiective *contradictorii* de echitate individuală şi echitate socială.
   - Că sistemul actual al Securității Sociale nu este cel mai adecvat pentru a realiza obiectivele de echitate socială pe care le pretinde. Aceste obiective trebuie urmate printr-un sistem dezvoltat de asistență socială.
   - Că cea mai bună modalitate de a atinge obiectivele de echitate individuală este cea prin intermediul instituțiilor private care

[240] A se vedea James Buchanan, «Dismantling the Welfare State», Capitolul 16 din *Liberty, Market and State; Political Economy in the 1980's*, Harvester Press, 1986, pag. 178-185. Sunt de acord cu Buchanan prin aceea că orice program de reformă a Securității Sociale care ar trebui să iasă în față trebuie să se bazeze pe convingerea publicului asupra faptului că schimbarea structurilor actuale este benefică tuturor (sau, cel puțin, că nimeni nu va pierde), deşi cred că mecanismul *contractării* private sau „decuplării" pe care îl propun este mai simplu decât propunerea sa de a „plăti" individual valoarea actuală a tuturor obligațiilor contractate, finanțând aceste plăți prin datorie publică adițională (*ibidem*, p. 182). În plus, mecanismul pe care îl propun pare să fie mai bun pentru a revela preferințele sociale asupra reformei Securității Sociale şi, în special, dacă publicul doreşte să plătească voluntar contribuții mai mari în schimbul contractării unei părți semnificative a prestațiilor sociale prin sisteme private, cum s-a întâmplat în cazurile Angliei şi statului Chile, unde majoritatea populației a demonstrat că doreşte să plătească pentru a „ieşi" din sistemul public.

există pe piaţă şi care se bazează pe tehnicile asigurărilor de viaţă, mutualism şi asigurări private individuale şi colective.
- Că sistemul de asistenţă socială trebuie să aibă un caracter subsidiar şi să fie finanţat din bugetul general al statului.
- Că sistemul de asigurare individuală trebuie să se finanţeze prin intermediul participanţilor (indiferent dacă, juridic, contribuţiile corespunzătoare sunt plătite de întreprinderi sau de muncitori).
- Că reforma trebuie întreprinsă cât mai devreme: orice pas făcut în direcţia acestor principii este pozitiv.
- Că trebuie evitat compromisul în privinţa vreunuia dintre aceste principii pentru a obţine, în schimb, alte avantaje pe termen scurt în negocierea politică sau colectivă.

2. *Este necesar să îi liniştim pe actualii pensionari.* Este o condiţie *sine qua non* pentru a avea succes orice reformă profundă. Liniştirea actualilor pensionari este inevitabilă deoarece este vorba de un colectiv atât de important, încât ar putea să eşueze orice reformă democratică a sistemului statal al Securităţii Sociale[241].
3. *Trebuie educat publicul.* Este necesară o campanie care să explice publicului cum funcţionează cu adevărat sistemul Securităţii Sociale. Populaţia nu ştie că sumele sau contribuţiile care se plătesc la acest sistem sunt cheltuite în fiecare an pentru a achita pensiile celor deja retraşi din activitate şi că, prin urmare, percepţia pensionarilor în viitor va depinde, dacă nu se reformează Securitatea Socială, numai şi numai de circumstanţele politice ale momentului şi comportamentul solidar al generaţiilor mai tinere.

[241] „Political economists fulfil their proper role when they can show politicians that there do exist ways to close down the excesses of the welfare sate *without* involving default on the contracts that this State has obliged itself to. This approach to reform not only meets ordinary precepts of fairness; it also facilitates the political leader's task of organizing the consensus necessary to allow any institutional changes to be made at all." James M. Buchanan, „Dismantling the Welfare State", Capitolul 16 din *Liberty, Market and State*, p. 184.

Publicului activ îi trebuie arătat volumul de prestaţii ce s-ar putea constitui cu sumele ce reprezintă costul anual al Securităţii Sociale, dacă respectivele contribuţii ar fi dirijate către un sistem privat fundamentat pe capitalizare[242]. Finalmente, este necesar să se explice cum este posibil să se transfere, de-a lungul unui proces de adaptare, partea necesară prestaţiilor actuale ale Securităţii Sociale sectorului privat, menţinându-se în acelaşi timp drepturile obţinute de cei care sunt deja pensionari[243].

Doar dacă publicul general va cunoaşte adevărata situaţie şi miză, dacă i se explică avantajele şi inconvenientele sistemelor alternative va fi dispus să facă sacrificiul presupus de susţinerea celor deja pensionaţi şi, în acelaşi timp, să transfere contribuţii la sistemul privat[244].

---

[242] Să vedem următorul exemplu bazat pe date reale referitoare la Spania. Să presupunem sumele cotizate de întreprindere şi muncitor la Securitatea Socială în cazul unui muncitor specialist fără studii superioare (grup 4) şi cu un salariu brut de 3,8 milioane de pesetas pe an. Contribuţia firmei este de 1.280.600 pesetas iar cea a muncitorului este de 250.000 pesetas (adică un total de 1.531.400 pesetas).

Cu astfel de date şi cu simpla presupunere că un muncitor de 20 de ani lucrează până la 65 de ani (încă 45 de ani), investiţia la 4.75%, dobândă reală anuală cumulată la cotizaţiile sale, presupunând că acestea cresc anual cu 3.2% până în momentul pensionării, *ar face ca fondul de capital format astfel să ajungă la 406,76 milioane de pesetas în termenii actuali ai puterii de cumpărare...*, cifră la care se ajunge graţie dobânzii compuse care este cea care trebuie să se aplice, deoarece se presupune că nu există nicio retragere de resurse. Este clar că, dacă aceste cifre ar fi cunoscute de către muncitori, presiunea în favoarea unei privatizări a Securităţii Sociale ar fi foarte mare din partea lor (exemplul a fost adaptat după cel propus în cartea scrisă de Joaquín Trigo Portela şi Carmen Vázquez Arango, *La economía irregular,* Barcelona, 1983, publicată de către Servicio Central de Publicaciones de la Generalitat de Cataluña, pag. 181-190).

[243] A se vedea interesantul articol al lui Stuart Butler şi Peter Germanis «Achieving Social Security Reform: A «Leninist" Strategy», *The Cato Journal*, vol. 3, Nr. 2, toamna 1983, pag. 547-556.

[244] Recomand cu căldură, în legătură cu ce s-a discutat în acest subcapitol, cartea editată de către Peter J. Ferrara, *Social Security; Prospects for Reform*, Cato Institute, Washington, 1985.

4. Este vorba de a construi o *coaliție de interese* care să fie suficient de largă şi puternică pentru a presa în direcția Securității Sociale. Grupurile mai semnificative care pot forma parte din această coaliție sunt următoarele: lumea antreprenorială, deoarece ar fi primul beneficiar al reformei Securității Sociale, ca o consecință a marii creşteri a economiilor şi sporirii ofertei de resurse financiare care ar motiva apariția unui sistem de planuri de pensii private şi care ar facilita şi ar ieftini enorm finanțarea proiectelor antreprenoriale.
   Trebuie să evidențiem că principalul interes al lumii antreprenoriale este acesta şi nu aparenta reducere a costurilor care ar motiva o reducere a contribuțiilor, reducere a contribuțiilor care, pe de o parte, pare imposibilă pe termen scurt, deoarece, în orice caz, ar trebui să crească pentru a face posibilă finanțarea actualelor prestații şi începerea constituirii fondurilor de pensii corespunzătoare. Singurul lucru care se prefigurează, prin urmare, este un transfer al actualului nivel al contribuțiilor sau o parte a acestora de la sistemele publice la sistemele private. În acest sens, este esențial ajutorul de a identifica care sunt adevăratele interese ale întreprinzătorului în domeniul Securității Sociale, deoarece actuala postură a multor întreprinzători în această chestiune nu este foarte încurajatoare.
   În lumea antreprenorială se remarcă instituțiile financiare, băncile, companiile de asigurări de viață, casele de economii etc., ca principale entități interesate în dezvoltarea planurilor de pensii private. Nu este vorba doar că le convine lărgirea noilor piețe, ci că ele sunt instituțiile care, prin natura lor, trebuie să fie la înălțimea circumstanțelor într-un moment atât de important precum cel care se apropie.
   Finalmente, grupul evident interesat de reformă este cel constituit de către marea masă a muncitorilor activi mai tineri sau îndepărtați de momentul pensionării, care sunt cei care, fără nicio îndoială, vor suporta, de multe ori pe nedrept, povara tot mai apăsătoare a finanțării Securității Sociale, dacă aceasta nu se reformează.
5. *În fine, este necesară slăbirea opoziției.* Nu există o formă mai bună de slăbire a opoziției celor care se opun reformei sistemului actual al

Securității Sociale decât făcând paşi pe calea corectă a privatizării acestuia arătând publicului inexorabilele consecințe negative ale sistemului actual şi avantajele pe care le propune. Orice reformă a Securității Sociale în direcția corectă, indiferent cât de modestă este, va evidenția marile avantaje pe care planurile de pensii private le au deja în acele țări în care s-a atins un nivel de dezvoltare apreciabil şi care creează nişte interese sociale în favoarea menținerii şi expansiunii sale cărora le este foarte dificil de rezistat. În plus, educarea publicului poate iniția nişte cereri sociale care se vor sprijini pe sistemul actual, slăbindu-i rezistența.

În orice caz, este necesar să nu întrerupem acțiunea nici măcar în perioadele de control ale guvernării partidelor intervenționiste şi asta deoarece inclusiv guvernele socialiste se văd forțate să adopte măsuri nepopulare de reformă care, deşi timide, sunt orientate în direcția bună. Mai mult decât atât, chiar perioadele de opoziție sunt cele în care este necesară stabilirea de strategii de rezistență, clarificare a conceptelor şi obiectivelor pentru a putea fi duse până la capăt.

Problema asistenței sanitare

Se argumentează deseori că există importante motive care determină existența unei asigurări de boală obligatorii care să mențină un nivel înalt al sănătății publice, să evite extinderea bolilor contagioase şi să minimizeze posibilitatea ca un cetățean să devină, datorită stării de sănătate precare, o povară publică. Ei bine, faptul după care ar trebui să existe o asigurare de boală obligatorie *nu implică în niciun fel ca aceasta să fie furnizată în regimul monopolului de stat.* Dimpotrivă, există puternice rațiuni contra monopolului statal în domeniul asigurării sănătății precum şi argumente copleşitoare care se opun existenței unei asistențe sanitare totale şi gratuite.

Argumentarea în favoarea serviciului medical gratuit conține în mod normal grave şi fundamentale erori. În primul rând, se bazează pe supoziția conform căreia necesitatea asistenței medicale ar putea fi stabilită

pe baze obiective şi trebuie furnizată în fiecare caz, indiferent de orice considerație economică; în al doilea rând, că respectiva acoperire este, sub aspect financiar, posibilă, ținând cont că un serviciu medical complet se traduce normalmente într-o restaurare a eficacității muncii sau capacității productive a muncitorilor beneficiari, de unde se trage concluzia că astfel sistemul se „autofinanțează".

Totuşi, trebuie să remarcăm că nu există vreun barem obiectiv pentru a judeca îngrijirea şi eforturile necesare în fiecare caz particular[245]. Pe măsură ce medicina progresează, se evidențiază tot mai clar că *nu există limite* pentru suma care s-ar putea cheltui cu privire la ceea ce s-ar putea face obiectiv în domeniul sănătății.

Mai mult decât atât, trebuie semnalat că, în valorizarea individuală de fiecare zi, nu este clar că are o *prioritate absolută* asupra tuturor celorlalte necesități, tot ce se poate face pentru a asigura sănătatea şi viața. Plecând de la considerații diferite, acceptăm constant riscuri şi decidem dacă o anumită prevedere este sau nu rentabilă, analizând dacă este mai bine să acoperim riscul sau alte nevoi. *Nici omul cel mai bogat nu se supune, în mod normal, tuturor exigențelor pe care cunoaşterea medicală le semnalează în favoarea sănătății, deoarece alte nevoi îi absorb timpul, energiile şi resursele.*

Fiecare trebuie să decidă, prin urmare, în fiecare caz particular, dacă merită efortul adițional al unei alocări suplimentare de resurse în favoarea sănătății. Chestiunea esențială este dacă subiectul afectat trebuie să fie cel care trebuie să decidă dacă este îndreptățit, printr-un sacrificiu adițional,

[245] Din nou, primul economist care a afirmat acest fapt a fost Ludwig von Mises, pentru care „there is no clearly defined frontier between health and illness. Being ill is not a phenomenon independent of conscious will and of psychic forces working in the subconscious". Şi conchide că „by weakening or completely destroying the will to work, social insurance creates illness and inability to work. In short, it is an institution which tends to encourage disease and to intensify considerably the physical and psychic results of accidents and illnesses". Ludwig von Mises, *Socialism, An Economic and Sociological Analysis*, pag. 431-432.

să primească o mai mare atenţie sau dacă o asemenea decizie trebuie să fie adoptată în numele său de către stat[246].

Soluţia ideală, din punct de vedere liberal, în domeniul asistenţei sanitare este, prin urmare, foarte asemănătoare soluţiei deja argumentate în relaţie cu sfera prestaţiilor economice ale Securităţii Sociale. Obiectivul ideal ar consta în faptul ca fiecare, pe cont propriu, să stabilească un regim de asistenţă sanitară pe care îl apreciază ca fiind cel mai adecvat, comparând costurile fiecărei posibilităţi de acoperire şi luând o decizie în fiecare caz în virtutea circumstanţelor şi preferinţelor personale. Rolul statului, ca întotdeauna, ar trebui să rămână redus la menţinerea unui nivel public de asistenţă sanitară cu caracter asistenţial pentru acele persoane care, din lipsa resurselor, nu ar putea să-şi garanteze nivelul minimal de asistenţă sanitară determinat *a priori*[247].

Experienţa altor ţări indică faptul că piaţa este capabilă să furnizeze, prin intermediul companiilor de asigurări de boală, cooperative de ajutor reciproc private şi spitale particulare, o medicină liberă şi privată care să confere standarde de sănătate foarte înalte.

În privinţa schemei ideale de asistenţă sanitară poate fi considerat un proiect de reformă practic şi posibil de realizat din punct de vedere politic

---

[246] „In a field that is undergoing as rapid change as medicine is today, it can, at most, be the bad average standard of service that can be provided equally for all. Where systems of state medicine operate, we generally find that those who could be promptly restored to full activity have to wait for long periods because all the hospital facilities are taken up by people who will never again contribute to the needs of the rest." F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, pag. 299-300.

[247] Un sistem de bonuri (vouchere) sau, mai bine, un sistem mixt de bonuri şi contractare privată ar putea să se dezvolte uşor pentru a privatiza sistemul asigurărilor de sănătate, fără a prejudicia pe cineva şi reducând semnificativ costurile excesive şi ineficienţele actuale. Din ampla literatură apărută în acest domeniu, menţionăm: Goodman, J.C. şi Musgrave, G. L., *Patient Power; Solving America's Health Care Crisis*, Cato Institute, Washington 1992; *Health Care in America; The Political Economy of Hospitals and Health Insurance*, ed. H.E. Frech III, Pacific Research Institute for Public Policy, San Francisco 1988; Bast, J.L., Rue, R.C. y Wesburg, S.A., *Why We Spend Too Much on Health Care,* The Heartland Institute, Chicago 1992; iar cu privire la situaţia Regatului Unit, toate publicaţiile Institute of Economic Affairs referitoare la subiect.

pe termen scurt cel în care se permite ca *gestiunea* asistenței sanitare să revină sectorului privat. Monopolul statal asupra asistenței sanitare nu este cea mai bună garanție a eficacității, flexibilității şi rapidității. Prețul de plătit pe termen lung va fi, cu siguranță, mult mai ridicat în eficacitate, costuri şi calitatea prestațiilor. Este necesară, din contră, favorizarea naşterii organizațiilor nemonopolistice de natură privată a căror concurență să garanteze eficacitatea iar aceasta să poată fi verificată prin comparație cu a tuturor celorlalte.

Sistemele monopoliste de asistență sanitară constituie mereu o amenințare la adresa libertății, prin puterea exclusivă de prestare a serviciilor şi a deciziilor asupra sănătății individuale pe care respectivele sisteme, fără îndoială, o reprezintă şi care implică mereu grave limitări pentru indivizil, din partea celor care le conduc. Este evident că într-un sistem democratic nu poate fi disprețuită capacitatea de alegere a indivizilor, supunând-o tutelei de fier a statului în materie de sănătate, fără a atenta la fundamentele sistemului democratic de o manieră fundamentală; în plus, nu se poate ignora faptul că sistemul monopolului statal în domeniul sănătății nu este cel mai eficient pentru a procura rapidul avans al medicinei precum şi dezvoltarea tehnicii şi investigației, care, după cum este bine cunoscut, îşi obține succesele doar ca rezultat al inițiativelor private.

Pe scurt, politica liberală trebuie să fie contra socializării medicinei şi în favoarea gestionării nivelurilor de asistență sanitară considerate de bază prin instituții private care concurează între ele pe piață.

10 Băncile centrale şi sistemul bancar liber cu rezerve fracționare. O analiză critică din perspectiva Şcolii Austriece[248]

Teoria monedei, a creditului bancar şi a pieţelor financiare constituie provocarea teoretică cea mai importantă pentru ştiinţa economică în pragul secolului al XXI-lea. De fapt, nu este o îndrăzneală să afirmăm că, fiind acoperit „golul teoretic" pe care îl reprezenta analiza socialismului, domeniul cel mai ignorat şi, în acelaşi timp, cel mai important ar putea să fie cel monetar. După cum bine a arătat Friedrich A. Hayek[249], în acest domeniu domnesc erorile metodologice, ignoranţa teoretică şi, ca o consecinţa a ei, coerciţia sistematică de origine guvernamentală. Relaţiile sociale în care sunt implicaţi banii sunt de departe cele mai abstracte şi mai dificil de înţeles, deoarece cunoaşterea socială generată şi implicată de către acestea este cea mai vastă, complexă şi greu de însuşit, ceea ce face ca exercitarea sistematică a coerciţiei de către guverne şi băncile centrale în acest domeniu să fie cea mai dăunătoare. Pe deasupra, înapoierea intelectuală a teoriei monetare şi bancare nu a încetat să producă grave

[248] Publicat iniţial în *Review of Austrian Economics*, vol. 8, nr. 2 (1995), pp. 25-38. Autorul dedică acest articol lui James M. Buchanan, mulţumindu-i astfel pentru faptul de a-l fi apărat public şi a-l fi încurajat în susţinerea acestor idei la Reuniunea Regională a Societăţii Mont Pelerin de la Rio de Janeiro, septembrie 1993. Autorul mulţumeşte, de asemenea, lui Murray N. Rothbard care s-a străduit să facă această expunere mai clară.

[249] F.A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1989, pp. 102-104.

efecte asupra evoluției economiei mondiale, cum o dovedesc faptele de la momentul acesta; în ciuda tuturor sacrificiilor făcute pentru însănătoşirea economiilor occidentale după criza anilor 1970, s-a căzut, inevitabil, din nou, în aceleaşi erori ale lipsei controlului financiar şi monetar care au permis apariția inexorabilă a unei noi recesiuni mondiale de o magnitudine considerabilă.

Pe de altă parte, faptul că excesele monetare şi financiare şi-au avut originea în politicile presupus liberale din Statele Unite şi Marea Britanie, din a doua jumătate a anilor 1980, face şi mai dramatică importanța evoluției teoriei pentru a evita ca, inclusiv în zona liberală, lideri precum Reagan şi Thatcher să poată comite în viitor aceleaşi erori şi să fie capabili să identifice clar sistemul monetar şi bancar cu adevărat compatibil cu o societate liberă. Este vorba, pe scurt, de a dezvolta nimic altceva decât un program de cercetare care să arate care ar trebui să fie sistemul monetar şi bancar al unei societăți libere (sistem care, după toate evidențele, nu este foarte clar pentru liberali).

În prezentul capitol, cu obiectivul atât de a propune o nouă abordare în analiza problemelor teoriei monetare şi bancare, cât şi de a da naştere unei noi dispute intelectuale asupra lor, vom reconsidera, dintr-un punct de vedere nou, anumite aspecte ale polemicii doctrinare între partizanii băncii libere şi apărătorii băncii centrale, precum şi motivele pentru care se poate considera că instituția băncii centrale nu este un rezultat spontan şi evolutiv al pieței, pentru a termina concluzionând care ar trebui să fie, în opinia noastră, sistemul monetar şi bancar într-o societate liberă. Sperăm, de asemenea, ca părerile noastre să arunce ceva lumină în multe probleme concrete de politică economică de mare actualitate, între care se situează, fără niciun dubiu, datorită importanței sale, viitoarea evoluție a sistemului monetar european.

Disputa dintre teoreticienii băncii libere şi cei ai băncii centrale

Vom începe cu analiza polemicii doctrinare dintre partizanii băncii centrale şi cei ai băncii libere, precizând din capul locului, împotriva a ceea ce s-a crezut uneori, că o asemenea polemică nu coincide în întregime cu cea din secolul al XIX-lea dintre teoreticienii aşa-numitei „şcoli monetare" (currency school) şi cei ai aşa-zisei „şcoli bancare" (banking school). De fapt, mulți apărători ai libertății bancare şi-au fondat argumentele pe înşelătoarele şi defectuoasele argumente inflaționiste ale „şcolii bancare", în timp ce cei mai mulți teoreticieni ai „şcolii monetare" pretindeau să-şi atingă obiectivele de solvență financiară şi stabilitate economică prin crearea unei bănci centrale care să pună capăt abuzurilor.

Totuşi, de la început au existat teoreticieni ai „şcolii monetare" care au considerat mereu imposibil şi utopic de crezut că banca centrală nu va înrăutăți şi mai mult lucrurile. Ei care au fost conştienți de faptul că maniera de a pune capăt producerii de mijloace fiduciare şi a obține stabilitatea monetară era prin intermediul unui sistem bancar liber supus, la fel ca toți ceilalți agenți economici, principiilor tradiționale ale dreptului civil şi comercial. Pe de altă parte, paradoxal, majoritatea apărătorilor postulatelor „şcolii bancare" au sfârşit prin a accepta ca bine-venită înființare unei bănci centrale care, în calitate de împrumutător de ultimă instanță, venea să garanteze şi să perpetueze privilegiile expansioniste ale unei bănci private care, de fiecare dată cu mai mult efort, pretindea să renunțe la înțelegerile sale şi să se dedice profitabilei „afaceri" de a crea bani fiduciari prin intermediul expansiunii creditului, fără să se preocupe excesiv de problemele de lichiditate datorită ajutorului băncii centrale.

Este important să evidențiem faptul că cei mai mulți dintre teoreticienii „şcolii monetare" (*currency school)* nu au fost, totuşi, capabili să aprecieze că aceleaşi efecte pe care le atribuiau, în mod corect, libertății de emisiune a monedei fiduciare sub forma biletelor de către bănci s-ar reproduce de o formă identică, doar că de o manieră mai ocultă, mai vicleană şi, prin urmare, mai periculoasă, în relație cu „afacerea" de concesionare a

creditelor sub o formă expansionistă pe baza depozitelor la vedere din bănci. Pe deasupra, aceşti teoreticieni s-au înşelat propunând ca cea mai adecvată politică punerea în practică a unei legislații care să termine cu libertatea de emisiune a biletelor fără acoperire, precum şi constituirea unei bănci centrale pentru a apăra principiile monetare cele mai solvente.

Doar Ludwig von Mises, urmând tradiția lui Cernuschi, Hübner şi Michaelis, a fost capabil de a-şi da seama că prescripția în favoarea băncii centrale a teoreticienilor „şcolii monetare" era eronată şi că unica modalitate de a atinge principiile monetare ale şcolii era prin intermediul unui sistem bancar liber supus, fără privilegii, dreptului privat. Acest eşec al majorității teoreticienilor „şcolii monetare" a fost fatal, deoarece nu doar că a determinat ca Legea lui Peel din 1844, în ciuda bunelor sale intenții, să uite a elimina, cum a făcut în relație cu biletele de bancă, crearea creditului fiduciar, dar, pe deasupra, a justificat crearea unui sistem al băncii centrale care, apoi, şi mai ales din cauza influenței negative a teoreticienilor „şcolii bancare" precum Marshall şi Keynes, a sfârşit prin a fi utilizat cu ajutorul teoriilor eronate ale acestor prestigioşi economişti, pentru a justifica şi impulsiona nişte politici ale lipsei de control monetar şi ale abuzului financiar mult mai rele decât acelea cărora doreau să le caute un remediu.

Evoluția sistemului bancar şi a băncii centrale

Banca centrală nu reprezintă un produs natural al dezvoltării sistemului bancar[250], ci, dimpotrivă, apare impusă prin coerciție din exterior ca rezultat al acțiunii guvernamentale, dând naştere, în consecință, unei serii de accidente istorice, unui sistem monetar şi financiar foarte diferit de cel care ar fi apărut spontan dacă s-ar fi menținut un sistem bancar liber supus, fără privilegii, dreptului privat, ne-interferat, neconstrâns de către guvern prin intermediul băncii centrale. Este imposibil să ştim ce cunoaştere şi ce instituții ar fi creat întreprinzătorii din domeniul bancar

[250] Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, Indianapolis, IN: Liberty Press, 1990, capitolul 12, p. 169.

dacă ei ar fi supuşi principiilor generale de drept şi nu coerciției statului[251]. Ne putem imagina un sistem extins de fonduri de investiții în care „depozitele" curente ar fi fost investite şi beneficiind de o mare lichiditate, dar fără garanția returnării unei valori similare (care ar fi fost supusă evoluției valorii de piață); o rețea de entități furnizoare de servicii de plăți şi gestiune etc., ce operează în condiții de liberă competiție şi care percepe comisioane pentru serviciile oferite; şi, separat, *fără vreo legătură cu creditarea*, o serie de instituții private specializate în conceperea şi oferirea diferitelor tipuri de bani privați (în schimbul unor mici comisioane pentru serviciile furnizate)[252].

Sistemul băncii centrale nu este decât rezultatul logic şi inevitabil al introducerii treptate şi clandestine de către bancherii privați, în istorica lor complicitate cu guvernele, a sistemului bancar cu rezervă fracționară. În acest domeniu este esențial să nu alunecăm în capcana intelectuală în care alunecă majoritatea teoreticienilor apărători ai sistemului băncii libere, care, cu excepția onorabilă a lui Mises şi a altor câtorva [253], nu îşi dau seama că unica modalitate de a ajunge la un sistem veritabil de bancă liberă este restabilirea principiului juridic conform căruia trebuie menținut

---

[251] Israel M. Kirzner (*Discovery and the Capitalist Process*, The University of Chicago Press, Chicago 1985, p. 168).

[252] F.A. Hayek, *Denationalization of Money: The Argument Refined*, ediția a doua lărgită, Institute of Economic Affairs, London 1978, pag. 119-120. Hayek conchide că „I expect that it will soon be discovered that the business of creating money does not go along well with the control of large investment portfolios or even control of large parts of industry" (pag. 119-120). Totuşi, mă tem că Hayek nu recunoaşte pe deplin faptul (esențial în teoria monetară a lui Mises) că banii de piață liberă trebuie să fie bani-marfă, că banii în competiție sunt inadecvați calității de mijloc de schimb, deoarece piața liberă conduce spre existența unui ban-marfă universal.

[253] Înainte de Mises, autorul cel mai important care a apărat acest principiu a fost David Hume în eseul său „On Money" (1752), unde afirmă că „no bank could be more advantageous, than such a one as locked up all the money it received, and never augmented the circulating coin, as is usual, by returning part of its treasure into commerce" (David Hume, *Essays: Moral, Political and Literary*, Liberty Classics, Indianapolis 1985, pag. 284-285).

sub formă de rezervă 100% cantităţile de bani primite sub forma depozitelor la vedere.

În ultimă instanţă, este vorba de a aplica domeniului bancar şi monetar această idee fecundă a lui Hayek conform căreia de fiecare dată când se încalcă o regulă tradiţională de comportament, fie prin coerciţia instituţională a guvernului, fie prin acordarea de către acesta a privilegiilor speciale anumitor persoane sau entităţi, mai devreme sau mai târziu vor apărea consecinţe dăunătoare şi nedorite asupra procesului spontan de cooperare socială.

Norma tradiţională de comportament încălcată în cazul afacerilor bancare este principiul de drept conform căruia, în contractul de depozit al monedei fungibile, tradiţionala obligaţie a *custodiei* care este un element esenţial în orice depozit ne-fungibil se materializează în exigenţa ca, în orice moment, să se menţină o rezervă de 100% din cantitatea de monedă fungibilă primită în depozit, încât orice act de folosire a acestor bani, mai concret acordarea de credite, presupune violarea acestui principiu şi, pe scurt, un act ilegitim de însuşire necuvenită.

În tradiţia juridică a Europei Continentale, există un principiu bine stabilit, care datează încă din timpul vechiului drept roman, conform căruia custodia în depozitele neregulate constă în obligaţia de a avea întotdeauna la dispoziţia deponentului o sumă egală cu cea primită. Custodele unui depozit trebuie „să aibă întotdeauna la dispoziţie lucrurile în cantitatea şi de calitatea primite", chiar dacă ele sunt reînnoite sau substituite în mod continuu. Pentru bunuri fungibile precum banii, această cerinţă este echivalentă cu existenţa continuă a lucrului *in individuo* în cazul bunurilor nefungibile[254]. Acest principiu legal general care

[254] În privinţa consideraţiilor juridice asupra principiului legal tradiţional în chestiune a se vedea atât Titlul 3, Cartea 16, din *Digeste*, în special paragrafele 7 şi 8 asupra falimentului bancherilor (*El Digesto de Justiniano* 1 – 1968, p. 606-617, mai ales p. 612, publicat de Aranzadi, Pamplona, 1968), dar şi argumentul rafinat al iezuitului spaniol Luis de Molina, pentru care bancherul ce practică rezerve fracţionare *„păcătuieşte* prin periclitarea propriei sale capacităţi de a-şi achita datoriile, chiar dacă pe termen lung nu suferă nici o dificultate legală, deoarece speculaţiile sale cu fondurile clientului au fost reuşite" (citat din *De*

presupune o rezervă bancară de 100% a fost susținut, inclusiv în acest secol, de jurisprudența franceză şi cea spaniolă.

O hotărâre a Tribunalului din Paris din 12 iunie 1927 a condamnat un bancher pentru delictul de însuşire frauduloasă, deoarece folosise, conform practicii bancare uzuale, fondurile primite spre depozitare de la clienții săi. O altă decizie a aceluiaşi tribunal, din 4 ianuarie 1934, prevedea o sentință similară; de asemenea, trebuie remarcată sentința Tribunalului de Primă Instanță care s-a ocupat de falimentul Băncii din Barcelona, sentință conform căreia capacitatea de a emite cecuri, ce aparține deponentului, implică obligația depozitarului de a avea întotdeauna fonduri la dispoziția titularului de cont curent, ceea ce face inacceptabil ca fondurile depuse în numerar într-un cont curent să poată fi considerate de către bancă ca aparținându-i pentru uz exclusiv[255]. Mai putem adăuga faptul că „însuşirea frauduloasă" se produce când se comite actul ilicit (împrumutarea sumei depuse) şi nu atunci când, după mult timp, este descoperit (în general de către deponent, la ghişeul unei bănci ce nu îi poate înapoia banii depuşi). Mai mult, nu putem accepta argumentul desuet conform căruia „legea numerelor mari" ar permite băncii să acționeze în siguranță cu o rezervă fracționară, deoarece probabilitatea unei retrageri atipice a depozitelor nu este, din cauza naturii sale, un risc asigurabil.

Teoria austriacă a ciclurilor economice a explicat perfect modul în care însuşi sistemul bancar cu rezerve fracționare generează, endogen şi recurent, recesiuni economice şi, de aici, necesitatea lichidării proiectelor

---

Iustitia et Iure, Maguntiae (1614), în A. Chafuen, *Christians for freedom: Late Scholastic Economics*, San Francisco, CA: Ignatius Press, 1986, p. 146 n. 1-7). De asemenea, a se vedea concluziile rafinate ale lui Pasquale Coppa-Zuccari incluse în lucrarea sa *Il Deposito Irregolare* (Coppa Zuccari, 1901), citat, printre alții, de Joaquin Garrigues în lucrarea sa *Contratos Bancarios*, ediția a doua, Madrid, 1975, p. 365. Toate aceste considerații se aplică, de asemenea, aşa-numitelor operațiuni financiare cu convenție de răscumpărare în orice moment la valoarea nominală (şi nu la un preț ulterior al pieței, care este fluctuant), pentru că ele ascund, folosind legea în mod fraudulos, adevărate contracte de depozit.

[255] *Ibid*., pp. 367-368.

de investiţii greşit iniţiate, a rambursării împrumuturilor fiduciare şi a retragerii masive a depozitelor. Or, după cum ştiu toţi teoreticienii asigurărilor, consecinţele unui eveniment (o retragere neobişnuită de depozite) care nu este total independent de „asigurarea" însăşi (rezervă fracţionară) nu sunt tehnic asigurabile, din cauza *hazardului moral*[256].

De-a lungul istoriei, bancherii au fost foarte tentaţi să violeze regula tradiţională de conduită sus-menţionată, folosind banii deponenţilor în beneficiul personal[257]. Iniţial, acest fapt s-a petrecut cu reţinere şi în secret, deoarece bancherii aveau încă sentimentul că acţionează incorect. Aşa ceva s-a întâmplat, de exemplu, cu Banca din Amsterdam, care, din motivul menţionat anterior, îşi desfăşura activităţile, după spusele lui Sir James Steuart, în cea mai mare taină[258]. Trebuie spus că întregul prestigiu al Băncii Amsterdam se baza pe convingerea publică după care ea menţinea o rezervă de 100%, un principiu pe care, cu doar 15 ani înainte, David Hume îl credea în vigoare[259]. În 1776, Adam Smith menţiona că, la acel moment, Banca din Amsterdam continua să spună că menţine o rată a lichidităţii de 100%[260].

---

[256] În ceea ce priveşte distincţia esenţială între probabilitatea de clasă (obiectivă), care poate fi asigurată, şi probabilitatea evenimentului unic, influenţat şi determinat de acţiunea umană (care nu poate fi asigurat), a se vedea Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, a treia ediţie revizuită, Chicago, IL: Henry Regnery, 1966, p. 106-115 şi Jesús Huerta de Soto, *Socialismo, Cálculo Económico y Función Empresarial*, Madrid: Unión Editorial, 1992, p. 46-48.

[257] Tentaţia era imensă şi aproape irezistibilă, dată fiind profitabilitatea ei. Trebuie să ne reamintim că, în ultimă analiză, sistemul bancar cu rezerve fracţionare constă în a da credite din nimic, cu cerinţa ca debitorii să le ramburseze în bani reali şi, pe deasupra, cu dobândă!

[258] James Steuart, *An Inquiry into the Principles of Political Economy: Being an Essay on the Science of Domestic Policy in Free Nations*, London: A. Miller şi T. Caddell in the Strand, 1767, vol. 2, p. 301.

[259] David Hume, 'Of Money', p. 284.

[260] „The Bank of Amsterdam professes to lend out no part of what is deposited with it, but for every gilder which it gives credit in its books, to keep in its repositories the value of a gilder, either in money or bullion". Adam Smith, *The Wealth of Nations*, London: W. Strahan and T. Caddell in the Strand, 1776, vol. 2, cartea 4, cap. 3, p. 72.

Mai târziu, bancherii au obținut ca violarea acestui principiu tradițional de drept să se facă deschis şi legal, atunci când ei au fost suficient de norocoşi să obțină de la guvern *privilegiul* folosirii unei părți din banii deponenților în beneficiul lor (în general sub forma creditelor, de cele mai multe ori acordate, în primă fază, chiar guvernului). În acest fel, a apărut relația de complicitate şi coaliția de interese care există acum tradițional între guverne şi bănci, explicând perfect relația de „înțelegere" şi „cooperare" intimă care există între cele două tipuri de instituții şi care, în zilele noastre, poate fi observată, cu foarte puține nuanțe, în toate țările occidentale, la orice nivel. Mai mult decât atât, bancherii şi-au dat seama rapid că violarea sus-menționatului principiu legal tradițional dă naştere unei activitați financiare foarte profitabile pentru ei, dar care necesită întotdeauna existența unui furnizor de împrumuturi de ultimă instanță (bancă centrală), care să ofere lichiditățile necesare în momentele dificile care, după cum arăta experiența, apăreau neîncetat[261].

Sistemul bancar cu rezervă fracționară, banca centrală şi teoria ciclurilor economice

Nefastele consecințe sociale ale acestui *privilegiu* conferit bancherilor (însă, niciunui alt individ sau entitate) nu au fost, totuşi, perfect înțelese până la dezvoltarea, de către Mises şi Hayek, a aşa-numitei Teorii Austriece a

[261] Este interesant de remarcat cum bancherii şi-au folosit toată influența şi puterea lor socială (enormă, având în vedere numărul mare al persoanelor ce primeau împrumuturi sau erau deținători de acțiuni bancare), pentru a împiedica şi descuraja depunătorii să-şi retragă depozitele, sperând inutil să evite criza. Astfel, senatorul de Pennsylvania, Condy Raguet, conchidea că presiunea era aproape irezistibilă şi că „un om independent, care nu era nici acționar, nici debitor şi care s-ar fi aventurat să constrângă băncile să facă dreptate, ar fi fost persecutat ca un inamic al societății". *Letter from Raguet to Ricardo*, 18 April 1821, publicată în David Ricardo, *Minor Papers on the Curreney Question* 1805–1823, Jacob Hollander (ed.), Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1932, pp. 199–201; citată în Murray N. Rothbard, *The Panic of 1819: Reactions and Policies*, New York: Columbia University Press, 1962, pp. 10–11.

Ciclului Economic[262]. Pe scurt, ceea ce teoreticienii Şcolii Austriece au evidenţiat a fost că insistenţa în a urmări obiectivul teoretic imposibil (din punctul de vedere juridic-contractual şi tehnico-economic) de a oferi un contract care să combine simultan cele mai bune caracteristici ale fondurilor de investiţii (în special, cea care constă în posibilitatea de a obţine dobândă din „depozitele" realizate) cu contractul tradiţional de depozit (care prin definiţie trebuie să permită retragerea valorii sale nominale în orice moment), mai devreme sau mai târziu, dar inevitabil, va produce inevitabile ajustări spontane, mai întâi, sub forma expansiunilor necontrolate a ofertei monetare, inflaţiei, proastei şi generalizatei alocări a resurselor productive la nivel economic, şi apoi, în ultimă instanţă, recesiune, lichidarea erorilor induse de către expansiunea creditului în structura productivă şi şomaj masiv.

Este important să ne dăm seama că privilegiul acordat băncii de a putea să-şi exercite activitatea cu un coeficient de rezervă fracţionară implică un evident atentat la adresa unei corecte definiri şi apărări a drepturilor de proprietate ale deponenţilor din partea autorităţilor guvernamentale. Aceasta generează inevitabil, mereu atunci când nu se definesc adecvat drepturile de proprietate, un efect tipic de „tragedie a bunurilor comune" în virtutea căruia băncile sunt mereu înclinate să încerce să continue şi să extindă baza de creditare în faţa competitorilor săi. Însă sistemul monetar fondat pe rezervă fracţionară tinde spre o expansiune din ce în ce mai necontrolată, deşi este supravegheat de către banca centrală care, spre deosebire de ce s-a întâmplat până acuma, se preocupă serios să controleze şi să pună limite acestei expansiuni. Cu privire la acest aspect, Anna J. Schwartz ajunge la concluzia că mulţi dintre teoreticienii moderni ai sistemului de bancă liberă nu reuşesc să înţeleagă că mecanismul lichidării

[262] O scurtă expunere a Teoriei Austriece a Ciclului Economic, precum şi o bibliografie semnificativă asupra subiectului, poate fi găsită în J. Huerta de Soto, «La teoría austriaca del ciclo económico», publicată iniţial în *Moneda y Crédito*, nr. 152, Madrid, martie 1980, şi reeditat în volumul I în J. Huerta de Soto, *Lecturas de Economía Política*, Unión Editorial, Madrid 1986, pag. 241-256. A se consulta, de asemenea, *Money, Bank Credit, and Economic Cycles*, Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 2006.

interbancare pe care îl propun nu acționează ca o frână a expansiunii creditului dacă toate băncile, într-o măsură mai mică sau mai mare, decid să-şi extindă creditarea de o manieră simultană[263]. Acest fenomen, care fusese remarcat de către Ludwig von Mises, în strălucita sa expunere a sistemului de bancă liberă[264], a fost cel care m-a determinat să caut explicația sa în tipicul proces de „tragedie a bunurilor comune", pe de altă parte evident, deoarece întregul proces de expansiune îşi are originea, cum am văzut, într-un *privilegiu* contrar dreptului de proprietate, iar fiecare bancă îşi internalizează toate beneficiile expansiunii creditului, transferând costurile corespunzătoare asupra întregului sistem. Un mecanism de compensare interbancară poate pune capăt, într-un sistem de bancă liberă cu rezervă fracționară, inițiativelor individuale şi izolate de expansiune, dar este inutil dacă toți, într-o măsură mai mică sau mai mare, se lasă duşi de „optimism" în acordarea creditelor.

Propunerea de a stabili un sistem bancar cu un coeficient de rezervă de 100% se regăseşte inclusă în prima ediție a *Teoriei monedei şi a creditului*, publicată de către Mises în 1912, în care economistul austriac ajunge la concluzia că „este evident că unica manieră de a elimina influența umană asupra sistemului de creditare o reprezintă suprimarea întregii emisiuni ulterioare de mijloace fiduciare. Concepția fundamentală a Legii lui Peel trebuie să continue de o manieră şi mai efectivă față de ce s-a întâmplat în Anglia acelei perioade şi trebuie să includă emisiunea creditului printre interdicțiile legislative"[265]. Ulterior, Mises revine asupra subiectului de o formă şi mai explicită (1928)[266] în Apendix-ul *Monetary Reconstruction* pe care îl încorporează în ediția engleză a *The Theory of Money and Credit*

[263] A se vedea articolul ei, „The Theory of Free-Banking", prezentat la întâlnirea regională a Societătii Mont Pelerin la Rio de Janeiro în septembrie 1993, în special pagina 5.
[264] Mises, *Human Action*, pp. 648–88.
[265] Ludwig von Mises, *The Theory of Money and Credit*, Indianapolis, IN: Liberty Press, 1980, p. 447.
[266] Ludwig von Mises, 'Monetary Stabilization and Cyclical Policy', în *On the Manipulation of Money and Credit*, Irvington-on-Hudson, NY: Free Market Books, 1978, pp. 167–168.

(1953), unde se arată expres că „problema principală este ca guvernul să nu mai fie în poziția de a creşte cantitatea de bani în circulație şi suma de bani scripturali ce nu sunt în întregime – adică 100% - acoperiți de depozite plătite de public”[267]. Ulterior, Hayek se referise deja în 1937[268] la această chestiune şi, la fel ca Mises, propune libertatea de alegere a monedei şi a sistemului bancar ca un mijloc pentru a obține, în ultimă instanță, un sistem bancar bazat pe un coeficient de casă de 100%[269]. După Mises, cel care a tratat cu cea mai mare stăruință şi strălucire eliminarea sistemului bancar cunoscut este, fără îndoială, Murray N. Rothbard[270].

Tot aproape de zilele noastre, Maurice Allais a susținut principiul rezervei de 100%, deşi este adevărat că el îl apără ca un mijloc de a facilita politicile monetare ale guvernelor, prevenind expansiunea lor elastică şi distorsionată, datorată sistemului bancar cu rezerve fracționare[271]. Din această perspectivă, Maurice Allais nu face decât să urmeze tradiția deja abandonată a şcolii din Chicago, favorabilă ratei lichidității de 100%, în scopul de a face politicile monetare guvernamentale mai eficiente şi mai predictibile[272]. Deşi politica monetară ar fi mai predictibilă cu un coeficient

---

[267] Mises, *The Theory of Money and Credit*, p. 481.

[268] F.A. Hayek, *Monetary Nationalism and International Stability*, New York: Augustus M. Kelley, 1971, pp. 81–84.

[269] F.A. Hayek, *Denationalization of Money*, pp. 119–120.

[270] A se vedea în special Murray N. Rothbard, *The Case for a One Hundred Percent Gold Dollar*, ediția a doua, Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 1991; *The Mystery of Banking*, New York: Richardson & Synder, 1983; şi articolele sale 'The Myth of Free Banking in Scotland', Review of Austrian Economics, vol. 2, 1988, pp. 229–245, şi 'Aurophobia: or, Free Banking on What Standard?', Review of Austrian Economics, vol. 6, nr. 1, 1992, pp. 99–108.

[271] Maurice Allais, 'Le Retour à l'État du privilège exclusif de la creation monétaire', în *L'Impôt sur le capital et la réforme monétaire*, Paris: Hermann Editeurs, 1985, pp. 200–210; dar şi articolul său 'Les Conditions monétaires d'une économie de marchés: des ensignements du passé aux réformes de demain', Revue d'économie politique, vol. 3, mai/iunie 1993, pp. 319–367.

[272] Această tradiție se lansează cu un pamflet anonim de 26 de pagini asupra „Banking and Currency Reform” pe care, în 1933, l-au făcut să circule Henry C. Simons, Aaron Director, Frank H. Knight, Henry Schultz, Paul H. Douglas, A.G. Hart şi alții; ulterior, acesta devine un articol al lui Henry C. Simons («Rules

de casă de 100%, toţi teoreticienii de la Chicago sunt naivi crezând că guvernul poate şi doreşte să practice o politică monetară stabilă. Această naivitate este similară celei manifestate de teoreticienii moderni ai sistemului bancar liber cu rezerve fracţionare, atunci când cred că mecanismul spontan al caselor de compensare poate frâna expansiunea simultană şi concertată a majorităţii băncilor. *Singura soluţie corectă pentru o societate nesupusă privilegiilor şi ciclurilor economice este, în consecinţă, aceea a unei activităţi bancare libere, dar supuse dreptului, mai precis, cu o rezervă bancară de 100%*.

Sistemul monetar şi bancar într-o societate liberă

În concluzie, principala slăbiciune a majorităţii teoreticienilor apărători ai sistemului băncii libere este aceea de a nu-şi da seama că este teoretic consubstanţială propunerii lor exigenţa unui coeficient de rezervă de 100% şi, mai concret, de a nu fi apreciat că toate defectele pe care apărătorii băncii centrale le semnalează sistemului de bancă liberă îşi pierd conţinutul şi dispar complet dacă se ţine seama de principiile tradiţionale de drept. Cu alte cuvinte şi folosind expresiile lui Mises, este vorba de a supune băncile principiilor tradiţionale ale dreptului civil şi comercial, conform cărora fiecare individ şi orice firmă trebuie să-şi îndeplinească obligaţiile în acord strict cu elementele convenite ale contractului[273].

Această eroare este destul de generalizată şi afectează, în principal, interesanta şi ampla literatură care s-a dezvoltat începând cu marele ecou

---

versus Authorities in Monetary Policy», Journal of Political Economy, XLIV, nr. 1, februarie 1936, pag. 1-30), Albert G. Hart («The 'Chicago Plan' of Banking Reform», Review of Economic Studies, nr. 2, 1935, pag. 104-116), şi Irving Fisher *(100% Money*, Adelphi Company, New York 1936), şi culminează cu publicarea, în 1959, a cărţii lui Milton Friedman, *A Program for Monetary Stability*, New York: Fordham University Press, 1960.

[273] Ludwig von Mises, *Human Action,* p. 443. Pe scurt, este vorba de a substitui, conform lui Mises, actualul hăţis legislativ privitor la sistemul bancar de tip administrativ cu câteva articole simple şi clare incluse în codul comercial şi penal.

creat de publicarea cărții lui Hayek asupra *Denaționalizării banilor,* precum şi importanta criză economică şi financiară care s-a produs la finalul anilor 1970. Comentariul cel mai important pe care trebuie să îl fac acestei întregi literaturi este că în ea, cu câteva excepții, se profită de multe ori de apărarea sistemului băncii libere pentru a cădea în veleități teoretice personale ale vechii „şcoli bancare", ale cărei principii teoretice eronate au fost evidențiate deja de mult timp. Pe deasupra, în toată această literatură, reprezentată , în primul rând, de lucrările lui White, Selgin şi Dowd[274], printre alții, se uită că, aşa cum s-a argumentat, unica modalitate de a termina cu banca centrală şi excesele sale este de a elimina privilegiul rezervei fracționare de care acum se bucură bancherii privați.

Dacă se doreşte apărarea unui sistem financiar şi monetar cu adevărat stabil pentru următorul secol, care să ne imunizeze într-o măsură cât mai ridicată cu putință față de crize şi recesiuni, ar fi necesar să se statueze: 1) completa libertate de alegere a monedei; 2) sistemul libertății bancare; 3) cel mai important, ca toți agenții implicați în sistemul libertății bancare să fie supuşi şi să îndeplinească, în general, normele şi principiile tradiționale ale dreptului şi, în particular, principiul conform căruia nimeni, nici măcar bancherii, nu trebuie să beneficieze de privilegiul de a împrumuta ceea ce s-a depozitat la vedere (adică, un sistem bancar cu un coeficient de rezervă 100%).

Teoreticienii moderni ai sistemului bancar liber consideră, în mod greşit (datorită, printre altele, lipsei de pregătire juridică), că obligația unei rezerve bancare de 100% ar fi o imixtiune *administrativă* inadmisibilă în libertatea individuală. Ei nu înțeleg că, departe de a implica sistematic

274 Astfel, pot fi consultate, de exemplu, cărțile lui Lawrence H. White, *Free Banking in Britain: Theory, Experience and Debate, 1800-1845* (Cambridge University Press, 1984) şi *Competition and Currency: Essays on Free Banking and Money* (New York University Press, New York, 1989); cele ale lui George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue* (Rowman & Littlefield, Totowa, New Jersey, 1988) şi *The Experience of Free Banking* (ed. alături de K. Dowd, Routledge, London, 1992); şi cele ale lui Kevin Dowd, *The State and the Monetary System* (St. Martin's Press, New York, 1989) şi *Laissez Faire Banking* (Routledge, London, 1993).

coerciția administrativă din partea guvernului, o astfel de regulă, aşa cum s-a arătat, este doar o aplicare a principiului tradițional al *drepturilor de proprietate*. Cu alte cuvinte, ei nu țin cont că faimoasa frază anonimă a unui american citat de Tooke, care spune că „sistemul bancar liber este echivalent cu libera exercitare a escrocheriilor”[275] se aplică sistemului nesupus legii (cel cu rezerve fracționare). În fine, apărarea sistemului bancar liber trebuie făcută nu ca un mijloc de a exploata posibilitățile de profit ale expansiunii creditului, ci ca unul *indirect,* de a se apropia de modelul ideal de sistem bancar liber cu rezervă obligatorie de 100% care, în plus, trebuie aplicat *direct*, cu toate mijloacele juridice disponibile în fiecare circumstanță istorică[276].

Deşi prescripțiile anterioare de politică economică pot părea utopice şi foarte străine de problemele practice care ne frământă, în special în relație cu proiectarea şi gestionarea unui sistem monetar european, tot ele trebuie să ne indice în orice moment care este direcția adecvată pe care ar trebui să o ia reforma, precum şi pericolele de evitat. Astfel, pare clar că trebuie să renunțăm la sistemul cu monede naționale monopoliste care se concurează într-un mediu haotic de rate de schimb flexibile, dar şi de a ne îndrepta către crearea unei bănci centrale europene care să împiedice competiția între monede într-un larg spațiu economic, care să nu înfrunte provocările reformei bancare, care să nu garanteze o stabilitate monetară cel puțin la fel de mare precum cea a celei mai stabile monede naționale în fiecare moment istoric şi care, pe scurt, să presupună un obstacol definitiv pentru efectuarea de reforme ulterioare în direcția bună.

Poate că modelul cel mai practicabil şi mai adecvat este, pe termen scurt şi mediu, introducerea în toată Europa a unei complete libertăți de alegere a monedelor publice şi private înăuntrul şi în afara Comunității, legând monedele naționale care, din motive de obişnuință istorică, să continue a fi utilizate într-un sistem de rate de schimb fixe care să disciplineze

[275] Citat de Mises în *Human Action*, p. 446.
[276] Doar în acest sens trebuie înțeleasă poziția lui Cernuschi, reprodusă de Mises (*Human Action*, p. 446), care încă din 1866 spunea: „Sper ca toată lumea să emită bilete de bancă, tocmai pentru ca nimeni să nu le mai accepte.”

comportamentul politicii monetare din fiecare ţară în condiţii de solvabilitate şi stabilitate, în orice moment istoric. În acest fel, cel puţin ar rămâne deschisă poarta pentru ca, în viitor, fiecare stat-naţiune al CEE să aibă mereu posibilitatea de a avansa în privinţa celor trei linii de reformă monetară şi bancară indicate[277], pentru a continua în direcţia bună leadership-ul său monetar asupra restului partenerilor din Comunitate. (Aceasta şi nu alta pare să fi fost esenţa proiectului apărat de către Margaret Thatcher şi grupul neinspirat numit al „euroscepticilor", în care mă aflu şi eu, care o urmează, pentru viitorul monetar al CEE.)

Este clar că efortul definitiv în privinţa teoriei monetare şi bancare, în lumina istoricei polemici care are loc între partizanii băncii libere şi ai băncii centrale, rămâne încă de făcut. De aceea, mă tem că nu ar fi prea îndrăzneţ să cred că lumea va continua să sufere sub o formă recurentă dăunătoarele recesiuni economice, în timp ce băncile centrale îşi vor menţine monopolul asupra emisiunii de monedă iar privilegiul acordat de către guverne bancherilor va rămâne ne-abolit. Şi, la fel cum începea acest scurt articol, îndrăznesc să spun că, după istorica prăbuşire teoretică şi practică a socialismului, principala provocare teoretică cu care se vor confrunta atât economiştii profesionişti, cât şi iubitorii libertăţii în secolul acesta va consta în lupta cu toate forţele şi împotriva instituţiei băncii centrale, şi contra menţinerii privilegiului de care actualmente se bucură cei care practică o activitate bancară privată, aşa cum este ea înţeleasă astăzi.

[277] Problemele practice ridicate de *tranziţia* de la actualul sistem monetar şi bancar la un sistem în care crearea monedei şi afacerile bancare ar fi total separate de stat au fost analizate şi soluţionate, teoretic, de către Murray N. Rothbard în cartea sa *The Mystery of Banking*, Richardson & Snyder, New York, 1983, pag. 249-269.

11 Teoria băncii libere cu rezervă fracționară: o notă critică[278]

În ultimii cincisprezece ani s-a produs o evidentă renaştere a vechilor doctrine economice ale „Şcolii Bancare" (*Banking School*) sub auspiciile unui grup de teoreticieni care susțin că sistemul băncii libere bazat pe rezerva fracționară nu doar că generează mai puține distorsiuni şi crize economice decât sistemul băncii centrale, dar că, pe deasupra, tinde să le elimine complet. Vom grupa aceşti teoreticieni sub numele de „şcoala băncii libere cu rezervă fracționară"[279]. Această şcoală este formată dintr-o

[278] Publicat inițial sub titlul „A Critical Note on Fractional-Reserve Free Banking" în *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, volum 1, nr. 4, iarna 1998, pag. 25- 49. L-am scris ca răspuns la o polemică doctrinară care a apărut în Statele Unite după publicarea articolului meu „A Critical Analisis of Central Banks and Fractional-Reserve Free Banking from the Austrian Perspective", apărut în *The Review of Austrian Economics,* volum 8, nr. 2, 1995, pag. 25-38. Această lucrare, care critica partizanii moderni ai sistemului bancar cu rezervă fracționară, a fost contestată de către George A. Selgin şi Lawrence H. White în lucrarea lor „In Defence of Fiduciary Media – or, We are *Not* Devo (Lutionists), We are Misesians!", publicat tot în *The Review of Austrian Economics*, volum 9, nr. 2, 1996, pag. 83-107. Înainte de a-şi face timp să răspundă criticilor lui Selgin şi White, profesorii Hans–Hermann Hoppe, Jörg Guido Hülsmann şi Walter Block au sărit în apărarea mea prin articolul „Against Fiduciary Media", apărut tot în *The Review of Austrian Economics,* volum 10, nr. 2, 1997, pag. 125-163. În fine, am publicat această notă cu scopul de a recapitula principalele puncte ale polemicii şi, mai ales, de a demonstra că, inclusiv în condițiile cele mai favorabile pentru Selgin şi White, sistemul bancar cu rezervă fracționară ar putea genera cicluri economice.

[279] Considerăm că această clasificare în patru şcoli inclusă de către Vera C. Smith în tabelul din binecunoscuta sa carte (*Banking School – Free or Central – and Currency School – Free or Central*) este mai adecvată şi permite o mai bună

coaliție de teoreticieni cu origini eterogene[280]. Prin urmare, în componența ei intră distinşi membri ai Şcolii Austriece, precum Lawrence White[281], George A. Selgin[282] şi, mai recent, Steven Horwitz[283]; membrii Şcolii

---

clarificare decât clasificarea în trei şcoli propusă de către Anna J. Schwartz. A se vedea Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, Indianapolis, IN: Liberty Press, 1990, pag. 144–145; şi Anna J. Schwartz, 'Banking School, Currency School, Free Banking School', *The New Palgrave: A Dictionary of Money and Finance*, vol. I, London şi New York: Macmillan Press, 1992, pag. 148–152. Dat fiind că, după Vera C. Smith, cei mai mulți teoreticieni ai Banking School (cu câteva excepții, Tooke, Bonamy Price, Cairnes şi Collet) au apărat sistemul completei libertăți bancare, poate fi considerat insuficient de potrivit ca să numeşti Şcoala modernă a free-banking-ului drept *Neobanking School*.

[280] După cum bine subliniază David Laidler, recentul interes pentru banca liberă şi dezvoltarea Şcolii Neobancare îşi are originea în cartea lui F.A. Hayek, *Denationalization of Money: The Argument Refined*, Institute of Economic Affairs, London, 1978. Înaintea lui Hayek, Benjamin Klein a făcut o propunere asemănătoare în articolul său „The Competitive Supply of Money", publicat în *Journal of Money, Credit and Banking*, nr. 6, noiembrie 1974, pag. 423-453. Trimiterea pe care Laidler o face la aceşti autori se găseşte într-un sugestiv articol, intitulat „Free Banking Theory", *The New Palgrave: A Dictionary of Money and Finance*, Macmillan Press, London şi New York, 1992, vol. II, pag. 196-197.

[281] Lawrence H. White, *Free Banking in Britain: Theory, Experience and Debate, 1800–1845*, New York şi London: Cambridge University Press, 1984, ediția a doua, London: Institute of Economic Affairs, 1995; *Competition and Currency: Essays on Free Banking and Money*, New York: New York University Press, 1989; şi articolele scrise împreună cu George A. Selgin, 'How Would the Invisible Hand Handle Money?', Journal of Economic Literature, vol. XXXII, nr. 4, December 1994, pag. 1,718–1,749; şi, mai recent, 'In Defense of Fiduciary Media – or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians!', Review of Austrian Economics, vol. 9, nr. 2, 1996, pag. 83–107. În plus, Lawrence H. White a compilat cele mai importante opere ale Şcolii în patru volume despre *Free Banking*: Volume I, *19th Century Thought*; Volume II, *History*; and Volume III, *Modern Theory and Policy*, Aldershot: Edward Elgar, 1993.

[282] George A. Selgin, 'The Stability and Efficiency of Money Supply under Free Banking', Journal of Institutional and Theoretical Economics, nr. 143, 1987, pag. 435–456, republicat în *Free Banking*: Volume III, Modern Theory and Policy, Lawrence H. White (ed.), *op. cit.*, pag. 45–66; *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive* Note Issue, Totowa, NJ: Rowman & Littlefield, 1988; articolul scris cu Lawrence H. White, 'How Would the Invisible Hand Handle

subiectiviste engleze, precum Kevin Dowd[284]; şi, finalmente, monetarişti precum David Glasner[285], Leland Yeager[286] şi Richard Timberlake[287]. Inclusiv Milton Friedman, deşi el nu poate fi considerat ca făcând parte din această nouă şcoală, a evoluat lent spre aceasta, mai ales constatând eşecul propriu în încercarea de a convinge băncile centrale să pună în practică faimoasa sa regulă monetară[288].

Money?', *op. cit.*; 'Free Banking and Monetary Control', Economic Journal, vol. 104, nr. 427, November 1994, pag. 1,449–1,459; şi 'In Defense of Fiduciary Media – or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians!', *op. cit.*

[283] Steven Horwitz, 'Keynes' Special Theory', Critical Review: A Journal of Books and Ideas, 1989, vol. III, note 3–4, pag. 411–434; 'Misreading the Myth: Rothbard on the Theory and History of Free Banking', publicat ca un capitol distinct (Capitolul al XVI-lea) în *The Market Process: Essays in Contemporary Austrian Economics*, Peter J. Boettke şi David L. Prychitko (ed.), Aldershot: Edward Elgar, 1994, pag. 166–176; dar şi cartea sa *Monetary Evolution, Free Banking and Economic Order*, Oxford: Westview Press, 1992.

[284] Kevin Dowd, *The State and Monetary System*, New York: St Martin's Press, 1989; *The Experience of Free Banking*, London: Routledge, 1992; şi *Laissez- Faire Banking*, London and New York: Routledge, 1993.

[285] David Glasner, *Free Banking and Monetary Reform*, Cambridge University Press, Cambridge, 1989; 'The Real-Bills Doctrine in the Light of the Law of Reflux', History of Political Economy, vol. 24, nr. 4, 1992, pag. 867–94.

[286] Leland B. Yeager şi Robert Greenfield, 'A Laissez-Faire Approach to Monetary Stability', Journal of Money, Credit and Banking, nr. XV (3), August 1983, pag. 302–315, republicat sub forma capitolului al XI –lea al cărții *Free Banking*, Lawrence H. White (ed.), *op. cit*., vol. III, pag. 180–195; şi Leland B. Yeager şi Robert Greenfield, 'Competitive Payment Systems: Comment', American Economic Review, nr. 76 (4), Septembrie 1986, pag. 848–849.

[287] Richard Timberlake, 'The Central Banking Role of Clearinghouse Associations', Journal of Money, Credit and Banking, nr. 16, Februarie 1984, pag. 1–15; 'Private Production of Scrip-Money in the Isolated Community', Journal of Money, Credit and Banking, nr. 4, Octombrie 1987 (19), pag. 437–447; 'The Government's License to Create Money', Cato Journal: An Interdisciplinary Journal of Public Policy Analysis, vol. IX, nr. 2, Toamna 1989, pag. 302–321.

[288] Milton Friedman şi Anna J. Schwartz, 'Has Government Any Role in Money?', Journal of Monetary Economics, nr. 17, 1986, pag. 37–72, republicat în capitolul al XXVII–lea al cărții *The Essence of Friedman*, Kurt R. Leube (ed.), Stanford, CA: Hoover Institution Press, Stanford University, 1986, pag. 499–525.

Teoreticienii moderni ai şcolii băncii libere cu rezervă fracționară au dezvoltat o analiză economică a aşa-numitului „echilibru monetar" care, utilizând elemente tipice analizei Şcolii Monetariste şi Şcolii Keynesiene[289], pretinde să demonstreze că un sistem bancar liber cu rezervă fracționară s-ar limita la ajustarea producției de mijloace fiduciare (bilete şi depozite) cererii pentru acestea din partea publicului. În felul acesta se argumentează că banca liberă cu rezervă fracționară va menține „echilibrul monetar" mai bine decât alte sisteme, adaptând mai eficient oferta de bani la cerere.

În termeni foarte simpli, acest argument se bazează pe luarea în considerare a ceea se s-ar întâmpla dacă ar exista o creştere în cererea pentru mijloace fiduciare din partea agenților economici, presupunând constante rezervele de lichiditate ale sistemului bancar[290]. În acest caz, se consideră că s-ar diminua ritmul de schimb al mijloacelor fiduciare cu rezervele băncilor, ceea ce înseamnă că acestea vor spori iar băncile, doritoare să obțină beneficii mai mari şi dându-şi seama de creşterea propriilor rezerve, îşi vor extinde volumul creditului şi emisiunea de bilete, dând naştere unei creşteri în emisiunea mijloacelor fiduciare care vor tinde să se adapteze creşterii *inițiale* a cererii. Exact invers se întâmplă în cazul unei scăderi a cererii de mijloace fiduciare: agenții economici vor retrage cantități mai mari de rezerve, situație în care băncile îşi văd periclitată solvabilitatea şi se văd forțate să contracteze creditarea şi să

[289] George Selgin îi include, de asemenea, pe Gottfried Haberler (1931), Fritz Machlup (1940) şi F.A. Hayek (1935) printre teoreticienii europeni continentali care au admis cadrul analitic al echilibrului monetar. În ceea ce-l priveşte pe Keynes, Selgin conchide că „Despite… important differences between Keynesian analysis and the view of other monetary-equilibrium theorists, many Keynesians might accept the prescription for monetary equilibrium offered". A se vedea Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, pag. 56 şi 59.

[290] George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, p. 34. Analiza detaliată a acestei teorii poate fi găsită în capitolele IV, V şi VI ale acestei cărți, în special la paginile 64-69.

diminueze emisiunea de bilete. Prin urmare, diminuarea ofertei de mijloace fiduciare va urma diminuării inițiale experimentate în cererea lor.

Această analiză a aşa-numitului „echilibru monetar" posedă evidente reminiscențe ale teoriei vechii *Banking School* referitoare la „necesitățile comerțului", conform cărora crearea de mijloace fiduciare din partea băncii private nu ar fi dăunătoare dacă aceasta ar răspunde unei sporiri a „nevoilor" comercianților[291]. Toate aceste argumente sunt, din nou, articulate şi iau forma unei „noi" teorii a „echilibrului monetar", conform căreia crearea mijloacelor fiduciare sub forma biletelor şi depozitelor din partea băncii private nu ar genera cicluri economice *dacă aceasta ar răspunde cererii pentru asemenea instrumente din partea publicului*. Deşi embrionul acestei noi şi rafinate teorii a „necesităților comerțului" se găseşte deja în cartea lui Lawrence H. White asupra sistemului bancar liber din Scoția[292], totuşi, el nu a fost elaborat teoretic de către acest autor, ci de către unul dintre cei mai importanți discipoli ai săi, George A. Selgin. În continuare, vom studia detaliat analiza lui Selgin asupra „echilibrului monetar", analizând critic versiunea revizuită a vechilor doctrine inflaționiste ale *Banking School*.

---

[291] De fapt, această doctrină şi altele au fost concepute într-un stadiu embrionar de către teoreticienii anti-bullionişti ai secolului al XVIII-lea în Marea Britanie. A se vedea 'The Early Bullionist Controversy', 'The Bullion Report and the Return to Gold' şi 'The Struggle over the Currency School', capitolele 5, 6 şi 7 din Murray N. Rothbard, *Classical Economics: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, vol. II, Edward Elgar, Aldershot, England, 1995, pag. 159– 274; de asemenea, F.A. Hayek, 'English Monetary Policy and the Bullion Debate', Partea a III-a, Capitolele 9–14 din *The Trend of Economic Thinking: Essays on Political Economists and Economic History*, W.W. Bartley III şi Stephen Kresge (ed.), *The Collected Works of F.A. Hayek*, vol. III, London: Routledge, 1991, pag. 127–344.

[292] După Stephen Horwitz, Lawrence White 'expressly rejects the real-bills doctrine and endorses a different version of the 'needs of trade' idea. For him the 'needs of trade' means the demand to hold bank notes. On this interpretation, the doctrine states that the supply of bank notes should vary in accordance with the demand to hold notes. As I shall argue, this is just as acceptable as the view that the supply of shoes should vary to meet the demand for them'. Stephen Horwitz, 'Misreading the Myth: Rothbard on the Theory and History of Free Banking', *op. cit.*, p. 169.

Eroarea de a centra analiza pe cererea de mijloace fiduciare, considerate ca o variabilă omogenă

Teoreticienii sistemului bancar liber cu rezervă fracționară își bazează analiza pe considerentul că cererea de bani sub forma mijloacelor fiduciare este o variabilă exogenă, care crește sau scade după dorințele agenților economici, în sensul că principala misiune a sistemului bancar liber este cea de a acomoda emisiunea de depozite și bilete de bancă la creșterile și scăderile cererii[293]. Totuși, *cererea nu este ceva exogen sistemului băncii libere, ci ar putea fi determinată endogen de către acesta*.

Nu este deloc întâmplător că teoreticienii băncii libere cu rezervă fracționară își încep analiza centrându-se pe niște misterioase variații în cererea de mijloace fiduciare a căror origine și etiologie nu sunt explicate[294]. Pare ca și cum și-ar fi dat seama că, în ceea ce privește oferta

[293] „Free banking thus works against short-run monetary disequilibrium and its business cycle consequences." George A. Selgin y Lawrence H. White, „In Defense of Fiduciary Media, or, We are *Not* Devo (lutionists), We are Miesesians!", *op. cit*., pag. 101-102.

[294] Este curios de observat cum teoreticienii moderni ai Free Banking School, precum keynesienii și monetariștii, par obsedați de modificările unilaterale în cererea de bani pe termen scurt. Totuși, asemenea mutații istorice s-au produs de-a lungul unui ciclu economic (în ultimele etape de boom și în criză) care încep aproape întotdeauna ca rezultat al mutațiilor *anterioare* în oferta de bani nou-creați de către sistemul bancar. În afară de aceasta, doar dezastrele excepționale ca războaiele și alte catastrofe (naturale sau de alt tip) ar putea explica creșterea bruscă a cererii de bani. Variațiile sezoniere ale acestora sunt relativ minore, iar un sistem bancar liber cu rezerve de 100% li s-ar putea ușor adapta prin niște modificări sezoniere în cantitatea de aur și variația prețurilor. Mai mult decât atât, pentru Mises, creșterea în cererea de bani nu ridică nicio problemă de coordonare, chiar dacă băncile încearcă să se adapteze ei generând noi credite. De aceea, chiar în cazul unei creșteri a economiilor (cu alte cuvinte, o scădere a consumului) care se materializează în întregime printr-o sporire a tezaurizării și nu în credite directe sub forma cheltuielilor în bunuri de capital, va exista o economisire efectivă a comunității și un proces prin care structura de producție se lungește și devine mai intensivă în capital. Dacă acest lucru se întâmplă, creșterea în deținerile de lichiditate va da naștere unei creșteri în

monetară, analiza austriacă a demonstrat că expansiunea creditului produce importante distorsiuni în economie, ceea ce pare să justifice un sistem monetar rigid[295] care să împiedice expansiunile şi contracțiile monetare specifice oricărui sistem bancar cu rezervă fracționară. În ceea ce priveşte oferta, se pare că argumentele teoretice ale austriecilor sprijină stabilirea unui sistem monetar relativ foarte rigid cum poate fi cel al etalonului-aur pur cu un coeficient de rezerve de 100%[296]. În consecință, este uşor de înțeles că oricine ar dori să justifice un sistem bancar cu rezervă fracționară, care să poată da naştere unor importante creşteri şi diminuări în oferta de bani sub forma de mijloace financiare, are nevoie să recurgă, cu caracter autonom, la problema cererii monetare, cu speranța de a fi capabil să arate că atunci când aceste modificări apar în oferta de

---

puterea de cumpărare a banilor şi, de aceea, unei descreşteri a prețurilor bunurilor de consum şi serviciilor pentru diferiți factori de producție care, totuşi, va genera, în termeni relativi, disparități în prețuri, tipice perioadei în care volumul economiilor creşte iar structura de producție devine mai intensivă în capital. A se vedea Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, Chicago, IL: Henry Regnery, 1966, pag. 520–523; şi comentariul lui Joseph T. Salerno inclus în 'Mises and Hayek De-Homogenized', Review of Austrian Economics, vol. VI, nr. 2, 1993, în special pag. 144 şi următoarele.

[295] Hayek a scris că, pentru a fi neutră, „oferta de bani ar trebui să fie invariabilă". F.A. Hayek, *Prices and Production*, London: Routledge, 1935, şi New York: Augustus M. Kelley, 1967, p. 108. Să ne amintim că obiectivul lui Hayek în *Prices and Production* era „to demonstrate that the cry for an «elastic» currency which expands or contracts with every fluctuation of «demand" is based on a serious error of reasoning". A se vedea p. xiii a Prefeței de la prima ediție a *Prices and Production*, London: Routledge, 1931.

[296] Mark Skousen ne arată că un sistem al etalonului-aur pur cu un coeficient de rezervă de 100% ar fi mai elastic decât sistemul propus de Hayek în nota anterioară şi nu ar avea defectul de a răspunde „nevoilor comerțului": diminuarea prețurilor ar stimula producția de aur, generând o expansiune moderată a ofertei monetare care nu ar avea efecte ciclice. Skousen conchide că „based on historical evidence, the money supply (the stock of gold) under a pure gold standard would expand annually between 1 to 5 percent. And, most importantly, there would be virtually no chance of a monetary deflation under 100 percent gold backing of the currency." Mark Skousen, *The Structure of Production*, p. 359.

mijloace fiduciare (şi ele apar în sistemul bancar liber cu rezervă fracționară), se întâmplă aşa deoarece ele răspund variațiilor *anterioare* ale cererii care vizează restabilirea unui ipotetic „echilibru monetar" existent cu caracter inițial.

Totuşi, evoluția evenimentelor poate fi deseori diferită de ceea ce indică aceşti teoreticieni. Ea ar putea începe nu cu modificări autonome în cererea pentru mijloace fiduciare, ci, mai degrabă, cu manipularea ofertei monetare (expansiunea creditului) pe care orice sistem bancar liber cu rezervă fracționară o poate genera autonom şi exogen. Creşterea ofertei monetare sub forma expansiunii creditului distorsionează structura productivă şi dă naştere unui ciclu economic ce conduce la variații în cererea pentru bani şi mijloace fiduciare de-a lungul ultimelor etape ale fiecărui *boom* şi de-a lungul perioadelor de criză şi recesiune.

Este adevărat că, existând o multitudine de bănci libere care nu sunt susținute de către banca centrală, expansiunea creditului se va opri mult mai devreme decât într-un mediu în care banca centrală orchestrează expansiunea generalizată şi, pe deasupra, ajută cu lichiditate băncile aflate în pericol. Acesta este principalul argument în favoarea băncii libere dezvoltat inițial de Parnell şi reluat apoi ca *second-best* de către Mises[297].

[297] Chiar Selgin recunoaşte că „Mises' support for free banking is based in part on his agreement with Cernuschi, who (along with Modeste) believed that freedom of note issue would automatically lead to 100 percent reserve banking"; şi că, tot Mises „believed that free banking will somehow lead to the suppression of fractionally-based inside monies". A se vedea George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, pag. 62 şi 164. Lawrence H. White încearcă să dea o intepretare distinctă poziției lui Mises, prezentându-l ca pe prototipul modern al apărătorului unui sistem bancar liber cu rezervă fracționară. A se vedea Lawrence H. White, «Mises on Free Banking and Fractional Reserves», în *A Man of Principle*: *Essays in Honor of Hans F. Sennholz*, John W. Robbins şi Mark Spangler (ed.), Grove City College Press, Grove City, Pennsylvania, 1992, pag. 517-533. Salerno, de acord cu Selgin, i-a răspuns lui White că „to the extent that Mises advocated the freedom of banks to issue fiduciary media, he did so only because his analysis led him to the conclusion that this policy would result in a money supply strictly regulated according to the Currency Principle. Mises' desideratum was to completely eliminate the destructive influences of fiduciary media on monetary calculation and the

Totuşi, una este să afirmi că sistemul bancar complet liber îşi va găsi *înainte* limitele expansiunii creditului şi cu totul altceva este să afirmi că expansiunea creditului generată de către sistemul băncii libere cu rezervă fracționară va distorsiona structura productivă, deoarece întotdeauna va exista tendința de a se restabili un presupus „echilibru monetar". De fapt, însuşi Ludwig von Mises a expus foarte clar că orice expansiune a creditului distorsionează sistemul productiv, respingând astfel esența teoriei moderne a echilibrului monetar. Mises susține că „noțiunea de expansiune «normală» a creditului este absurdă! *Eliberarea de mijloace fiduciare adiționale, indiferent de cantitate, pune întotdeauna în mişcare acele schimbări în structura prețurilor, a căror descriere reprezintă sarcina teoriei ciclurilor economice*"[298].

Teoria „echilibrului monetar" sub sistemul bancar liber cu rezervă fracționară nu recunoaşte că *oferta de mijloace financiare poate genera, într-o mare măsură, propria cerere*. Cu alte cuvinte, teoria modernă a băncii libere împărtăşeşte eroarea esențială a vechii *Banking School* care constă, după cum bine a arătat Ludwig von Mises, în a nu realiza că cererea de credit din partea publicului constituie o mărime independentă de înclinația băncii de a împrumuta. Astfel că acele bănci care sunt preocupate prea mult de viitoarea lor solvabilitate se găsesc în situația de a-şi extinde creditul şi a trimite pe piață noi mijloace financiare reducând dobânda solicitată pentru noii bani pe care îi creează şi crescând numărul facilităților contractuale sau de orice tip pe care în mod obişnuit le cere

dynamic market process." Joseph T. Salerno, „Mises and Hayek De-Homogenized", *The Review of Austrian Economies*, pag. 137 şi p. 146.

[298] Ludwig von Mises, *Human Action*, p. 442. Mises adaugă că „Free banking... would not hinder a slow credit expansion" (*Human Action*, p. 443). Cred că aici Mises păcătuieşte, având o viziune prea optimistă asupra sistemului bancar cu rezervă fracționară, în special dacă vom compara această afirmație cu ceea ce scrisese anterior în *Theory of Money and Credit*, p. 436: „It is clear that banking freedom *per se* cannot be said to make a return to gross inflationary policy impossible.", Ludwig von Mises, *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel*, Verlag von Duncker & Humblot, Munich şi Leipzig, 1924, p. 408.

pentru a acorda noi credite[299]. Mai mult decât atât, creşterea cantității de bani generată de expasiunea creditului tinde, cel puțin de-a lungul perioadei inițiale, să sporească cererea pentru mijloace fiduciare. De fapt, acei agenți economici care nu sunt în întregime conştienți de declanşarea procesului inflaționist vor vedea cum prețurile anumitor bunuri şi servicii vor începe să crească relativ mai repede şi, sperând că aceste prețuri se vor întoarce la nivelul lor „normal", vor decide probabil să-şi sporească cererea pentru mijloace fiduciare. Citându-l, din nou, pe Mises: „această primă etapă a procesului inflaționist poate dura mulți ani. De-a lungul ei, prețurile multor bunuri şi servicii nu s-au ajustat încă la noua relație monetară. Există încă oameni în țară care nu îşi dau seama de faptul că se confruntă cu o revoluție a prețurilor care, finalmente, va conduce la creşterea acestora, deşi mărimea acestei creşteri nu este aceeaşi pentru toate bunurile şi serviciile. Aceste persoane cred că, într-o bună zi, prețurile vor scădea. Aşteptând această zi, îşi restrâng cumpărăturile şi îşi sporesc, concomitent, deținerile de lichiditate"[300]. Băncile unui sistem bancar liber cu rezervă fracționară nu doar că pot iniția *unilateral* o expansiune a creditului dar, pe deasupra, de-a lungul unei perioade lungi de timp, o asemenea sporire în oferta de mijloace fiduciare (ce pot fi pompate pe piață prin reducerea adecvată a ratei dobânzii) tinde să producă o creştere a cererii care va dura până când publicul va înțelege şi va începe să devină suspicios cu privire la situația de *boom* şi îşi va da

[299] „The Banking School failed entirely in dealing with these problems. It was confused by a spurious idea according to which the requirements of business rigidly limit the maximum amount of convertible banknotes that the bank can issue. They did not see that the demand of the public for credit is a magnitude dependent on the banks' readiness to lend, and that banks which do not bother about their own solvency are in a position to expand circulation credit by lowering the rate of interest below the market rate." Ludwig von Mises, *Human Action*, pag. 439-440. Să ne reamintim, în plus, că procesul se alimentează expansiv în măsura în care împrumuturile acordate sunt returnate de către datornici pe seama creditelor nou-create.

[300] Ludwig von Mises, *Human Action*, pag. 427-428.

seama că va exista o creştere generalizată a preţurilor, urmată de o criză şi o profundă recesiune economică.

Prin urmare, putem conchide că, dacă originea mutaţiilor din cererea pentru bani se găseşte în oferta de mijloace fiduciare a sistemului băncii libere, fundamentul teoriei echilibrului monetar sub sistemul bancar liber cu rezervă fracţionară, conform căruia oferta de mijloace fiduciare se ajustează singură cererii, dispare. De fapt, cererea de mijloace fiduciare este cea care, cel puţin de-a lungul unei perioade semnificative, se ajustează ofertei pe care băncile o generează sub forma creditelor.

Posibile surse ale expasiunilor unilaterale ale creditului în sistemele bancare libere cu rezervă fracţionară

Există diferite posibilităţi ca un sistem al băncii libere cu rezervă fracţionară să iniţieze expansiuni ale creditului care să nu corespundă unei sporiri anterioare a cererii din domeniul mijloacelor fiduciare.

În primul rând, trebuie constatat că analiza echilibrului monetar a teoreticienilor moderni ai băncii libere împărtăşeşte în mare măsură limitările analizei tradiţionale neoclasice care, atât în domeniul macroeconomic, cât şi în cel microeconomic, se limitează la a analiza stadiul final al proceselor sociale (echilibrul monetar) care se presupune a fi atins ca rezultat al comportamentului raţional şi maximizator al agenţilor economici (bancheri privaţi). Analiza economică a Şcolii Austriece, din contră, se centrează pe procesele dinamice de tip antreprenorial. Fiecare act antreprenorial coordonează şi stabileşte o *tendinţă* spre echilibru care, totuşi, nu este atins niciodată, deoarece de-a lungul respectivului proces se produc schimbări de cirscumstanţe şi se generează o nouă informaţie de către antreprenori. Din punct de vedere dinamic, nu poate fi acceptat, deci, un model static, precum modelul de echilibru monetar, ce presupune că se produc ajustări imediate şi perfecte între cererea şi oferta de mijloace fiduciare.

În viața reală, fiecare bancher, dotat cu perspicacitate şi creativitate antreprenorială, interpretează subiectiv informația care îi vine din exterior, atât în ceea ce priveşte evaluarea optimistă sau nu a cursului evenimentelor economice, cât şi în ceea ce priveşte rezervele pe care le consideră „prudente" pentru a-şi menține solvabilitatea. În acest fel, fiecare bancher decide zilnic, într-un mediu incert, ce volum de mijloace fiduciare să emită. Este evident că în procesul antreprenorial descris bancherii comit multe erori sub forma emisiunii multilaterale de mijloace fiduciare care vor distorsiona structura productivă. Adevărul este că inclusiv procesul va tinde să descopere şi să elimine erorile comise, însă doar după o perioadă de timp, mai mult sau mai puțin prelungită, neputându-se evita ca structura productivă reală să fie prejudiciată. Dacă mai adăugăm că oferta de mijloace fiduciare tinde să-şi creeze propria cerere, se va înțelege marea dificultate a unui sistem bancar liber cu rezervă fracționară (la fel ca orice altă piață) de a atinge atât de doritul „echilibru monetar". În cel mai bun caz, bancherii privați vor încerca, printr-un proces de „încercare-eroare", să-şi adapteze oferta de mijloace fiduciare la cererea pe care, în primul rând, nu o cunosc, şi, în al doilea rând, tind să o modifice ca o consecință a însăşi emisiunii de mijloace fiduciare. Prin urmare, este de discutat dacă procesul antreprenorial de coordonare va permite ca bancherii să atingă atât de doritul „echilibru monetar", însă ceea ce nu se poate nega este că de-a lungul unui asemenea proces se vor comite nenumărate erori antreprenoriale sub forma emisiunii de mijloace fiduciare care, inevitabil, va tinde să afecteze structura productivă generând crize şi recesiuni economice, aşa cum ne explică teoria austriacă a ciclului economic[301].

Acelaşi lucru poate fi spus, în al doilea rând, cu privire la posibilitățile ca un grup mai mare sau mai mic de bancheri să orchestreze simultan o expansiune a mijloacelor fiduciare sau să decidă să ajungă la acorduri ori să fuzioneze pentru a pune la un loc şi „gestiona" mai bine propriile rezerve, sporindu-şi, astfel, capacitatea de extindere a creditului şi

[301] A se vedea Jörge Guido Hülsmann, 'Free Banking and Free Bankers', Review of Austrian Economics, vol. 9, nr. 1, 1996, în special, pag. 40–41.

crescându-şi beneficiile[302]. Cu excepția cazului în care teoreticienii băncii libere cu rezervă fracționară doresc să interzică aceste strategii antreprenoriale (lucru pe care îl punem la îndoială), este evident că acestea vor permite expansiuni ale creditului care vor genera recesiuni economice. Este clar că, după Selgin, expansiunile spontane realizate concertat vor tinde să se auto-corecteze, încât, din punctul său de vedere, sporirea totală a compensațiilor interbancare produse de aceste crize va spori gradul de variabilitate în compensarea debitelor şi creditelor[303]. Totuşi, pe lângă faptul că Selgin presupune că volumul total al rezervelor lichide din sistemul bancar este constant şi că mulți autori se îndoiesc că menționatul mecanism al acestui economist va deveni efectiv[304], admițând inclusiv că el are dreptate, trebuie argumentat din nou că ajustarea nu va fi niciodată perfectă şi imediată, încât expansiunile concertate şi fuziunile vor determina creşteri semnificative în oferta de mijloace fiduciare care vor facilita procesele ce vor genera ciclul economic.

În fine, în al treilea rând, un sistem bancar liber cu rezervă fracționară va genera creşteri în emisiunea de mijloace financiare care *nu* corespund sporirilor anterioare în cererea pentru acestea, mereu când se produce o creştere în stocul global de bani lichizi (aur) folosiți de către bănci ca „rezervă de prudență". Dacă ne amintim că stocul mondial de aur a crescut cu o rată anuală cuprinsă între 1% şi 5%[305], ca o consecință a sporirii producției mondiale de aur, devine evident că, doar din acest motiv, bancherii privați ar putea emite mijloace fiduciare la un ritm de 1-

[302] David Laidler, „Free Banking Theory", *The New Palgrave Dictionary of Money and Finance*, vol. II, pag. 197.
[303] George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, p. 82.
[304] A se vedea, spre exemplu, Anna J. Schwartz, 'The Theory of Free Banking', manuscris prezentat la Reuniunea regională a Societății Mont Pelerin, p. 3.
[305] A se vedea Mark Skousen, *The Structure of Production*, capitolul 8, pag. 269 şi 359.

5%, fără vreo legătură cu cererea (prin urmare, cu puternice efecte expansive, mai întâi, şi recesive, apoi)[306].

De aceea, putem conchide că în orice sistem al băncii libere cu rezervă fracționară ar putea să se producă importante procese inflaționiste[307] şi grave recesiuni economice[308].

[306] Nu trebuie eliminată posibilitatea de a se produce expansiuni ale creditului inclusiv în cazul şocurilor în oferta de aur, deşi Selgin tinde să le minimizeze importanța. George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, pag. 129-133.

[307] Să ne reamintim că, pentru Mises, „It is clear that banking freedom *per se* cannot be said to make a return to gross inflationary policy impossible", în special dacă printre agenții economici prevalează ideologia inflaționistă: „Many authors believe that the instigation of the banks' behaviour comes from outside, that certain events induce them to pump more fiduciary media into circulation and that they would behave differently if these circumstances fail to appear. I was also inclined to this view in the first edition of my book on monetary theory. I could not understand why the banks didn't learn from experience. I thought they would certainly persist in a policy of caution and restraint, if they were not led by outside circumstances to abandon it. Only later did I become convinced that it was useless to look for an outside stimulus for the change in the conduct of the banks ... We can readily understand that the banks issuing fiduciary media, in order to improve their chances for profit, may be ready to expand the volume of credit granted and the number of notes issued. What calls for special explanation is why attempts are made again and again to improve general economic conditions by the expansion of circulation credit in spite of the spectacular failure of such efforts in the past. The answer must run as follows: according to the prevailing ideology of businessman and economist-politician, the reduction of the interest rate is considered an essential goal of economic policy. Moreover, the expansion of circulation credit is assumed to be the appropriate means to achieve this goal." Ludwig von Mises, *On the Manipulation of Money and Credit*, Percy L. Greaves, Jr. (ed.), Free Market Books, New York 1978, pag. 135-136.

[308] „Crises have reappeared every few years since banks began to play an important role in the economic life of people." Ludwig von Mises, *On the Manipulation of Money and Credit*, Percy L. Greaves, Jr. (ed.), p. 134.

Teoria „echilibrului monetar" în sistemul bancar liber cu rezervă fracționară se bazează exclusiv pe o analiză macroeconomică

Trebuie subliniat că analiza teoreticienilor moderni ai băncii libere ignoră efectele de natură microeconomică care apar ca o consecință a creşterilor şi scăderilor în oferta de mijloace fiduciare pe care o generează sistemul bancar. Adică, chiar admițând că originea tuturor relelor rezidă, după cum presupun ei, în modificări neaşteptate în cererea pentru mijloace fiduciare din partea agenților economici, este clar că oferta de mijloace fiduciare generate de către sistemul bancar pentru a adapta aceste schimbări în cerere nu ajung instantaneu exact la acei agenți economici ale căror valorizări cu privire la deținerea de noi mijloace fiduciare s-au modificat. Această ofertă intră pe piață prin nişte puncte foarte concrete şi într-un mod foarte particular: sub forma creditelor acordate prin reducerea dobânzii şi primite, inițial, de anumiți întreprinzători sau investitori care tind, astfel, să inițieze noi proiecte de investiții mai intensive în capital care distorsionează structura productivă.

Prin urmare, nu este de mirare că teoreticienii moderni ai şcolii băncii libere ignoră teoria austriacă a ciclului economic, deoarece această teorie nu include în analiza sa asupra mijloacelor fiduciare un sistem bancar liber cu rezervă fracționară şi aceasta deoarece ei se refugiază într-o analiză exclusiv macroeconomică, în care utilizează instrumente care, precum ecuația de schimb sau „nivelul general al prețurilor", tind să ascundă exact fenomenele microeconomice cu adevărat importante produse într-o economie când creditul se extinde şi sporeşte cantitatea de mijloace fiduciare (variație în prețurile relative şi discordanțe intertemporale în comportamentul agenților economici).

În procesele normale de piață, oferta de bunuri şi servicii de consum tinde să varieze în consonanță cu cererea, iar noua producție a acestui tip de bunuri tinde să ajungă tocmai la consumatorii a căror valorizare subiectivă a crescut. Totuşi, situația în legătură cu mijloacele fiduciare nou-create este foarte diferită: creşterea în oferta de mijloace fiduciare nu

ajunge niciodată imediat şi *direct* în buzunarele acelor agenți economici a căror cerere ar fi crescut, ci după un proces temporal prelungit şi sinuos, trecând, mai întâi, prin buzunarele multor altor agenți economici şi distorsionând, în această fază de tranziție, întreaga structură productivă.

Când bancherii creează noi mijloace fiduciare nu le trimit direct agenților economici care, eventual, doresc să le ceară într-o cantitate sporită. Din contră, bancherii acordă credite întreprinzătorilor care primesc noii bani şi pe care îi cheltuiesc integral în investiții fără a ține seama deloc de proporția în care deținătorii finali ai mijloacelor fiduciare vor dori să consume, să economisească şi să investească. Astfel, este perfect posibil ca noile mijloace fiduciare, generate pentru a satisface cererea mai ridicată, să fie, în ultimă instanță, parțial folosite pentru a achiziționa bunuri, dând naştere unei creşteri a prețurilor lor relative. Să ne reamintim că pentru Hayek „atât timp cât, cel puțin, o parte din venitul adițional astfel creat se cheltuieşte în bunuri de consum (adică dacă nu este economisit în totalitate), prețurile bunurilor de consum trebuie să crească permanent în relație cu diferitele tipuri de factori de producție. Iar acest fapt nu poate să nu afecteze prețurile relative ale diferitelor tipuri de *input-uri* precum şi metodele de producție care vor părea profitabile”[309]. Hayek lămureşte şi mai bine situația când concluzionează că „singurul lucru de care avem nevoie pentru a face aplicabilă analiza noastră este ca, atunci când venitul creşte ca rezultat al investiției, partea adițională a venitului cheltuită în bunuri de consum de-a lungul fiecărei perioade de timp să fie mai mare decât proporția în care noua investiție sporeşte producția de bunuri de consum de-a lungul aceleiaşi perioade de timp. Binențeles, nu există motiv pentru a aştepta ca mai mult decât o mică parte din noul venit creat prin expansiunea creditului să fie economisită (în orice caz, mult mai puțin decât venitul care a fost investit din nou), deoarece aceasta ar

[309] F.A. Hayek, *The Pure Theory of Capital*, London: Routledge & Kegan Paul, 1941 şi 1976, p. 378.

însemna că, practic, tot venitul provenit din noua investiție ar trebui economisit"[310].

Cu scopul de a ilustra grafic argumentul nostru, vom presupune că se produce o creştere în cererea pentru mijloace fiduciare fără să se modifice proporția în care agenții economici ar dori să consume şi să investească[311]. Dacă aceste condiții există, agenții economici se vor vedea forțați să-şi reducă cererea monetară de bunuri pentru consum, să-şi vândă obligațiunile sau alte active financiare şi, mai ales, să-şi reducă volumul de re-investiții din diferite etape ale procesului productiv până vor fi capabili de a acumula cel mai ridicat volum de depozite bancare pe care doresc să-l mențină. Presupunând, prin urmare, că rata socială a preferinței pentru timp nu s-a modificat şi utilizând tipicele diagrame triunghiulare hayekiene[312] pentru a reprezenta structura productivă reală a societății, vedem cum, în graficul 11.1, sporirea cererii de mijloace fiduciare face ca ipotenuza triunghiului să se deplaseze spre stânga. Acest fapt arată că cererea monetară se diminuează atât pentru bunurile de consum, cât şi pentru cele de investiție, deoarece proporția dintre cele două (sau preferința temporală) nu s-a modificat.

[310] F.A. Hayek, *The Pure Theory of Capital*, p. 394. Pare să fie cazul extrem al creşterii în volumul economiilor care se materializează în totalitate în noi deținери monetare utilizat de către Selgin şi White pentru a-şi ilustra teoria. A se vedea George A. Selgin şi Lawrence H. White, 'In Defense of Fiduciary Media – or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians!', *op. cit.,* pag. 104–105.

[311] Această ipoteză este perfect posibilă, după cum chiar Selgin şi White recunosc atunci când afirmă că „An increase in savings is neither necessary nor sufficient to warrant an increase in fiduciary media'. George A. Selgin şi Lawrence H. White, 'In Defense of Fiduciary Media – or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians!', *op. cit*., p. 104.

[312] F.A. Hayek, *Prices and Production,* pag. 32–62; şi Mark Skousen, *The Structure of Production*, capitolele 5–6, pag. 133–214.

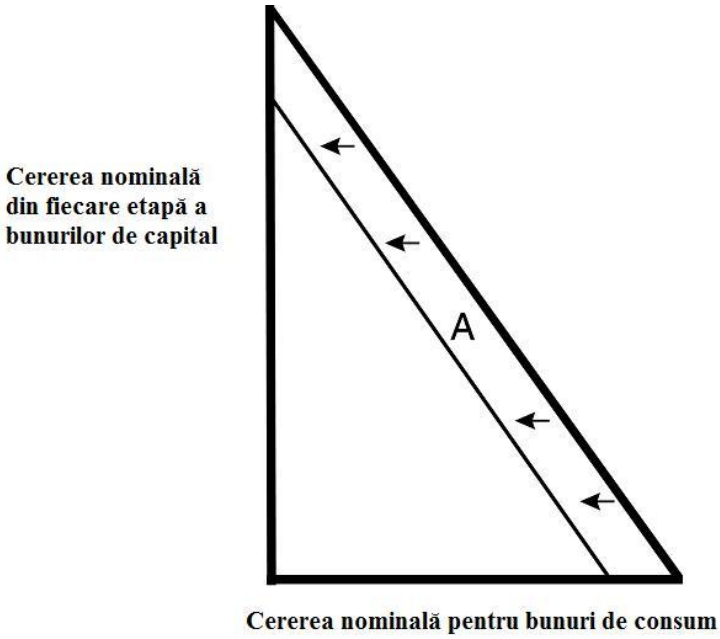

Figura 11.1

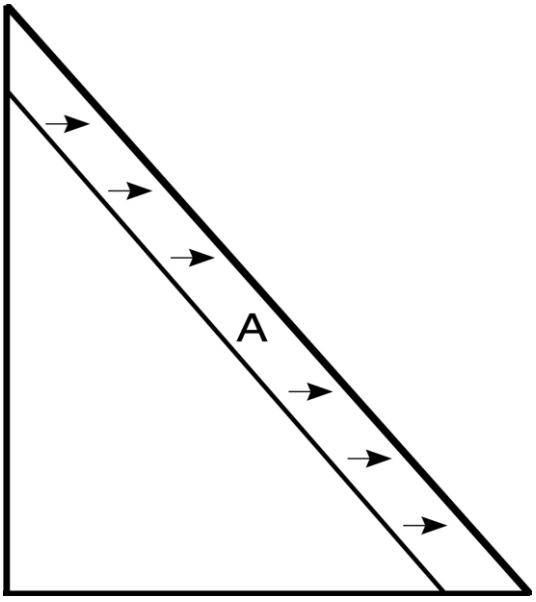

Figura 11.2

În acest grafic, suprafața „A" reprezintă noua cerere (sau „tezaurizare") de mijloace fiduciare solicitată de agenții economici.

Concluzia esențială a teoriei echilibrului monetar într-un sistem bancar liber cu rezervă fracționară este că băncile vor răspunde acestei creşteri în cererea pentru mijloacele fiduciare extinzând emisiunea lor cu un volum identic celui al noii cereri (reprezentată de suprafața „A"), încât structura productivă, aşa cum se observă în graficul 11.2, rămâne intactă. Totuşi, trebuie să amintim că noul volum al mijloacelor fiduciare pe care le creează băncile nu este canalizat direct către utilizatorii finali (agenții economici care şi-au sporit cererea de mijloace fiduciare cu volumul reprezentat de suprafața „A" a graficului 11.1), ci este folosit pentru acordarea de credite către întreprinzători, care le cheltuiesc pentru bunuri de investiții, dând naştere imediat unei structuri de producție mai intensive în capital, reprezentate de graficul 11.3. Totuşi, această structură mai intensivă în capital nu poate fi menținută pe termen lung, deoarece din moment ce mijloacele fiduciare nou-create ajung la utilizatorii finali (care deja acumulaseră banii de care aveau nevoie la început, cum s-a arătat în graficul 11.1), acestea vor fi cheltuite, ținând cont că preferința temporală rămâne nealterată, în bunuri de consum şi investiții într-o proporție identică celei reflectate în graficele 11.1 şi 11.2. Ei bine, dacă suprapunem graficul 11.3 cu graficul 11.2 (a se vedea graficul 11.4), devine evidentă distorsiunea manifestată în structura productivă. Suprafața haşurată „B" reprezintă proiectele de investiții întreprinse din greşeală ca rezultat al faptului că toate mijloacele fiduciare emise de către bancă pentru a compensa creşterile anterioare ale cererii au fost folosite pentru investiții[313]. Suprafața haşurată „C" (a cărei suprafață este egală cu cea a lui „B") arată ce parte a noilor mijloace fiduciare este cheltuită de către deținătorii finali de bunuri mai apropiate etapei finale de consum, lăsând

[313] Selgin şi White recunosc implicit aceasta când afirmă că „benefits accrue to bank borrowers who enjoy a more ample supply of intermediated credit, and to everyone who works with the economy's consequently larger stock of capital equipment". George A. Selgin y Lawrence H. White, „In Defense of Fiduciary Media - or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!", *op. cit*., p. 94.

structura productivă cu aceleaşi proporţii ca în graficul 11.1, însă doar după inevitabilele şi dureroasele reajustări reale ale erorilor investiționale reprezentate de suprafața „B" explicate de teoria austriacă a ciclului economic şi pe care sistemul băncii libere cu rezervă fracționară este incapabil de a le evita. De aceea, putem conchide că, împotriva a ceea ce sugerează Selgin şi White[314], chiar dacă expansiunea mijloacelor fiduciare se ajustează perfect creşterii anterioare a cererii, se vor produce efecte ciclice anticipate de către teoria austriacă a ciclului economic.

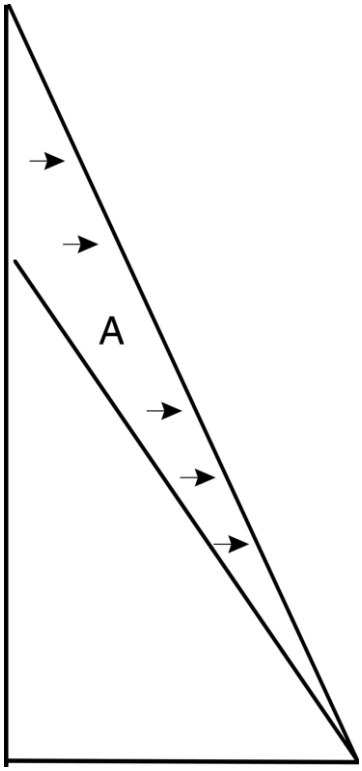

Figura 11.3

[314] „We deny that an increase in fiduciary media *matched by an increased demand to hold fiduciary media* is disequilibrating or sets in motion the Austrian business cycle." George A. Selgin şi Lawrence H. White, «In Defense of Fiduciary Media - or, We are *Not* Devo (lutionists), We are Misesians!», *op. cit.*, p. 102-103.

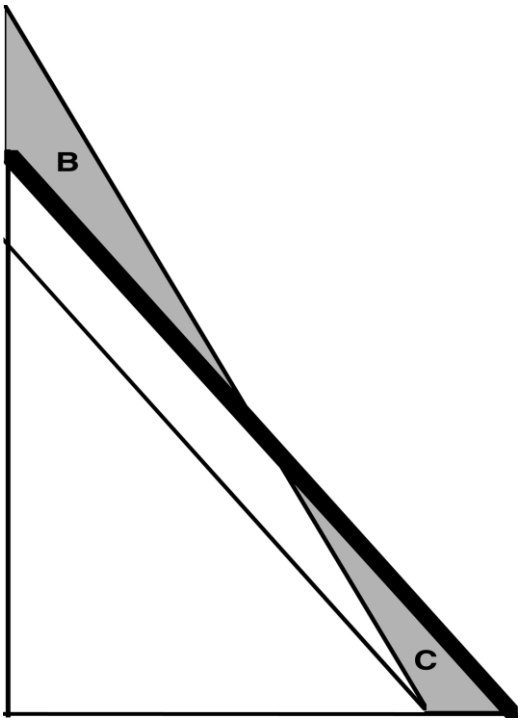

Figura 11.4

Posibila confuzie dintre conceptul de economisire şi conceptul de cerere pentru bani

Încercarea de a recupera cel puțin esența vechii doctrine a „nevoilor comerțului" şi de a justifica faptul că sistemul bancar liber cu rezervă fracționară nu dă naştere ciclurilor economice l-a condus pe George A. Selgin să apere o teză similară celei expuse de către John Maynard Keynes în analiza sa asupra depozitelor bancare. Să ne reamintim că, pentru Keynes, persoana care reține o parte din banii adiționali proveniți dintr-un credit „economiseşte": „pe deasupra, economiile care rezultă din această decizie sunt la fel de veritabile ca toate celelalte. Nimeni nu poate fi obligat să-şi mențină banii adiționali aferenți unui credit bancar nou-creat, cu excepția cazului în care preferă deliberat să-şi sporească deținerile de bani

în loc de a le materializa într-o altă formă de bogăție"[315]. George Selgin se menține pe o poziție paralelă celei keynesiene şi consideră că cererea publicului pentru a deține bilete de bancă şi conturi de depozit reflectă simultan dorința sa de a oferi credite pe termen scurt de aceeaşi mărime prin sistemul bancar. Singura diferență dintre cei doi autori asupra acestei chestiuni este aceea că Selgin pare să-şi limiteze concluzia la „ajustarea în oferta de fonduri de împrumut, pentru a prezerva echilibrul monetar"[316]. De fapt, Selgin afirmă că „a reține banii emişi de bănci înseamnă a economisi de o manieră voluntară... Oricând băncile îşi extind mijloacele fiduciare prin acordarea de noi credite şi realizarea de investiții, sunt, în ultimă instață, deținătorii acestor mijloace cei care acordă un credit, iar ceea ce împrumută sunt resursele reale pe care le-ar fi putut achiziționa dacă, în loc de a păstra respectivele mijloace fiduciare, le-ar cheltui. Când expansiunea sau contractarea depozitelor bancare s-ar face conform variațiilor în cererea de mijloace fiduciare, cantitatea de capital real furnizată celor care iau un credit prin bănci ar fi egală cu cea oferită voluntar băncilor de către public. În aceste condiții, băncile sunt doar intermediari de fonduri de împrumut"[317]. Cu toate acestea, este perfect

[315] John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan, 1936, p. 83.

[316] George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, p. 54.

[317] George A. Selgin, *The Theory of Free Banking*, pag. 54-55. Teza lui Selgin ne reaminteşte că identificarea tautologică a investiției şi economiilor prezentă, inițial, în opera lui Keynes şi, apoi, la Benjamin Anderson, este echivalentă cu a identifica inflația cu economiile: „One must here protest against the dangerous identification of bank expansion with savings, which is part of Keynesian doctrine. This doctrine is particularly dangerous today, when we find our vast increase in money and bank deposits growing out of war finance described as 'savings', just because somebody happens to hold them at a given moment of time. From this doctrine, the greater the inflation, the greater the savings!" Benjamin M. Anderson, *Economics and the Public Welfare: A Financial and Economic History of the United States*, 1914–1946, Indianapolis, IN: Liberty Press, 1979, pag. 391–392 (prima ediție, Van Nostrand, 1949). Selgin însuşi recunoaşte că economiştii keynesieni „who do not regard the liquidity trap as an important factual possibility would probably accept it as entirely adequate". *Ibidem*, p. 59.

posibil să se producă simultan o sporire a deținerilor de mijloace fiduciare pe care publicul ar dori să le dețină şi o creştere în cererea de bunuri şi servicii de consum, dacă publicul decide să-şi diminueze investițiile. Orice agent economic îşi poate utiliza deținerile monetare în următoarele modalități: fie cheltuindu-le pe bunuri şi servicii de consum, fie cheltuindu-le pe investiții, fie menținându-le sub formă de numerar sau mijloace fiduciare. Nu există alte variante. Decizia cu privire la proporția cheltuită pentru consum şi investiții este diferită şi independentă de deciziile care se iau în legătură cu deținerile de numerar pe care doresc să le mențină. De aceea, nu se poate conchide, cum face Selgin, că orice deținere de bani echivalează cu „economisirea", aşa că este perfect posibil ca sporirea deținerilor de mijloace fiduciare să se producă pe seama unei reduceri a cheltuielilor de investiții (de exemplu, vânzând titluri la bursă) care să facă posibilă sporirea cheltuielilor monetare finale cu bunuri şi servicii de consum. În aceste circumstanțe, se va produce o diminuare a economiilor din partea subiectului care simultan îşi va vedea sporite deținerile de mijloace fiduciare. De aceea, nu este corect de a califica economisirea ca fiind orice sporire a mijloacelor fiduciare.

A spune că „orice deținător al creanțelor către pasive emise de o bancă liberă oferă acelei bănci un împrumut egal cu valoarea deținerilor sale"[318] înseamnă acelaşi lucru cu a afirma că orice creare de bani ca reacție la creşterea cererii pentru mijloace fiduciare echivalează, în ultimă instanță, cu acordarea *a posteriori* de către bancă a unui credit de aceeaşi valoare. Totuşi, băncile generează credite din nimic şi furnizează putere de cumpărare suplimentară întreprinzătorilor, care primesc creditele fără a reflecta vreun moment la adevăratele dorințe ale celorlalți agenți economici de a consuma şi investi, când aceştia vor ajunge în cele din urmă să fie deținătorii mijloacelor fiduciare create de bănci. De aceea, este foarte posibil, aşa cum am văzut, dacă preferințele sociale privitoare la consum şi investiții au rămas neschimbate, ca cel puțin o parte a mijloacelor fiduciare create de către bănci să fie utilizată pentru creşterea

[318] George A. Selgin, 'The Stability and Efficiency of Money Supply under Free Banking', *op. cit.*, p. 440.

cheltuielilor pe bunuri de consum, făcând să crească prețurile relative ale acestui tip de bunuri.

Teoreticienii liberei întreprinderi bancare cu rezerve fracționare consideră, de regulă, că orice bancnotă sau depozit emis de către o bancă este un „activ financiar" care instrumentează un „credit". Din punct de vedere juridic, această idee implică probleme serioase, pe care le vom studia ceva mai încolo. Din punct de vedere economic, eroarea acestor teoreticieni constă în convingerea că moneda este un „activ financiar", reprezentând economisirea voluntară a unui agent economic ce „împrumută" bunuri prezente pentru bunuri viitoare[319]. Totuşi, *banii sunt ei înşişi bunuri prezente*, adică perfect lichide[320], iar deținerea de bani lichizi nu spune nimic despre proporția în care doresc agenții economici să consume sau să investească. Pentru sistemul bancar în ansamblul său, stocul total de mijloace fiduciare nu reprezintă un „activ financiar", încât *acestea nu sunt în mod normal scoase din sistem,* ci mai degrabă circulă nelimitat, trecând din mână în mână, deoarece reprezintă bani (mai bine spus, un „substituient perfect" pentru bani). Din contră, un activ financiar reprezintă furnizarea de bunuri prezente pentru bunuri viitoare care sunt întotdeauna returnate *la o anumită dată* (chiar dacă după o scurtă perioadă de timp) iar crearea sa rezultă dintr-o creştere reală şi anterioară a economiilor agenților economici. Activul financiar constituie un certificat ce arată că s-a renunțat la banii de acum pentru o cantitate viitoare mai mare a acestora. Dacă activul financiar însuşi este convertit, la rândul său,

[319] Cum se poate concepe că bancnotele şi depozitele, care sunt bani, pot fi, în acelaşi timp, „active financiare" care semnifică acordarea banilor de către deținător unei terțe părți azi în schimbul unei anumite sume de bani în viitor? Credința că bancnotele şi depozitele sunt „active financiare" vădeşte faptul că într-un sistem bancar bazat pe rezerve fracționare băncile multiplică mijloacele de plată *din nimic:* pe de o parte, este vorba de banii împrumutați şi folosiți de o terță parte, iar pe de altă parte, este vorba de presupusul activ financiar reprezentat de credit şi care reprezintă *tot* bani.

[320] Gerald P. O'Driscoll, 'Money: Menger's Evolutionary Theory', History of Political Economy, nr. 18, 1986, pag. 601–616.

în bani, s-ar crea din nimic o multiplicare inflaționistă a mijloacelor de plată fără a fi nevoie de economisire.

Economisirea presupune o scădere în rata reală existentă a consumului, mai precis, un sacrificiu, şi nu se naşte din simpla sporire a numărului de unități monetare sub pretextul că, atât timp cât acestea nu se cheltuiesc pe bunuri de consum, se „economisesc". Selgin pare să-şi mențină această poziție atunci când propune schimbarea definiției lui Machlup asupra „creditului nou-creat" deoarece, mai apoi, consideră, corect în opinia noastră, că există „credit nou-creat" dacă acordarea expansivă a creditelor poate furniza putere de cumpărare care nu a fost sacrificată de către nimeni din consum (adică economisită), chiar dacă, aşa cum am arătat, crearea de credite tinde să compenseze o creştere anterioară în cererea pentru mijloace fiduciare. Creditul ar trebui să provină întotdeauna dintr-o economisire *anterioară* pentru a nu distorsiona structura productivă. Dacă un asemenea sacrificiu nu are loc, iar investiția este finanțată printr-un credit nou-creat, structura de producție poate deveni distorsionată[321].

Câteva comentarii asupra ilustrărilor istorice ale sistemului bancar liber cu rezervă fracționară

Teoreticienii sistemului bancar liber cu rezervă fracționară au depus un mare efort pentru a ilustra elementele esențiale ale teoriei lor cu cazuri istorice reale. Până acum, au fost identificate vreo cincizeci de studii de cazuri istorice particulare în care sistemul bancar cu rezervă fracționară s-a

[321] George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, p. 184, nota 20. În exemplul cu diagramele, pentru Selgin, întreaga suprafață A a triunghiului ar reprezenta „credite de transfer" deoarece este „credit oferit de către bănci recunoscând dorința publicului de a se abține de la cheltuieli prin deținerea de mijloace fiduciare" (*ibidem*., p. 60), în timp ce pentru mine (şi Machlup) cel puțin suprafața B ar reprezenta „credit creat" sau expansiunea creditului, din moment ce agenții economici nu îşi restrâng consumul în măsura reprezentată de suprafața C.

dezvoltat într-un mediu cu un ridicat grad de libertate[322]. Concluzia generală trasă, de regulă, din aceste studii istorice este că „rata falimentelor bancare a fost mai scăzută în sistemele fără restricții asupra capitalului, deschiderii de filiale şi diversificării (Scoția şi Canada) decât în sistemele restricționate în aceste privințe (Anglia şi Statele Unite)"[323], şi, de fapt, chiar dacă putem accepta că un sistem bancar liber poate cauza, în *termeni relativi*, mai puține crize decât sistemul cu bancă centrală, pentru scopul aceste lucrări, această concluzie este practic irelevantă din următoarele motive.

În primul rând, studiile istorice realizate până în prezent, în loc să cerceteze dacă sistemul bancar liber a evitat expansiunea creditului, boom-ul artificial şi recesiunea economică, s-au limitat la a studia dacă panicile bancare şi crizele au fost mai mult sau mai puțin frecvente şi grave decât în cazul unui sistem bancar cu bancă centrală (iar acesta este, evident, un subiect distinct). Am explicat deja că rațiunile teoretice pentru care noi credem că un sistem bancar liber cu rezervă fracționară poate genera un proces important de expansiune unilaterală a mijloacelor fiduciare şi modul în care banii nou-creați, întotdeauna injectați în piață sub forma creditelor, indiferent de dorințele agenților economici, distorsionează structura productivă producând cicluri de boom şi recesiune. Deşi avem încă un drum lung de parcurs în domeniul cercetărilor empirice asupra impactului ciclic al sistemului bancar liber cu rezervă fracționară, există un număr de studii care analizează sistemele bancare libere cu rezervă fracționară fără (sau cu câteva) restricții legale, bancă centrală şi bariere instituționale. Toate par să confirme teza că sistemele bancare libere cu rezervă fracționară pot genera importante expansiuni ale creditului, capabile să provoace recesiuni economice. Carlo M. Cipolla a realizat un studiu ce interpretează criza economică din Italia, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în care expansiunea mijloacelor fiduciare a jucat un

[322] Kevin Dowd (ed.), *The Experience of Free Banking*, pag. 39–46.
[323] Kurt Schuler and Lawrence H. White, 'Free Banking History', *The New Palgrave Dictionary of Money and Finance*, vol. II, p. 198.

rol fundamental[324]. Inclusiv sistemul bancar liber cu rezervă fracționară din Scoția a fost supus fazelor recurente de expansiune a creditului şi contracției, care au condus la cicluri aferente de boom şi recesiune, cel puțin în anii 1770, 1772, 1778, 1793, 1797, 1802-1803, 1809-1810, 1818-1819, 1825-1826, 1836-1837, 1839, şi 1847[325]. În acelaşi mod, există trăsături ale unor fenomene similare în astfel de sisteme bancare care au existat în istorie[326].

În al doilea rând, faptul că studiile istorice par să arate că sistemele bancare libere cu rezervă fracționară au dat naştere unui număr mai redus de panici bancare decât sistemul cu bancă centrală nu înseamnă că primul este complet scutit de crize bancare. Selgin însuşi menționează cel puțin trei cazuri în care crizele bancare acute au devastat sistemele bancare

---

[324] Jesús Huerta de Soto, 'New Light on the Prehistory of the Theory of Banking and the School of Salamanca', Review of Austrian Economics, vol. 9, nr. 2, 1996, pag. 62–63; şi Carlo M. Cipolla, *Il Governo della Moneta: La Moneta a Firenze nel Cinquecento*, Bologna: Societá editrice Il Mulino, 1990.

[325] Sidney J. Checkland, *Scottish Banking: A History, 1695–1973*, Glasgow: Collins, 1973.

[326] De aceea, spre exemplu, George A. Selgin, analizând experiența chiliană a sistemului bancar liber cu rezervă fracționară dintre 1866 şi 1874, arată cum aceasta a dat naştere „unei remarcabile ere de creştere şi progres, fără crize economice." Apoi, adaugă că, de-a lungul acestei perioade, „s-au dezvoltat sistemele de căi ferate şi telegrafie din Chile, a fost mărit şi îmbunătățit portul Valparaiso, iar încasările fiscale au crescut cu un sfert". Toate aceste fenomene sugerează, conform teoriei austriece a ciclului economic, că de-a lungul acestor opt ani a existat o puternică expansiune a creditului, aşa cum subliniază Murray N. Rothbard în 'The Other Side of the Coin: Free Banking in Chile', Austrian Economics Newsletter, Winter 1989, pag. 1–4. După Selgin, crizele bancare ce au urmat nu s-au datorat sistemului bancar liber cu rezervă fracționară, ci faptului că guvernul a menținut o paritate artificială între aur şi argint, aurul fiind subevaluat, ceea ce a condus la o scurgere masivă de aur în străinătate. A se vedea George A. Selgin, 'Short-Changed in Chile: The Truth about the Free Banking Episode', Austrian Economics Newsletter, primăvara-vara 1990, pag. 5-6 şi nota 3 de la p. 7.

libere: Scoția în 1797, Canada în 1837 şi Australia în 1893[327]. Deşi chestiunea relevantă pentru scopul nostru este volumul expansiunii creditului şi ciclurile generale de boom şi recesiune induse de băncile centrale în sistemul economic, mai degrabă decât crizele bancare şi panicile *per se*, există un număr de raţiuni instituţionale care, adăugate la capacitatea de expansiune „mai scăzută" a sistemelor bancare libere prin comparaţie cu sistemul băncii centrale, poate ajuta la explicarea rezultatului. De aceea, Murray N. Rothbard arată cum, în cazul Scoţiei, băncile au „promovat" utilizarea bancnotelor proprii în tranzacţiile economice într-o asemenea măsură, încât aproape nimeni nu cerea să fie plătit în aur şi oricine cerea ocazional bani lichizi la casieriile băncilor primeau un refuz general şi toate tipurile de presiuni din partea bancherilor, care, de regulă, descriau acest comportament ca „neloial" şi îi ameninţau pe clienţi că, în viitor, vor obţine credite cu mai mare dificultate[328].

---

[327] George A. Selgin, 'Are Banking Crises a Free-Market Phenomenon?', lucrare prezentată la Reuniunea regională a Societăţii Mont Pelerin Society, Rio de Janeiro, 1993, Tabel 1(b), p. 27.

[328] Murray N. Rothbard, *Classical Economics: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought,* op. cit., vol. II, p. 491. În altă lucrare, Murray N. Rothbard a argumentat faptul că numărul relativ mai scăzut al falimentelor bancare din sistemul bancar scoţian nu îl făceau mai bun pe acesta faţă de sistemul englez. Într-adevăr, falimentele bancare au fost aproape complet eliminate în sistemul actual cu bancă centrală dar acest lucru nu înseamnă că ele sunt superioare sistemelor libere supuse regulilor generale de drept; dimpotrivă. Existenţa falimentelor bancare, departe de a demonstra că sistemul funcţionează anapoda, poate fi semnul sănătoasei reacţii economice a proceselor sociale care are loc pe piaţă împotriva agresiunii implicate de către practica bancară privilegiată a rezervelor fracţionare. De aceea, acolo unde există un sistem fracţionar, iar falimentele bancare şi încetarea de plăţi nu apar regulat, trebuie să suspectăm că există *factori instituţionali ce apără băncile de consecinţele normale ale activităţii bancare cu rezerve fracţionare şi au un rol similar cu cel care este deţinut de băncile centrale moderne, acela de împrumutător de ultimă instanţă*. Pe scurt, pretinsele cazuri istorice nu sunt veritabile sisteme bancare libere şi, de aceea, presupusa lor stabilitate superioară nu ar putea fi considerată o ilustrare istorică pentru a susţine concluzia teoriei echilibrului monetar în condiţiile activităţii bancare libere. Murray N. Rothbard, 'The Myth of Free Banking in Scotland', Review of

În orice caz, nu credem că eliminarea crizelor bancare este criteriul istoric definitiv pentru a evalua care sistem bancar este cel mai bun. Dacă ar fi aşa, până şi cei mai hotărâți reprezentanți ai sistemului bancar liber cu rezerve fracționare ar fi obligați să admită că cel mai bun sistem bancar este acela care impune păstrarea unei rate a rezervelor de 100%, din moment ce George A. Selgin însuşi recunoaşte că „într-un sistem bancar liber cu rezervă de 100% crizele bancare sunt o imposibilitate”[329].

În fine, în al treilea rând, există un fapt istoric incontestabil: niciunul dintre aceste şaizeci de cazuri de sisteme bancare libere cu rezervă fracționară nu a supraviețuit. Toate au fost înlocuite cu sistemul băncii centrale, multe dintre ele de-a lungul perioadei (din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până la începtulul secolului al XX-lea) în care lumea trăia într-o relativă situație de laissez-faire şi nu virase încă spre intervenționismul economic specific ultimului veac. Cunoaşterea asupra naturii umane ne permite să explicăm, într-o mare măsură, motivele pentru care sistemul bancar cu rezervă fracționară a dat naştere sistemului băncii centrale cu puternicul intervenționism pe care îl vedem astăzi. Din momentul în care sistemul cu rezerve de 100% a fost violat şi abandonat, *tentațiile* sistematice la care au fost supuşi agenții economici, sociali şi politici au fost, practic, irezistibile. Unii dintre aceşti agenți economici, bancherii, au sucombat abuzând de capacitatea lor de a crea mijloace fiduciare, chiar dacă astfel şi-au pus în pericol solvabilitatea; alții, deponenții, deschizându-şi depozite „cu dobândă” cu un entuziasm şi o energie comparabile doar cu cea pe care o arătau dacă băncile lor falimentau, când făceau scandal şi cereau ajutorul şi intervenția guvernului; de asemenea, deasupra tuturor, guvernele, care încercau mereu să obțină facil fonduri, care au descoperit mitica „piatra filosofală”

Austrian Economics, vol. II, Lanham, MD: Lexington Books, 1988, pag. 229–245. Teza lui Rothbard pare să fie confirmată de către Raymond Bogaert care subliniază că există dovezi conform cărora din cele 163 de bănci apărute în Veneția de la sfârşitul Evului Mediu, 93 au falimentat. Raymond Bogaert, *Banques et banquiers dans les cités grecques*, Leyden, Holland: A.W. Sijthoff, 1968, nota 513 de la p. 392.

[329] George A. Selgin, ‘Are Banking Crises a Free-Market Phenomenon?’, *op. cit.*, p. 2.

pe care au căutat-o în controlul şi manipularea sistemului bancar cu rezervă fracționară; şi, în fine, afaceriştii, economiştii şi publicul larg care, de secole, au căzut pradă ideologiei expansioniste şi inflaționiste. Într-o interesantă schemă sintetizatoare, Kevin Dowd descrie motivele *dominante* (crizele bancare, teoria-ideologia şi seniorajul) care au condus la sfârşitul fiecărui sistem bancar liber cu rezervă fracționară cunoscut şi conchide că „desigur, sistemul bancar liber nu a fost perfect; într-o lume populată cu oameni imperfecți, nici instituțiile nu pot fi altfel"[330]. Aş spune, mai curând, că, dată fiind imperfecțiunea naturii umane şi abandonarea celor mai elementare principii morale şi legale care ar trebui să le ghideze acțiunile (printre care includem nevoia de a practica libertatea bancară cu un coeficient de rezervă de 100% pentru depozitele la vedere), evoluția istorică a evenimentelor din domeniul bancar nu ar trebui să constituie o surpriză pentru nimeni.

Argumentele juridice

Analiza domeniului bancar trebuie să fie, esențialmente, multidisciplinară deoarece există o conexiune intimă, teoretică şi practică, între aspectele juridice şi economice ale tuturor proceselor sociale, în general, şi ale celor legate de sectorul bancar, în particular[331]. Conform tradiției juridice

[330] Kevin Dowd (ed.), *The Experience of Free Banking*, *op. cit.*, pag. 40–45 şi 46. Trebuie recunoscut că, în cele mai multe cazuri, spre exemplu, în Chile, unde „merele rele" sau bancherii fără scrupule s-au aliat cu politicienii şi, mai târziu, au exploatat sistemul din motive fiscale. A se vedea George A. Selgin, 'Short-Changed in Chile: The Truth about the Free-Banking Episode', *op. cit.*, pag. 5–7.

[331] Natura multidisciplinară a analizei critice a sistemului bancar liber cu rezerve fracționare şi, de aceea, importanța considerațiilor juridice, împreună cu cele economice, au fost scoase în relief de către Walter Block în articolul său 'Fractional Reserve Banking: An Interdisciplinary Perspective', publicat în Capitolul al III–lea al cărții *Man, Economy and Liberty: Essays in Honour of Murray N. Rothbard*, Walter Block şi Llewellyn H. Rockwell (ed.), Auburn, AL: The Ludwig von Mises Institute, Auburn University, 1988, pag. 24– 32. Walter Block subliniază, de asemenea, că este curios de remarcat faptul că niciunul dintre teoreticienii modernei Free Banking School nu a făcut vreo analiză critică a

continental europene care îşi are originea în dreptul roman, sarcina juriştilor este o veritabilă *artă*, ce îşi propune să caute şi să găsească esența (*das Wessen*) instituțiilor juridice ce se nasc din rețeaua de interacțiuni sociale. În această misiune, juriştii nu încearcă să fie „originali", „imaginativi" sau să aibă „idei strălucite" ci, mai degrabă, sunt „supuşii unor anumite *principii fundamentale* şi, după cum sublinia Savigny, tocmai în aceasta constă măreția lor"[332]. Obiectivul lor fundamental este acela de *a descoperi* principiile universale de drept, care sunt imuabile şi inerente logicii relațiilor umane; deşi este adevărat că evoluția socială însăşi reclamă adeseori aplicarea acestor principii universale la noi situații şi probleme, ce apar mereu din acest proces evolutiv. În această continuă misiune de exegeză şi rafinare a principiilor generale de drept, juriştii nu aplică doar logica disciplinei diferitelor cazuri pe care le analizează, dar deseori primesc un ajutor important de la alte discipline (teoria economică şi istoria) care pot arăta domeniile interacțiunii sociale care funcționează cu un fundament imperfect sau contradictoriu.

Unul dintre cele mai relevante cazuri care arată cum un fundament juridic confuz şi contradictoriu poate să genereze serioase cazuri de lipsă de coordonare şi prejudiciu social este sistemul bancar cu rezervă fracționară. Acesta a apărut şi s-a dezvoltat din dorința de a contopi două tipuri de contract, contractul de depozit şi contractul de împrumut, care, la fel ca apa şi uleiul, sunt esențialmente incompatibile. Dacă se încearcă violarea sau forțarea principiilor generale de drept care sunt incompatibile, se

---

propunerii de a stabili un sistem bancar cu rezervă de 100%. De fapt, în afara câtorva comentarii izolate ale lui Horwitz, teoreticienii sistemului bancar liber cu rezervă fracționară nu au încercat încă să arate de ce sistemul bancar cu rezerve de 100% nu ar garanta „echilibrul monetar", scutit de cicluri economice. A se vedea Stephen Horwitz, 'Keynes' Special Theory', Critical Review, vol. III, nos. 3–4, vară-toamnă, 1989, nota 18 de la pag. 431–432. Posibilele critici ale sistemului bancar liber cu rezervă de 100% au fost respinse sistematic de Jörg Guido Hülsmann, 'Free Banking and Free Bankers', Review of Austrian Economics, pag. 10–17.

[332] Juan Iglesias, *Derecho Romano: Instituciones de Derecho Privado*, Barcelona: Ediciones Ariel, 1972.

produc multe consecințe dăunătoare neanticipate inițial, câteva dintre ele fiind deja discutate în paginile anterioare[333]. Diferențele esențiale dintre contractul de depozit neregulat de bani şi cel de împrumut sunt sintetizate în tabelul 11.1, care ne ajută să înțelegem chestiunile şi problemele juridice ce pot apărea din contractele pe care se bazează sistemul bancar cu rezervă fracționară[334].

Prin urmare, în primul rând, ar trebui reținut că practicarea activităților bancare cu rezervă fracționară implică o imposibilitate logică din punct de vedere juridic. De fapt, dacă o bancă acordă împrumuturi din banii pe care i-a depozitat *la vedere,* bani care nu existau anterior sunt creați din nimic într-o cantitate identică celei împrumutate de către bancă. Deponentul *deține* banii sub forma unui depozit iar acesta face parte din soldurile sale monetare. În acelaşi timp, persoana care ia creditul de la bancă primeşte nişte bani care, la rândul lor, fac parte din lichiditățile sale. Acest rezultat dovedeşte o neregulă juridică extrem de serioasă căci contractele, în cel mai bun caz, pot constitui materializarea unui transfer de proprietăți (*do ut des*), dar nu pot crea o proprietate, care nu exista, *ex nihilo*. O nouă cantitate de bani fizici (de exemplu, aur) nu a fost creată, dar ambii actori (deponentul şi împrumutatul) cred şi actionează ca şi cum ei ar poseda aceeaşi cantitate fizică de aur. Acest rezultat, cel puțin în etapele inițiale ale formării sistemului bancar modern, a apărut ca o consecință a unei însuşiri necuvenite şi a fraudei comise de mulți bancheri care au folosit banii primiți spre depozitare pentru a acorda credite[335].

---

[333] Simplul fapt că această întreagă controversă asupra sistemului bancar liber cu rezervă fracționară se produce reprezintă un simptom că ceva ciudat se întâmplă cu fundamentul juridic al acestei instituții.

[334] Aceste probleme au fost tratate de către dreptul european în diverse situații de-a lungul ultimului secol. A se consulta Jesús Huerta de Soto, 'A Critical Analysis of Central Banks and Fractional-Reserve Free Banking from the Austrian Perspective', Review of Austrian Economics, vol. 8, nr. 2, 1995, pag. 29–32.

[335] Hans-Hermann Hoppe, 'How Is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit', Review of Austrian Economics, vol. VII, nr. 2, 1994, p. 67.

Din moment ce bancherii au obținut de la guvern *privilegiul* de a acționa pe baza rezervei fracționare, statutul lor de infractori a dispărut, cel puțin din perspectiva dreptului pozitiv. Însă acest privilegiu nu înzestrează, în niciun caz, contractul de depozit bancar cu o fundamentare juridică adecvată. Dimpotrivă, acest contract apare, în multe ocazii, ca un contract nul şi neavenit din punctul de vedere al principiilor generale de drept, deoarece *scopul predominant* al uneia dintre părți, deponentul, este de a constitui un depozit, în timp ce cel al celeilalte părți, bancherul depozitar, de a-l primi ca pe un împrumut. Conform principiilor standard de drept, atunci când fiecare dintre participanții implicați într-un schimb crede că face un contract diferit, contractul este nul şi neavenit. Dacă această teorie juridică a *scopului subiectiv predominant*[336] al contractului (principala cauză în contractul dreptului roman) ar fi aplicată la milioane de contracte bancare în vigoare, ar fi foarte uşor de văzut cum cei mai mulți dintre deponenți cred că ei au făcut, de fapt, un contract în care natura depozitului predomină, cu scopul ca un astfel de depozit să facă parte din soldurile sale monetare care pot fi transformate în bani lichizi în orice moment. Din contră, bancherii primesc banii ca pe un „împrumut", lucru demonstrat de faptul că ei, la rândul lor, îi oferă clienților lor (împrumutători), care, astfel, îşi cresc soldurile monetare. Cred că nimeni nu poate nega serioasa ambiguitate juridică a contractelor de depozit în

[336] Concepția subiectivistă pe care se sprijină teoria economică austriacă este complet asemănătoare punctului de vedere legal care ia în considerare, înainte de orice, diferitele cauze sau scopuri ale părților atunci când încheie un anumit tip de contract. Abordarea subiectivistă (tipic austriacă) este părăsită de către Selgin atunci când critică distincția lui Mises dintre „time liabilities" şi depozite la vedere deoarece, după Selgin, „Mises confuses a difference of degree [the duration of 'call loans' is unspecified] with one of substance". Totuşi, deşi distincția lui Mises este în întregime corectă din punctul de vedere *subiectiv* al clienților băncii, există o extrem de importantă distincție de *substanță*: atunci când depozitele la vedere sunt considerate substituienți perfecți pentru bani, datoriile la termen (time liabilities) sunt adevărate împrumuturi ce implică pierderea disponibilității banilor clienților de-a lungul unei perioade. A se vedea George A. Selgin, *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue*, p. 62.

bani încheiate până acum[337]. Ele sunt numite, comercial şi contractual, „depozite" şi, de fapt, această titulatură corespunde principalului scop real pe care clienții băncilor încearcă să-l atingă. Totuşi, bancherii primesc depozitele şi le folosesc ca şi cum acestea ar fi credite care, după cum se observă în tabelul 11.1, sunt complet diferite de contracte[338]. Mai mult, este clar că, dacă cei mai mulți deponenți se păcălesc singuri (sau sunt păcăliți) cu privire la adevărata natură a contractului pe care îl fac şi, pe deasupra, sunt tentați de promisiunea dobânzii[339] sau de furnizarea de servicii bancare, nu poate fi acceptat faptul că realizarea acestui tip de tranzacție reprezintă o demonstrație *prima facie* care arată sau relevă preferința reală a publicului pentru acest tip de contract.

[337] Marele jurist spaniol Felipe Clemente de Diego a descris acest contract ca monstruos deoarece el include clauze ale părților care se contrazic reciproc. A se vedea *La cuenta corriente de efectos de un sector de la banca catalana*, Madrid, 1936, pag. 370–371.

[338] Ca regulă generală, bancherii nu explică niciodată natura exactă a contractului, obligația de păstrare şi custodie pe care o au, nici dacă deponentul l-a autorizat să investească fondurile depozitate. De regulă, totul este exprimat vag şi confuz şi, prin urmare, nu ar fi o alegație imprudentă de a sugera că adevăratul acord contractual al deponenților lipseşte.

[339] Faptul că deponenții primesc uneori dobândă nu schimbă sub nicio formă scopul esențial al depozitului (păstrarea, custodia banilor). „Nimeni nu refuză puțin noroc" şi, prin urmare, deponentul ingenuu căruia îi este oferită dobândă va accepta imediat dacă are încredere în bancher. Primirea dobânzii *contra naturam* nu elimină cauza fundamentală a contractului (menținerea oricând la dispoziție a lichidității) şi nu dă naştre unui împrumut. Ea arată doar că bancherul foloseşte necuvenit banii pe care i-a primit într-un depozit. Dobânda aferentă depozitelor la vedere constituie un avantaj *contra naturam* pe care escrocii îl utilizează pentru a tenta victimele, care mereu cad în capcană ca rezultat al ilegitimei lor dorințe de a obține ceva extraordinar care nu le aparține.

Tabel 11.1 Diferențe esențiale dintre două tipuri radical diferite de contracte

Depozitul neregulat de bani	*Împrumutul de bani*
Diferențe de natură economică	
1. Bunurile prezente nu sunt schimbate pe bunurile viitoare.	1. Bunurile prezente sunt schimbate pentru bunurile viitoare.
2. Există o disponibilitate completă şi deplină în favoarea deponentului.	2. Disponibilitatea este totalmente transferată de la împrumutător la împrumutat.
3. Nu există dobândă, deoarece bunurile prezente nu sunt schimbate pe cele viitoare.	3. Există dobândă, deoarece bunurile prezente sunt schimbate pe cele viitoare.
Diferențe de natură juridică	
1. Elementul prevalent este *custodia* sau păstrarea *tantundem*-ului ce constituie principala motivație a deponentului.	1. Elementul esențial este transferul disponibilității bunurilor prezente în favoarea împrumutatului.
2. Nu există termen de returnare a depozitului iar contractul este, mai curând, „la vedere".	2. Contractul fixează un termen pentru returnarea împrumutului, pentru calcularea şi plata dobânzii.
3. Obligația depozitarului este de a menține *tantundem-ul* la dispoziția deponentului în orice moment (rezerve 100%).	3. Obligația împrumutatului este de a returna *tantundem-ul* la termen şi de a plăti o dobândă.

În al treilea rând, chiar dacă cele două părți, deponenții şi bancherii, gândesc că scopul predominant al tranzacției a fost împrumutul (fapt neclar pentru majoritatea celor implicați), natura juridică a contractului de depozit în bani nu a fost elucidată. Se întâmplă aşa deoarece, din punct de vedere teoretic, este imposibil ca băncile să facă față returnării depozitelor la un volum superior celui al rezervelor pe care le mențin. Această imposibilitate se vede agravată în măsura în care însăşi activitatea bancară cu rezervă fracționară tinde să genereze crize şi recesiuni economice care pun în pericol solvabilitatea băncilor de o manieră recurentă. Din punctul de vedere al principiilor generale de drept, contractele *imposibil* de pus în practică sunt nule. Doar o rezervă de 100%, care să garanteze returnarea în orice moment a tuturor depozitelor primite

sau existența şi ajutorul băncii centrale, care să furnizeze întreaga lichiditate necesară la momentul oportun, ar putea face *posibile* şi, prin urmare, viabile aceste contracte de „împrumut".

În al patrulea rând, chiar dacă se argumentează că imposibilitatea de a îndeplini contractele de depozit bancar în bani se produce la un număr determinat de ani şi în circumstanțe extreme, natura lor juridică tot nu a fost soluționată, deoarece activitatea bancară cu rezervă fracționară este contrară ordinii publice şi se realizează în dauna terților[340]. De fapt, sistemul bancar fracționar, când generează credite de o manieră expansionistă fără acoperire în economisire reală, distorsionează structura productivă, făcând ca întreprinzătorii ce primesc împrumuturile, înşelați de lejeritatea condițiilor de creditare, să pună în practică investiții care, finalmente, nu vor fi rentabile. Când se produce inevitabila criză economică, proiectele lor de investiții ar trebui sistate şi lichidate, cu un cost ridicat din punct de vedere economic, social şi personal, suportat nu doar de întreprinzătorii care au comis erorile, ci şi de restul agenților economici implicați în procesul de producție (muncitori, furnizori etc.). Prin urmare, nu putem accepta argumentul conform căruia, într-o societate liberă, bancherii şi clienții lor trebuie să aibă libertatea de a stabili acorduri contractuale pe care ei le consideră cele mai adecvate[341]. Acordurile reciproc avantajoase dintre două părți sunt lipsite de legitimitate când se efectuează în dauna terților; de aceea, reprezintă un atentat la ordinea publică, fiind nule şi neavenite.

Hans-Hermann Hoppe[342] explică modul în care acest tip de contract prejudiciază, cel puțin în trei feluri diferite, terții: în primul rând, în

---

[340] Puține acte infracționale ale condusului neglijent cauzează daune sau accidente terților şi, totuşi, toate constituie ofense deoarece implică încălcarea ordinii publice.

[341] La fel, un contract dintre un mafiot şi un ucigaş profesionist poate fi: 1) complet voluntar şi 2) bazat pe un acord deplin în legătură cu natura legală a înțelegerii. Totuşi, chiar într-o societate complet liberală, el este un contract nul şi neavenit deoarece dăunează unui terț (victima potențială).

[342] Hans-Hermann Hoppe, 'How Is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit', Review of Austrian Economics, pag. 70–71.

măsura în care expansiunea creditului sporeşte oferta monetară şi diminuează, prin urmare, puterea de cumpărare a deținătorilor de bani lichizi; astfel, aceştia se văd expropriați de o parte a puterii de cumpărare pe care banii ar fi avut-o dacă expansiunea nu s-ar fi produs; în al doilea rând, deponenții, în general, vor fi prejudiciați deoarece, ca o consecință a procesului de expansiune a creditului, se diminuează probabilitatea ca, în absența unei bănci centrale, să-şi poată recupera integral depozitele inițiale; existând o bancă centrală, vor fi prejudiciați în măsura în care, deşi au garanția de a li se restitui depozitele, nu au garanția că acestea-şi vor păstra puterea de cumpărare; în al treilea rând, cea mai mare pagubă este produsă restului împrumutaților şi agenților economici sub forma unei proaste şi generalizate investiții (*malinvestment*), sub forma crizei financiare, şomajului şi suferințelor umane.

Orice manipulare în legătură cu banii, care reprezintă mijlocul de schimb utilizat sub formă *generalizată* de către societate, implică, conform definiției banilor, efecte negative la adresa terților din sistemul economic. Desigur, nu vorbim despre aşa-numitele „externalități pecuniare" care sunt transferate pieței prin sistemul prețurilor ca rezultat al schimbărilor în evaluările subiective şi în acțiunile umane supuse principiilor generale de drept. Dimpotrivă, ne referim la serioase interferențe sociale provenite din fundamentarea juridică nesănătoasă a anumitor contracte de depozit care fac posibilă anomalia multiplicării volumului de bani, indiferent de dorințele părților, fără ca economisirea sau altceva nou să se producă[343]. Economic vorbind, efectele expansiunii creditului sunt, din punct de vedere *calitativ*, identice celor pe care le are activitatea infracțională de falsificare a banilor menționată în articolele 386-389 ale Codului Penal spaniol[344]. Ambele presupun crearea de bani, redistribuirea venitului în

[343] Prin urmare, nu suntem de acord cu opiniile lui White şi Selgin asupra acestei chestiuni. A se vedea 'In Defense of Fiduciary Media – or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians!', *op. cit.*, pag. 92–93.

[344] „Va fi pedepsit cu închisoare de la doisprezece la douăzeci de ani, cu pierderea drepturilor civile pe durata încarcerării: 1) cel care falsifică bani", articolul 283 din Codul Penal spaniol. Ar trebui reținut că, într-o expansiune a creditului, ca şi

favoarea câtorva pe seama prejudicierii restului cetățenilor şi distorsionarea structurii productive. Totuşi, din punct de vedere *cantitativ,* expansiunea creditului este singura capabilă de a majora oferta monetară la un ritm şi într-un volum suficiente pentru a alimenta un *boom* artificial şi a genera, apoi, o recesiune. În comparație cu expansiunea creditului de către sistemul bancar cu rezervă fracționară şi manipularea monetară a guvernelor şi băncilor centrale, activitatea infracțională a falsificatorului de monedă constituie un joc de copii cu urmări, practic, imperceptibile.

Toate considerațiile de mai sus au avut o anume influență asupra unor teoreticieni ai sistemului bancar liber cu rezervă fracționară care au propus, cu scopul de a garanta stabilitatea sistemului, ca băncile să stabilească clauze de „salvgardare" a biletelor şi depozitelor lor, „informându-şi" clienții că banca poate decide, în orice moment, să suspende sau să întârzie restituirea depozitelor sau plata în bani lichizi a respectivelor bilete[345]. Este clar că introducerea acestei clauze vine împotriva naturii conceptului de bani, a căror esență constă tocmai într-o perfectă lichiditate, adică imediată, completă şi niciodată condiționată. Această clauză înseamnă că deponenții şi deținătorii de bilete, în condiții de criză, se pot converti în creditori forțați, nemaifiind deponenți ce dețin lichiditate sau substituienți monetari perfecți. De aceea, contractul tradițional de depozit devine o formă particulară de contract aleatoriu sau

---

în cazul falsificării banilor, prejudiciul social este foarte mult diluat şi, de aceea, va fi foarte dificil ca această infracțiune să fie pedepsită ca rezultat al dovezii aduse la cerere de partea vătămată. Din acest motiv, infracțiunea este descrisă în termeni de conduită (falsificarea bancnotelor) şi nu în termenii identificării unor daune personale specifice la care ea conduce. Aceeaşi procedură va fi urmată dacă s-a decis aplicarea aceluiaşi tratament creării de bani de către bănci.

[345] Aceste „clauze de opțiune" erau deja în vigoare în băncile scoțiene între anii 1730-1765 şi confereau dreptul la suspendarea temporară a plăților cu bani lichizi. De aceea, referindu-se la panicile bancare, Selgin spune că „Banks in a free banking system might however avoid such a fate by issuing liabilities contractually subject to a «restriction» of base money payments. By restricting payments banks can insulate the money stock and other nominal magnitudes from panic-related effects'. George A. Selgin, 'Free Banking and Monetary Control', Economic Journal, noiembrie 1994, p. 1455.

de loterie, în care recuperarea depozitelor aferente va depinde de noroc, influență şi alte circumstanțe specifice ale momentului. Nimic nu se poate obiecta faptului că anumite părți decid voluntar să deruleze un contract aleatoriu atât de atipic, însă, în măsura în care, în ciuda existenței acestei clauze şi a perfectei sale cunoaşteri de către părți (bancheri şi clienții lor), aceştia şi restul agenților economici ajung să acționeze, din punct de vedere subiectiv, considerând instrumentele menționate ca substituienți monetari perfecți, respectivele clauze vor avea rolul de a elimina suspendarea imediată a plăților şi falimentul băncilor în cazul panicilor bancare. Totuşi, respectivele clauze nu vor putea evita reproducerea tuturor proceselor de expansiune, criză şi recesiune care sunt tipice activității bancare cu rezervă fracționară. Clauzele de opțiune pot, în cel mai bun caz, să protejeze băncile, dar nu societatea şi sistemul economic, de daunele produse de fazele succesive de expansiune a creditului, boom şi recesiune. De aceea, argumentul „clauzelor de opțiune" constituie „ultima linie de apărare" care nu rezolvă în niciun caz problemele produse de sistemul bancar liber cu rezervă fracționară terților şi ordinii publice.

Este surprinzător că, în ciuda argumentelor sus-menționate, cei mai mulți teoreticieni apărători ai sistemului bancar liber cu rezervă fracționară au propus doar eliminarea băncilor centrale şi completa privatizare a sistemului bancar, fără să facă vreo referire la cea mai bună soluție economică şi juridică pentru problemele analizate: un sistem bancar liber cu rezerve de 100%. Este adevărat că privatizarea tinde să stopeze cele mai multe abuzuri comise de autoritățile monetare în domeniul privat. Această situație este similară celei care s-ar ivi dacă li s-ar permite să ucidă, să fure şi să comită sistematic alte infracțiuni. Daunele sociale pe care această situație le-ar genera ar fi teribile, din perspectiva enormei puteri şi naturi monopoliste a statului. Fără niciun dubiu, privatizarea acestor activități infracționale (eliminarea practicării lor sistematice de către guvern) va tinde să „amelioreze" apreciabil situația: cel puțin marea putere ilegitimă a statului ar dispărea iar agenților economici privați li s-ar permite să-şi dezvolte proceduri de prevenire şi apărare contra acestor infracțiuni. Totuşi, privatizarea activităților ilegale nu

reprezintă soluția finală a problemelor; acestea ar fi complet eliminate dacă ar exista soluții legale, impuse de agenți privați într-un mediu complet privat. De fapt, toate problemele legate de băncile centrale, toate încurcăturile din legislația bancară şi toate problemele economice produse de sistemul bancar liber cu rezervă fracționară ar fi rezolvate printr-un simplu articol al Codului Penal care ar preciza: „orice bancher care îşi însuşeşte în beneficiu propriu banii depozitați la vedere de către clienții săi şi nu menține o rezervă de 100% asupra acestora în orice moment va fi pedepsit cu închisoarea şi va fi obligat să-şi despăgubească victimele”[346].

Concluzie

Abordarea tradițională a controversei dintre adepții băncii centrale şi cei ai sistemului bancar liber cu rezervă fracționară este complet eronată. De fapt, această abordare nu ia în calcul faptul că sistemul bancar liber cu rezerve fracționare eliberează, aproape inevitabil, forțe care duc la apariția, dezvoltarea şi consolidarea băncii centrale. Sistemul bancar cu rezerve fracționare dă naştere la expansiunea creditului, care declanşează procese de reversiune sub forma crizelor financiare şi recesiunilor, care, la rândul lor, îi fac pe cetățeni să ceară intervenția guvernului şi reglementarea activității bancare de către stat. Apoi, înşişi bancherii implicați în sistem descoperă rapid că riscul de insolvabilitate este mai scăzut dacă ajung la acorduri mutuale, fuzionează şi cer inclusiv instituirea unui împrumutător de ultimă instanță care să le ofere lichiditatea necesară în momentele dificile sau să instituționalizeze, să orchestreze şi să coordoneze expansiunea creditului. În fine, guvernele nu pot rezista tentației de a folosi în propriul beneficiu enorma putere de a crea bani, permisă prin sistemul bancar cu rezervă fracționară.

[346] La o concluzie similară ajunge Murray N. Rothbard în ‘The Present State of Austrian Economics’, Journal des économistes et des études humaines, vol. VI, nr. 1, martie 1995, pag. 80–81.

În consecință, putem conchide că sistemul bancar cu rezerve fracționare a fost principala cauză istorică a apariției şi dezvoltării băncii centrale. Din acest motiv, nu trebuie să abordăm dezbaterea teoretică şi practică în termeni tradiționali, ci trebuie să opunem două sisteme complet diferite: pe de o parte, un sistem bancar liber supus principiilor tradiționale de drept (cu o rată a rezervelor de 100% pentru depozitele la vedere), în care operațiunile cu rezerve fracționare, prin acorduri voluntare sau nu, sunt considerate ilegale şi contrare ordinii sociale; pe de altă parte, un sistem care permite exercitarea operațiunilor cu rezerve fracționare şi care, inevitabil, va duce la instituirea unei bănci centrale, înzestrate cu calitățile de împrumutător ultim şi dirijor al întregului sistem financiar. Acestea sunt singurele alternative teoretice şi practice viabile.

14 Viitorul liberalismului: destructurarea statului prin democrația directă[403]

Sunt pe deplin de acord cu pledoaria lui Bruno Frey pentru mai multă democrație directă prin utilizarea referendumului urmând modelul sistemului politic elvețian. Totuşi, un cititor liberal atent al lucrării sale ar rămâne lesne cu impresia că, pentru Bruno Frey, democrația reprezintă un scop în sine şi că, din acest motiv, este important de ameliorat participarea democratică directă a cetățenilor. Deşi este adevărat că sistemul elvețian al referendumului prezintă avantaje interesante, corect explicate de către Bruno Frey, prin comparație cu mult mai extinsul sistem al democrației indirecte, vom argumenta că principalul nostru obiectiv ca liberali ar trebuie să fie, în viitor, consolidarea liberalismului de piață liberă şi nu a democrației *per se*. Cu alte cuvinte, dacă democrația directă are vreun merit, acesta este tocmai de a ne permite o apropiere (chiar imperfectă) de idealul nostru – al pieței libere şi al guvernului limitat.

[403] Am prezentat acest articol la adunarea generală a Societății Mont Pelerin, Santiago de Chile, 24-27 noiembrie 2000. Am făcut o prezentare comună cu James M. Buchanan şi Bruno S. Frey asupra viitorului democrației, mie revenindu-mi să comentez lucrarea lui Frey, 'The Future of Democracy: In Search of Greater Citizen Participation through Direct Democracy', prin care autorul cheamă la răspândirea sistemului elvețian al referendumului în toate țările.

Politicienii împotriva votanților

Este adevărat că politicienii detestă referendumul. Un caz paradigmatic ar putea fi cel în care elita politicienilor spanioli a căzut de acord asupra Constituției Spaniei din 1978, în vigoare încă în țara mea. Articolul 92 al acesteia permite doar acele referendumuri care nu sunt obligatorii pentru guvern (adică doar cele pur consultative). Constituția Spaniei (probabil, alături de cea a Suediei) este cea mai restrictivă din Europa cu privire la condițiile, scopurile şi efectele referendumului. În consecință, conform analizei lui Frey, în Spania este aproape imposibilă spargerea coalizării politicienilor în felul în care s-a întâmplat în Elveția, când cetățenii au respins aderarea la Spațiul Economic European prin Referendumul din 6 decembrie 1992 (deşi este adevărat că acest rezultat a fost cel puțin anulat prin referendumul din 22 mai 2000, când 67.2% dintre votanți au aprobat acordul bilateral dintre Elveția şi Uniunea Europeană). Absența referendumului democratic din Spania oferă un pretext continuu asasinilor stalinişti din organizația teroristă bască ETA, auto-intitulați „separatişti" şi care şi-ar pierde probabil implicitul sprijin din sondaje (estimat la aproximativ 10% din populația bască) dacă un referendum asupra separării Țării Bascilor de Spania ar fi organizat cu garanții deplin democratice. Deşi un asemenea demers este politic imposibil deocamdată, sunt sigur că: în primul rând, majoritatea cetățenilor Țării Bascilor (vreo 2 milioane de locuitori) ar respinge separarea; şi, în al doilea rând, că, indiferent de rezultatul final, un astfel de referendum ar fi un important element pentru soluționarea finală a problemei teroriste în Țara Bascilor. Aşa că, în această chestiune, sunt de acord cu Bruno Frey când conchide în lucrarea sa (secțiunea IV, 4) că democrația directă poate rezolva chestiunile separatiste cu „mai puțin scandal şi vărsare de sânge decât se întâmplă, de regulă, în democrațiile în care referendumurile constituie cazuri excepționale sau sunt folosite doar sub forma plebiscitului".

Totuşi, este adevărat că, în ultimă instanță, pentru un liberal, conținutul deciziei politice luate este mult mai important decât procedura specific democratică urmată pentru a ajunge la acea decizie. Într-adevăr, niciunul

dintre noi nu s-ar simți confortabil, de exemplu, cu o Țară a Bascilor convertită la un soi de stat socialist albanez separat de restul Spaniei şi Uniunii Europene, relativ mult mai liberală. Aceste principii ne obligă să căutăm proceduri care vor limita efectiv cât mai mult guvernul şi va permite o cât mai extinsă piață liberă. Democrația directă poate fi una dintre aceste proceduri, combinată mereu cu dreptul oricărui grup social la auto-determinare şi secesiune față de organizația din care face parte.

Condiția necesară a democrației directe: dreptul de secesiune

Bruno Frey dedică cea mai scurtă secțiune a lucrării sale (Secțiunea III, „Referendum şi federalism") chestiunii pe care o consider a fi cea mai importantă: conexiunile dintre democrația directă şi descentralizarea deciziei politice. Pentru democrația directă „ceea ce este mic este frumos şi eficient"[404], iar Bruno Frey explică foarte clar cum cunoaşterea necesară pentru politicianul decident este mai uşor obținută în comunitățile politice mai mici (de fapt, nu constituie doar o coincidență faptul că tradiția referendumului este mult mai mare în Elveția cantoanelor, cu 7 milioane de cetățeni, decât în țări tradițional centralizate ca Spania sau Franța, cu 40, respectiv, 60 de milioane de locuitori). Din această perspectivă, aş vrea să reamintesc următoarea lege economică: cu cât statul la care este afiliată comunitatea politică este mai mic, *ceteris paribus*, cu atât va fi mai dificil pentru acel stat să impună politici intervenționiste şi protecționiste şi cu atât mai constrâns va fi acesta să accepte liberul schimb şi liberalismul. Se întâmplă aşa deoarece, cu cât statul în cauză este mai mic, cu atât mai mult vor suferi cetățenii săi din cauza costurilor reglementării şi a barierelor puse pieților şi resurselor străine dacă nu ar exista o libertate completă a schimbului şi a activităților economice. Mai mult, Bruno Frey menționează (urmându-i pe Tiebout, Buchanan şi alții) cum posibilitățile crescânde de „a vota cu picioarele"* din comunitățile politice mici „tind să submineze

[404] Hans-Hermann Hoppe, 'Small is beautiful and efficient: the case for secession', Telos, nr. 107, 1996, p. 107.

* Această expresie utilizată de autor nu are sensul din limba română, ci se referă la

cartelurile regionale dintre politicieni", încât putem conchide că, într-un mediu bazat pe principiile autodeterminării, liberului schimb şi libertății de emigrare-imigrare (supusă legilor proprietății private), o constelație de mici state vor favoriza mai bine libertatea şi prosperitatea[405].

Din punct de vedere liberal există, totuşi, un punct-cheie pe care nu-l regăsesc în lucrarea lui Frey. Acesta se referă la posibilitatea ca, printr-un act al democrației directe (adică referendumul), o majoritate să poată adopta reglementări împotriva minorității. În cel mai bun caz, democrația directă reprezintă o formă îmbunătățită de democrație, însă nu furnizează garanțiile contra utilizării puterii politice şi coerciției instituționalizate împotriva minorităților. Din acest motiv, pentru un liberal, cel mai important lucru este să combine procedurile democrației directe cu existența efectivă a dreptului de secesiune a oricărei minorități care se simte exploatată prin rezultatul oricărui referendum. De aceea, concluzia mea este mai radicală decât cea a lui Bruno Frey: pe lângă considerarea federalismului ca un simplu *prerequisite* ce face democrația directă mai efectivă (secțiunea a III-a a lucrării lui Frey), idealurile noastre liberale ar trebuie să prevadă ca democrația să fie limitată (inclusiv cea „directă") prin folosirea efectivă a dreptului de secesiune, ceea ce înseamnă că orice grup sau asociație de indivizi ar trebui să fie liberi să decidă în orice moment dacă doresc sau nu să fie incluşi într-un stat sau unitate politică sau să creeze una nouă.

Destructurarea statului prin democrația directă şi secesiune

Explozia revoluției tehnologice şi economia globală creează noi posibilități pentru democrația directă şi secesiune, care, inclusiv acum, sunt de neimaginat. Spre exemplu, într-o lume integrată a alegerilor on-line prin

faptul că, în condițiile deplinei libertăți de circulație, cetățenii îşi pot alege regimul politic mutându-se, deplasându-se acolo unde acesta le este cât mai favorabil cu putință *(nota traducătorului).*

[405] J. Huerta de Soto, 'A theory of liberal nationalism' şi 'A libertarian theory of free immigration', capitolele 7 şi 8 din prezenta carte.

Internet, folosind parole individuale criptate, practic orice chestiune ar putea fi supusă democrației directe la un cost foarte scăzut. În lumea de azi, statele-națiune tradiționale devin tot mai anacronice. Un proces politic bazat pe democrație directă combinată cu dreptul efectiv la secesiune ar crea, în secolul al XXI-lea, o lume care „ar consta în zeci de mii de țări, regiuni şi cantoane distincte, precum şi sute de mii de oraşe independente precum prezentele „ciudățenii" Monaco, Monaco, Andorra, San Marino, Liechtenstein, Hong Kong şi Singapore, cu oportunități crescute pentru migrație motivată economic"[406]. Această lume ar fi una a micilor guvernări liberale, economic integrate prin liber-schimb şi printr-un ban-marfă privat, precum aurul, şi ar constitui o lume a creşterii economice şi a unei prosperități fără precedent. În această nouă lume pe care câțiva liberali şi-o imaginează pentru secolul ce tocmai începe, nici măcar nu ar fi nevoie să votăm în fiecare caz „cu picioarele" pentru a garanta libertatea (de exemplu, pentru a evita orice „insulă" de tiranie şi opresiune) dacă se dezvoltă, mai mult sau mai puțin spontan, un Sistem Funcțional de Jurisdicții în Competiție, bazat pe democrația directă şi referendum. Aceste jurisdicții, care s-ar suprapune şi ar avea o natură guvernamentală, deşi ele nu ar fi restricționate la nicio arie geografică determinată istoric, ar concura între ele, aşa cum şi-a imaginat şi a explicat într-o lucrare strălucită profesorul Bruno Frey la Reuniunea regională a Societății Mont Pelerin, ținută la Barcelona, în 1977[407], pe care o recomand tuturor.

Anarhismul proprietății private pe o piață liberă: idealul asimptotic al „democrației" directe

Desigur, nu putem detalia aici explicațiile lui Bruno Frey referitoare la Sistemul Funcțional de Jurisdicții în Competiție. Principala mea critică la adresa lor (de asemenea, la adresa statului minimal al lui Hoppe şi a

[406] Hoppe, *op.cit.*, p. 101.
[407] Bruno Frey, 'A Utopia? Government without territorial monopoly', The Independent Review, VI, nr. 1, vara 2001, pag. 92–112.

oraşelor libere) este aceea că aceste Jurisdicții ar fi, în toate împrejurările, guvernamentale, adică ele ar continua să contrângă cetățenii prin plata impozitelor etc. Aşa că, principala mea întrebare este următoarea: de ce să nu ameliorăm democrația directă contruind aceste Jurisdicții pe baze complet voluntare ? Dacă aşa ceva s-ar întâmpla, am putea concepe „democrația directă" perfectă, o stare a lucrurilor descrisă de Frank Albert Fetter încă din 1913, când el vedea în piață un tip de democrație în care orice leu cheltuit conferea dreptul la un vot[408], sau de către William Hutt, când folosea pentru prima oară conceptul de „suveranitate a consumatorului"[409]. Este adevărat că aceste expresii şi comparații nu sunt perfecte; în loc de a compara piața cu aşa-numitul „ideal democratic", ar fi mult mai corect să spunem că democrația directă reprezintă o schemă de a asigura cetățenilor, în sfera politică, aceeaşi supremație pe care le-o conferă piața liberă în alte domenii[410]. Dacă este aşa, democrația directă perfectă va fi atinsă atunci când piața liberă este extinsă, de asemenea, la sferele acoperite acum de către guverne, printr-o constelație de agenții, asociații şi corporații private şi voluntare, aflate în competiție[411]. În acest fel, am putea descoperi calea de a elimina total politicienii şi cartelurile lor împotriva cetățenilor obişnuiți, atingând „democrația" perfectă imaginabilă pentru secolul al XXI-lea: cea constituită prin procesul proprietății private şi a anarhismului pieței libere.

[408] Frank A. Fetter, *The Principles of Economics*, New York, 1913, pag. 394 şi 410.
[409] William Hutt, 'The concept of consumer's sovereignty', Economic Journal, martie 1940, pag. 66–77; Murray N. Rothbard, *Man, Economy, and State*, Los Angeles, CA: Nash Publishing, 1970, pag. 561–566.
[410] Mises, *Human Action*, p. 471.
[411] Murray, N. Rothbard, *For a New Liberty*, New York: Macmillan, 1973; David Friedman, *The Machinery of Freedom*, Illinois: Open Court, 1989.

18 *In memoriam* Murray N. Rothbard[589]

Am auzit pentru prima oară despre Murray N. Rothbard în toamna anului 1973, la seminarul de economie austriacă ținut în fiecare zi de joi de către Luis Reig, la domiciliul să particular din Madrid. Ideile lui Rothbard stârneau pe vremea aceea polemici aprinse ce ocupau o bună parte a sesiunilor seminarului. Mai concret, discutam detaliat, comparându-le cu teoria economică „ortodoxă", atât contribuțiile lui Rothbard, cât şi cele ale maestrului său Ludwig von Mises şi ale celorlalți teoreticieni ai Şcolii Austriece. În acelaşi timp, atrăgea puternic atenția teoria monopolului care, grație lui Rothbard, a fost curățată de imperfecțiunile şi incoerențele pe care le păstra încă *Acțiunea Umană* a lui Mises. În fine, în sfera filosofiei politice, Rothbard se separa, de asemenea, de maestrul său apărând o poziție jus-naturalistă care contrasta evident cu utilitarismul evident al lui Mises. Aceste rațiuni (dar şi altele) m-au condus să trec la studiul detaliat al celor două opere-cheie ale lui Murray N. Rothbard: tratatul său, *Man, Economy and State*[590], şi cartea sa, *Power and Market*[591], care a servit ca şi

[589] Publicat în Journal des Économists et des Études Humaines, Bilingual Journal of Interdisciplinary Studies, Paris şi Aix-en-Provence, volum 6, nr. 1, martie 1995, pag. 15-20.

[590] *Man, Economy and State. A Treatise on Economic Principles,* Van Nostrand, Princeton, New Jersey, 1962. Ulterior, au apărut trei ediții succesive, una publicată de către Nash Publishing (Los Angeles, 1970); alta de către New York University Press (New York, 1979); şi ultima de către Ludwig von Mises Institute şi Auburn University, în 1994. Diverse secțiuni ale acestei cărți au fost traduse în spaniolă şi publicate în două volume ale cărții mele *Lecturas de Economía Política*, Unión Editorial (Madrid, 1986-1987), dar şi de ESEADE, Buenos Aires, 2004.

[591] M. N. Rothbard, *Power and Market*, Menlo Park, CA: Institute for Humane Studies, 1970 (Ludwig von Mises Institute Scholar`s Edition, 2004).

complement al celui dintâi. Faptul că Rothbard a fost capabil să completeze aproape cele o mie de pagini ale tratatului la vârsta de treizeci şi şase de ani este ceva remarcabil. Claritatea expunerii, profunzimea analizei, spiritul critic şi originalitatea sunt caracteristici întâlnite pe fiecare pagină din *Man, Economy and State.* Prin urmare, nu este de mirare că această carte a avut o mare influenţă asupra formării mele universitare ca economist, care s-a resimţit, de asemenea, într-o întreagă generaţie de economişti austrieci din toată lumea.

Au trebuit să treacă opt ani, totuşi, pentru a lua contact personal cu Rothbard, pe care l-am cunscut în casa sa din Palo Alto, în 1980. Această întâlnire a avut loc graţie unei fericite coincidenţe: Rothbard lucra sub auspiciile *Institute for Humane Studies,* chiar lângă Universitatea din Stanford, unde tocmai ajunsesem cu o bursă a Băncii Spaniei pentru a-mi completa studiile de Economie Politică. Deşi cunoşteam principalele opere şi contribuţii teoretice ale lui Rothbard, contactul cu el a fost o experienţă memorabilă. Şarmul său personal extraordinar, entuziasmul nesfârşit şi surprinzătoarea sa erudiţie produceau o plăcere intelectuală de nedescris de a comenta şi discuta cu el nu doar temele cele mai importante, polemice şi interesante ale ştiinţei economice, ci şi multe alte aspecte, direct sau indirect relaţionate cu aceasta şi care intrau din plin în domeniul ştiinţei politice, filosofiei, eticii şi, inclusiv, teologiei[592].

Conversaţia cu Rothbard, uneori până în zorii zilei[593], a fost o experienţă extraordinară, derulată într-o atmosferă informală ce permitea exprimarea deschisă a tuturor poziţiilor care, totuşi, erau mereu obiectul

[592] Apărarea de către Rothbard a jus-naturalismului tomist era atât de viguroasă, încât se credea că el a trecut la catolicism. Deşi Rothbard a negat aceste zvonuri, a continuat să fie un „tomist agnostic", aşa cum a fost recent descris de către Robert Sirico („Murray N. Rothbard, 1926-1995", în revista Liberty, vol. VIII, nr. 4, Martie 1995, p. 13).

[593] Una dintre aceste discuţii-maraton a fost la originea interesului lui Robert Nozick pentru teoria liberală, după cum Nozick însuşi recunoaşte: „O lungă conversaţie cu Rothbard, de acum aproape şase ani, mi-a stimulat interesul pentru teoria anarhistă individualistă" (Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, New York: Basic Books, 1974, p.xv).

unei profunde critici şi disecţii teoretice din partea lui Rothbard. Totuşi, şi mai remarcabil, dacă aşa ceva este posibil, era să observi şi să te bucuri de vasta cultură, inegalabila erudiţie pe care Rothbard le manifesta în aceste discuţii de grup. Avea cunoştinţe remarcabile despre istoria Spaniei[594] şi despre rolul jucat de către *los fueros* şi despre întreaga mişcare asociată cu formarea dreptului nostru şi a istoriei noastre politice. El era familiarizat cu tradiţia liberală spaniolă pe care a tratat-o mereu cu mare simpatie din punctul de vedere anarho-capitalist pe care şi l-a menţinut întreaga viaţă. Mai mult decât atât, Rothbard cunoştea profund contribuţiile teoreticienilor Şcolii de la Salamanca din Spania Secolului de Aur, pe care le-a rezumat în articolul său „New Light on the Prehistory of the Austrian School"[595]. După Rothbard, fundamentele economiei moderne austriece datează din perioada scolasticilor spanioli ai secolelelor XVI şi XVII, care nu doar că au dezvoltat teoria subiectivă a valorii, dar au aplicat-o banilor şi instituţiilor sociale. Din această perspectivă, se înţelege că dezvoltarea economiei din partea şcolii clasice anglo-saxone, centrată pe teoria obiectivă a valorii-muncă şi pe analiza echilibrului, poate fi interpretată ca un deviaţionism de origine protestantă faţă de tradiţia tomistă continentală, centrată mai mult pe fiinţa umană şi fără obsesii pentru dogmele predestinării şi mântuirii bazate pe muncă[596].

---

[594] Joseph Soberan, scriind despre Rothbard, ne spune cum „Murray's earliest memory of a political conversation was of a family gathering in the 30's at which his relatives, most of them communists, were denouncing Franco. The prepubescent Murray Rothbard shocked them by asking 'what's so bad about Franco anyway?' In that setting the question was heretical. Murray started young" (*Liberty*, vol. 8, nr. 4, martie1995, p. 26). Deşi întrebarea tânărului Rothbard ar fi putut fi eretică pentru părinţii săi comunişti, ea era justificată, mai ales dacă se constata marea similitudine existentă între caracterul dictatorial şi coercitiv al regimului franchist şi cel ce se dorea a fi impus cu forţa de oponenţii săi comunişti.

[595] Murray N. Rothbard, «New Light on the Prehistory of the Austrian School», cap. 3 din *The Foundations of Modern Austrian Economics*, Edwin G. Dolan (ed.), Sheed & Ward (Kansas City, 1976), pag. 52-74.

[596] A se vedea M. N. Rothbard, *Economic Thought before Adam Smith: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, vol. I, Aldershot: Elgar, 1995; şi *Classical Economics: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought*, vol. II, Aldershot: Elgar, 1995. În aceste volume, el extinde, aprofundează şi

După revenirea mea în Spania, în 1983, am continuat să mențin o strânsă relație epistolară cu Murray N. Rothbard, pe care l-am mai întâlnit, totuşi, cu diverse ocazii. Din această perioadă merită remarcate nu doar apariția operei sale fundamentale asupra eticii, *The Ethics of Liberty*[597], al cărei manuscris mi l-a pus cu mare amabilitate la dispoziție pentru a-l citi şi a-l comenta înainte de publicare, ci şi fondarea Ludwig von Mises Institute, în 1985, şi apariția *The Review of Austrian Economics*, ca revistă ştiințifică dedicată exclusiv analizei şi discutării principalelor domenii de cercetare ale Şcolii Austriece.

Una dintre caracteristicile cele mai tipice ale schimbului epistolar cu Murray N. Rothbard era că, înainte de un scurt comentariu şi propunerea unei teme interesante, el răspundea cu multe pagini scrise mărunt la un singur rând, care de multe ori constituiau adevărate articole, prin profunzimea cunoştințelor, prin erudiție, prin ideile sugestive şi atrăgătoare şi prin soluțiile teoretice propuse.

Ultima întâlnire cu Murray N. Rothbard s-a produs la Reuniunea regională a Societății Mont Pelerin care a avut loc în septembrie 1993, la Rio de Janeiro. La acest congres, Rothbard a prezentat o lucrare despre privatizarea națiunilor care a fost publicată, cu ceva modificări, în *The Journal of Libertarian Studies*[598]. Această reuniune a Societății Mont Pelerin a fost remarcabilă pentru că a reunit cei mai importanți teoreticieni ai Şcolii Austriece de Economie, în frunte cu Murray N. Rothbard şi Israel M. Kirzner. A fost curios şi interesant de observat relația personală dintre

---

analizează pe larg importanța tradiției continentale catolice ca opusă tradiției anglo-saxone de origine protestantă. Asupra acestui subiect, a se vedea articolul meu J. Huerta de Soto, 'Génesis, esencia y evolución de la Escuela Austriaca de Economía', din *Estudios de Economía Política*, Madrid: Unión Editorial, 1994.

[597] Rothbard, *The Ethics of Liberty*, New Jersey: Humanities Press, 1982. Există o traducere în franceză sub titlul *L'Ethique de la Liberté*, Paris: Les Belles Lettres, 1991. Ediția spaniolă intitulată *La Ética de la Libertad* a fost publicată sub auspiciile autorului acestui articol în colecția de cărți liberale pe care o editez la Unión Editorial (Madrid 1995).

[598] Murray N. Rothbard, «Nations by Consent: Decomposing the Nation-State», *The Journal of Libertarian Studies,* vol. 11, nr. 1, toamna 1994, pag. 1-10.

aceşti doi giganţi ai Şcolii Austriece, cu personalităţi şi caractere atât de diferite: Murray N. Rothbard, cordial şi prietenos, iar Israel Kirzner, serios, circumspect şi întotdeauna foarte corect. La toate evenimentele, relaţiile erau mult mai fluide şi mai directe cu Rothbard decât cu Kirzner, deşi cel din urmă era mult mai politicos în comentariile sale critice, spre deosebire de Rothbard, şi niciodată nu ofensa personal.

În fine, trebuie să spun că Rothbard mi-a zis la Rio de Janeiro despre marea sa dorinţă de a vizita Universitatea din Salamanca pe care el o considera la originea Şcolii Austriece de Economie. Mai mult decât atât, interesul lui Rothbard pentru scolasticii spanioli a crescut atunci când a aflat că, în urma cercetărilor mele asupra teoriei monetare, ajunsesem la concluzia că poziţiile opuse ale Banking School şi Currency School au apărut nu în Anglia secolului al XIX-lea, ci trei secole mai devreme, graţie scolasticilor spanioli. Rothbard m-a încurajat să scriu un rezumat al principalelor mele concluzii pentru a fi publicat în *The Review of Austrian Economics*[599]. Împreună am organizat un tur de conferinţe în Spania şi Portugalia, tur ce trebuia să se încheie la Universitatea din Salamanca şi care trebuia să aibă loc în a doua jumătate a anului 1995. Din nefericire, în luna ianuarie a acestui an am primit manuscrisele muncii mele, corectate de Rothbard, alături de nota editorului care îmi scria că marele maestru al economiştilor austrieci murise la New York, de un infarct miocardic, pe 7 ianuarie 1995. Din păcate, Rothbard nu a putut vizita niciodată Spania şi Şcoala de la Salamanca, însă rămân cu noi cele douăzeci şi cinci de cărţi şi sute de articole, care vor continua să reprezinte o sursă interminabilă de bogăţie intelectuală şi sugestii pentru cercetările viitoare ale discipolilor săi.

[599] J. Huerta de Soto, 'A Critical Analysis of Central Banks and Fractional Reserve Free Banking from the Austrian School Perspective', Review of Austrian Economics, vol. VIII, nr. 2, 1995, pag. 25–38 (capitolul al zecelea al acestei cărţi).

BIBLIOGRAFIE

AZPILCUETA, MARTÍN de (1965), *Comentario Resolutorio de Cambios,* Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid. Prima ediție portugheză, publicată cu titlul de *Comentario Resolutorio de Onzenas,* Ioam de Barreyra, Coimbra, 1560. Ediția princeps spaniolă publicată în casa lui de Andrea de Portonarijs, Salamanca 1556.

BELDA, F. (1963), „Ética de la creación de créditos según la doctrina de Molina, Lessio y Lugo", *Pensamiento*, Revistă trimestrială de cercetare şi informare filosofică, publicată de către Facultades de Filosofía de la Compañía de Jesús en España, nr. 73, vol. 19, ianuarie-martie 1963, Madrid, pag. 53-89.

BELTRÁN, LUCAS (1996), „Sobre los orígenes hispanos de la economía de mercado", *Ensayos de economía política,* Unión Editorial, Madrid, pag. 234-254.

BÉRENGER, JEAN (1993), *El Imperio de los Habsburgo 1273-1918,* Editorial Crítica, Barcelona. Inițial, publicată în franceză cu titlul *Histoire de l'empire des Habsbourg 1277-1918,* Librairie Artheme Fayard, París, 1990.

CARANDE, RAMÓN (1987), *Carlos V y sus banqueros,* 3 volume, Editorial Crítica, Barcelona şi Madrid.

CHAFÚEN, ALEJANDRO (1986), *Economía y ética: raíces cristianas de la economía de libre mercado,* Rialp, Madrid.

CIPOLLA, CARLO M. (1994), „La moneda en Florencia en el siglo XVI", *El gobierno de la moneda: ensayos de historia monetaria,* traducere în spaniolă de Juan Vivanco, Editorial Crítica, Barcelona, pag. 11-142. Titlul original: *Il Governo della Moneta: La Moneta a Firenze nel Cinquecento,* Il Mulino, Bologna, 1990.

COPPA-ZUCCARI, P. (1901), *Il Deposito Irregolare,* Biblioteca dell' «Archivio Giuridico Filippo Serafini», Módena.

COVARRUBIAS Y LEYVA, DIEGO (1604), *Omnia Opera*, „Veterum Collatio Numismatum, cum his, quae modo expenduntur, publica, et Regia authoritate perpensa", pag. 669-710. Publicată la Salamanca, 1577. Traducerea parțială a lui Atilano Rico Seco inclusă în *Textos Jurídico-*

Políticos, selecţionate şi culese de către Manuel Fraga Iribarne, Instituto de Estudios Políticos, Madrid 1957.

DAVANZATI, B. (1696), *A Discourse upon Coins,* J.D. and J. Churchill, London.

DEMPSEY, BERNARD W. (1943), *Interest and Usury,* Introducere de Joseph A. Schumpeter, American Council of Public Affairs, Washington D.C.

de SOTO, DOMINGO (1968), *De Iustitia et Iure,* Instituto de Estudios Políticos, Madrid. Ediţie princeps de Andreas à Portonarijs, Salamanca 1556.

GALIANI, F. (1750), *Della Moneta,* G. Raimondo, Napoli, 1750.

GARRIGUES, JOAQUÍN (1975), *Contratos bancarios,* Madrid, ediţia a doua.

GÓMEZ CAMACHO, FRANCISCO (1981), «Introducción» la Luis de Molina, *La teoría del justo precio,* Editorial Nacional, Madrid.

GRICE-HUTCHINSON, MARJORIE (1952), *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544-1605,* Clarendon Press, Oxford (Lucrare de cercetare realizată sub conducerea lui F.A. Hayek).

GRICE-HUTCHINSON, MARJORIE (1982), *El Pensamiento Económico en España (1177- 1740),*tradusă în spaniolă de către Carlos Rochar şi revizuită de către Joaquín Sempere, Editorial Crítica, Barcelona.

GRICE-HUTCHINSON, MARJORIE (1995), *Ensayos sobre el pensamiento económico en España,* Laurence S. Moss şi Christopher K. Ryan (ed.), versiunea lui Carlos Rodríguez Braun şi María Blanco González, Alianza Editorial, Madrid.

HAYEK, F.A. (1995), „La disputa entre la Escuela Monetaria y la Escuela Bancaria" , *La tendencia del pensamiento económico: Ensayos sobre economistas e historia económica,* W.W. Bartley III şi Stephen Kresge (ed.), *Obras completas de F.A. Hayek,* Unión Editorial, Madrid, p. 232.

HAYEK, FRIEDRICH A. (1996), *Precios y producción,* traducere de Carlos Rodríguez Braun şi Introducere de José Luis Feito, Unión Editorial, Madrid.

HUERTA de SOTO, JESÚS (1994a), „La teoría del banco central y de la banca libre", *Estudios de economía política,* Unión Editorial, Madrid, cap. XI, pag. 129-143.

HUERTA de SOTO, JESÚS (1994b), „Génesis, esencia y evolución de la Escuela Austriaca de Economía", *Estudios de Economía Política,* Unión Editorial, Madrid, cap. I, pag. 17-55.

HUERTA de SOTO, JESÚS (2002), *Dinero, crédito bancario y ciclos económicos,* ediția a doua, Unión Editorial, Madrid (prima ediție, 1998); în limba română, *Moneda, creditul bancar şi ciclurile economice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" Iaşi şi Institutul Ludwig von Mises România, 2010.

KIRZNER, ISRAEL, M. (1979), „Economics and Error", *Perception, Opportunity and Profit,* The University of Chicago Press, Chicago.

LUGO, JUAN de (1642), R.P. Joannis de Lugo Hispalensis, S.I., *Disputationum de Iustitia et Iure Tomus Secundus,* Lugduni.

MENGER, CARL (1871), *Grundsätze der Volkswirthschaftslehre,* ed. Wilhelm Braumüller, Viena. Traducere spaniolă: *Principios de Economía Política,* Unión Editorial, Madrid 1983, ediția a doua, 1997.

MERCADO, TOMÁS de (1975), *Suma de tratos y contratos,* Restituto Sierra Bravo (ed.), Editora Nacional, Madrid.

MERCADO, TOMÁS de (1977), *Suma de tratos y contratos,* editare şi introducere de Nicolás Sánchez Albornoz, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid. Ediție princeps în spaniolă publicată în Sevilla, 1571 „în casa lui Hernando Díaz, tipăritor de cărți, pe strada La Sierpe".

MOLINA, LUIS de (1991), *Tratado sobre los Cambios,* editare şi introducere de Francisco Gómez Camacho, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid; prima ediție a fost publicată în Cuenca, 1597.

MOLINA, LUIS de (1989), *Tratado sobre los Préstamos y la Usura,* editare şi introducere de Francisco Gómez Camacho, Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.

PENNINGTON, JAMES (1829), „On the Private Banking Establishments of the Metropolis", inclus ca Appendix în Thomas Tooke,

A Letter to Lord Grenville on the Effects Ascribed to the Resumption of Cash Payments on the Value of the Currency, John Murray, London.

ROTHBARD, MURRAY N. (1995a), *Economic Thought before Adam Smith: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought,* vol. I, Edward Elgar, Anglia.

ROTHBARD, MURRAY N. (1995b), *Classical Economics: An Austrian Perspective on the History of Economic Thought,* vol. II, Edward Elgar, Aldershot.

SARAVIA de la CALLE, LUIS (1949), *Instrucción de Mercaderes,* Colección de Joyas Bibliográficas, Madrid. Publicat inițial de Pedro de Castro, Medina del Campo, 1544.

SCHUMPETER, JOSEPH A. (1994), *Historia del Análisis Económico,* ediția a treia, Editorial Ariel, Barcelona.

SIERRA BRAVO, RESTITUTO (1975), *El pensamiento social y económico de la escolástica desde sus orígenes al comienzo del catolicismo social,* Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Instituto de Sociología «Balmes», Madrid.